

Voldtekts geografi

En studie av den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap i Norge

Anne Bitsch

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor (Ph.d.)

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Desember 2018

Veiledere:

Nanna Mik-Meyer & Kristian Stokke

Takk

Å bli utsatt for seksuelle krenkelser setter dype spor i et menneske. Livet som man kjenner det, er ikke lenger det samme. Forholdet til egen kropp og seksualitet settes på prøve. Tilliten til at verden er et trygt sted filleristes. For noen voldtektsøfre kan tilliten aldri gjenetableres. Seksuell vold er et stort samfunnsproblem som rammer mange, både kvinner og menn. Dette angår ikke bare dem som rammes direkte og deres pårørende. Problemet angår oss alle. De utsatte trenger samfunnets støtte til å vinne sine liv tilbake, og de som utøver volden må få hjelp til å erkjenne skadene de har påført andre. Man er ikke dømt til å være skadet av seksuell vold for evig, like lite som man fødes som overgriper.

Rettsforfølgelse er en av flere strategier for å håndtere problemet med seksuell vold på. Under arbeidet med avhandlingen har jeg gått fra å være optimistisk med hensyn til legalstrategier til – på dårlige dager – å være pessimist. Vi lever i en tid der det florerer mange tabloide offerstereotyper og fiendebilder. Disse formidles av mektige samfunnsaktører i blant annet media og politikken, og de forplanter seg til rettssystemet. Når stereotyper kombineres med rettslig makt, gjør det mer skade enn gagn. Rehabiliteringen av utsatte og utøvere svekkes, og hindrer at kvinner får anerkjent sin rett til seksuell frihet.

Det har både vært frustrerende og lærerikt å lære mer om de mulighetene og begrensningene som ligger i å bekjenne seg i offentligheten om seksuell vold. Denne avhandlingen løser på ingen måte de problemene vi som samfunn står overfor i møte med utsatte og utøvere. Jeg skulle ønske jeg kunne gjort mer for alle dem jeg har truffet rundt omkring i norske rettssaler de siste årene. Mitt håp er at dere – enten dere har sittet i vitneboksen som fornærmet eller tiltalt – har funnet en ny kurs i livet. Måtte kunnskapen denne avhandlingen bringer til torgs bidra til at systemet forbedrer seg i møte med dem som kommer etter dere.

Mange fortjener takk for at denne avhandlingen har blitt noe av. Den største takken går til de fornærmede og tiltalte, som har måttet tåle en fremmeds blikk på seg under krevende rettsprosesser. Mine informanter skal ha takk for å ha latt meg forvalte deres erfaringer og perspektiver på et meget betent tema. Jeg håper dere føler jeg har ytt dere rettferdighet.

En særlig takk til mine veiledere Nanna Mik-Meyer og Kristian Stokke som med kyndighet, tålmodighet og konstruktive forslag har fulgt prosjektet fra start til slutt.

Takk til min medforfatter Marit Elisabeth Klemetsen som har vært en fornøyelse å samarbeide med om avhandlingens tredje artikkel.

En stor takk til kolleger, studenter og gjesteforskere på Senter for tverrfaglig kjønnsforskning som har gitt meg gode rammer for mitt arbeid og nyttige innspill underveis. En særlig takk til administrasjonen, Ragni Indahl, Helle Pedersen Granum og Liv Sæther, for hjelp med stort og smått.

Takk til administrativt ansatte i landets lagmannsretter for å ha skaffet til veie og anonymisert rettsavgjørelsene som inngår i datamaterialet, samt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) for bistand med å ivareta etikk og personvern.

En særlig takk til Inger Skjelsbæk for modige refleksjoner i offentligheten om følelsenes betydning i forskning på seksuell vold, samt for lesning og konstruktive innspill i innspurten.

Anja Emilie Kruse og Anette Bringedal Houge – dere har gjort det mulig, og til og med interessant, å oppholde seg i dette dystre universet alle disse årene. Takk for inspirerende faglige samtaler og heiarop. Takk til Heidi Taksdal Skjeseth for alt, og for hjelp med korrekturlesning. Takk til Kristin Skjørten for kloke råd i en kritisk fase.

Takk til Høyesterettsadvokat Per Ryghs legat for fullføringsstipend og til Norge-Amerika foreningen (NORAM) for stipend til gjesteforskeropphold ved Columbia University.

Takk til Professor Bernhard Harcourt og Dorchen Leidholdt for et lærerikt semester, samt Jessy LaHood ved Sexual Violence Response & the Rape Crisis/Anti-Violence Support Center (SVR) for debriefing mens jeg fordypet meg i domsmaterialet.

En ubeskrivelig stor takk til Kjetil og min svigerfamilie som har måttet tåle å leve sammen med en litt mer fraværende hustru og svigerdatter enn jeg kan stå inne for. Dere har både gjort det mulig å avslutte arbeidsdagene og å fullføre arbeidet.

Som alltid, en takk til Peter. Denne avhandlingen er til deg.

Oslo, 13. desember 2018

Summary

The topic of this dissertation is how the Norwegian legal system handles rape cases and manages rape victims' sexual citizenship, including the right to bodily autonomy and freedom from sexual violence (Richardson 2000). The dissertation illustrates how the legal system is an arena for conversation and discursive battle about which sexual practices should be considered harmful, and thus constitute public, political and criminal affairs, and which sexual practices should be regarded as normal and thus outside the scope of criminal law. The performance of narratives, emotions and roles in the legal management of rape cases is subject to inquiry. More specifically, rape victims' access to sexual citizenship, and how this is influenced by emotional and normative assessments of gender, sexuality, race and space, is analyzed. The dissertation draws on theoretical perspectives from citizenship theory, sociology of emotions and micro-sociology. The data material is derived from observations of 15 litigation cases, ten qualitative interviews with defense lawyers and 176 court decisions from Norwegian appellate courts, covering the period 2011-2012.

The dissertation's first part explains the theories and methods underpinning the main part of the dissertation, which consists of four scientific articles. Three of these articles are published/accepted for publication in scientific journals, including *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* and *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. The last article is under review in *Journal of Contemporary Ethnography*.

The dissertation's first article examines how emotions can be used as analytical tools in research on norms in the legal space (Bitsch 2018). Employing an auto-ethnographic method, I explore how researchers' feelings during fieldwork can work as assets to understanding the social relationships in which they are involved. Theoretically, emotions are conceptualized as interactionist effects, which means that they are subject to sociological analysis and understood as socially and spatially constituted and constitutive (Bitsch 2018, Bondi, Davidson, og Smith 2007, Copp og Kleinman 1993, Hochschild 1979, 2003). Grounded in a feminist interactionist theoretical approach, the article discusses how emotions like discomfort and displacement can be used to make sense of power relations between researchers and research participants.

Based on observation and interview data, the second article analyzes practices of defense lawyering and how they are related to emotions and changing cultural narratives about gender

and sexuality (Bitsch, unpublished manuscript, 2018). The study develops a four-fold ideal typology for practices of defense lawyering. A key finding is that the defense lawyers are ranking different types of rape cases emotionally and legally, and that this affects performances in court and teamwork with clients.

In the third article, my co-author Marit Elisabeth Klemetsen and I have investigated how legal and extra-legal factors influence how rape cases are perceived and managed by the courts, such as the application of law and procedural rules, legislative changes, and where the rape is committed and by whom (Bitsch and Klemetsen 2017). Based on theories of sexual citizenship, the study explores the legal and normative ranking of rape cases by means of a multivariate regression analysis of sentencing practice in 176 court decisions from Norwegian appellate courts (2011-2012).

The fourth and last article further contextualizes the findings in the previous article and analyzes the legal construction of perpetrators and victims in two selected judgments (Bitsch, in print). It examines how a court framed an assault rape committed by a person with a majority racial background as being different, and less serious, compared to an assault rape committed by a person with a minority racial background. Using an analytical distinction between so-called stigmatizing shame and reintegrative shame (Braithwaite 1989), the article analyzes how sexual violence committed by minority men is constructed as offenses that fundamentally differs from Norwegian values and culture. Moreover, the judgment has an expressive and spatial function in delineating which physical and social spaces that are most worthy of legal protection. Like the dissertation's other articles, there is an implicit focus on how emotions and stereotypes affect legal assessments of victims, perpetrators and punishment, and an explicit focus on the consequences for rape victims' access to sexual citizenship.

Sammendrag

Tema for denne avhandlingen er hvordan det norske rettsvesen håndterer voldtektsaker og ivaretar voldtektofres seksuelle medborgerskap, herunder retten til kroppslig autonomi og frihet fra seksuell vold (Richardson 2000). Avhandlingen illustrerer blant annet hvordan rettssystemet er et åsted for samtaler og diskursiv kamp om hvilke seksualpraksiser som skal regnes som skadelige og straffbare og dermed offentlige, politiske og rettslige anliggender, og hvilke som skal regnes som normale og utenfor strafferettens virkeområde. Det undersøkes hvordan fremførelsen av fortellinger, følelser og roller virker sammen i rettsvesenets håndtering av voldtektsaker. Særlig analyseres det hvordan voldtektofres tilgang til seksuelt medborgerskap påvirkes av følelsesmessige og normative vurderinger av kjønn, seksualitet, etnisitet og rom.

Avhandlingen trekker veksel på teoretiske perspektiver fra medborgerskapsteori, følelsessosiologi og mikro-sosiologi. Datamaterialet er hentet fra observasjoner av 15 rettsaker, ti kvalitative intervjuer med forsvarsadvokater og 176 rettsavgjørelser fra norske lagmannsretter fra 2011 og 2012. Avhandlingens første del redegjør for teoriene og metodene som danner utgangspunkt for hoveddelen som består av fire vitenskapelige artikler. Tre av disse artiklene er publisert/antatt i vitenskapelige tidsskrifter, henholdsvis *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* og *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Den siste artikkelen er under vurdering i *Journal of Contemporary Ethnography*.

Avhandlingens første artikkel handler om hvordan følelser kan brukes som analytisk verktøy i forskningen på normer i det rettslige rommet (Bitsch 2018). Ved hjelp av auto-etnografisk metode undersøker jeg hvordan forskeres følelser under feltarbeidet kan være en inngang til å forstå relasjonene de inngår i. Teoretisk konseptualiseres følelser som *interaksjonistiske effekter*, som innebærer at de analyseres sosiologisk som formet av sosiale relasjoner og av den romlige konteksten de inngår i (Bitsch 2018, Bondi, Davidson, og Smith 2007, Copp og Kleinman 1993, Hochschild 1979, 2003). Med utgangspunkt i feministisk interaksjonisme drøfter artikkelen hvordan følelser som ubehag og utenforskning kan brukes til å forstå maktrelasjoner mellom forsker og forskningsdeltaker.

I den andre artikkelen, som bygger på observasjons- og intervjudata, analyserer jeg ulike praksiser for utøvelse av forsvarsadvokatrollen, samt hvordan følelser og narrativer om kjønn og

seksualitet påvirker disse (Bitsch, upublisert manuskript, 2018). Studien utvikler en firedelede idealtypologi for måter å iscenesette og utøve forsvarsadvokatrollen på. Et sentralt funn er at forsvarsadvokatene følelsesmessig og juridisk rangordner ulike sakstyper, og at dette påvirker deres opptredener i retten og samarbeidet med klientene.

I avhandlingens tredje artikkel har min medforfatter Marit Elisabeth Klemetsen og jeg undersøkt hvilke legale og ekstra-legale faktorer som påvirker hvordan saker bedømmes av domstolene, såsom lovanvendelse, lovendringer, samt omstendigheter ved hvor voldtekten er begått og av hvem (Bitsch og Klemetsen 2017). Med utgangspunkt i teorier om seksuelt medborgerskap undersøker studien den rettslige og normative rangordningen av voldtektsaker ved hjelp av en multivariat regresjonsanalyse av straffeutmålingspraksis i 176 rettsavgjørelser fra norske lagmannsretter (2011-2012).

Avhandlingens fjerde og siste artikkel kontekstualiserer funnene i den tredje artikkelen ytterligere og analyserer den rettslige konstruksjonen av ofre og overgripere i to utvalgte rettsavgjørelser (Bitsch, under publisering). Artikkelen utforsker hvordan domstolen innrammer en overfallsvoldtekts begått av en person med majoritetsbakgrunn som vesensforskjellig, og mindre alvorlig, sammenlignet med en tilnærmet lik forbrytelse begått av en person med minoritetsbakgrunn. Ved hjelp av et analytisk skille mellom såkalt stigmatiserende skam og reintegrerende skam (Braithwaite 1989) analyserer artikkelen hvordan overgrep begått av minoritetsmenn konstrueres som forbrytelser som bryter grunnleggende med norske verdier og kultur. I likhet med avhandlingens øvrige artikler ligger det i denne artikkelen et implisitt fokus på hvordan følelser og stereotyper påvirker vurderinger av ofre, overgripere og straffverdighet, og et eksplisitt fokus på hvilke konsekvenser dette får for voldtektores tilgang til seksuelt medborgerskap (Richardson 2000, Weeks 1998).

INNHOLDSFORTEGNELSE

TAKK.....	III
SUMMARY	VII
SAMMENDRAG	IX
DEL 1.....	1
1. INTRODUKSJON	3
2. VOLDTEKT I NORGE.....	7
TIDLIGERE VOLDTEKTSFORSKNING OG AVHANDLINGENS BIDRAG.....	9
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER	15
SEKSUELT MEDBORGERSKAP	16
REINTEGRATIV OG STIGMATISERENDE SKAM	18
PRODUKSJON AV INSTITUSJONELLE IDENTITETER.....	19
RETTSSAKEN SOM MIKROSOSIOLOGISK DRAMA	21
<i>Iscenesettelse, følelsesarbeid og sympatimegling</i>	25
4. FORSKNINGSDESIGN, METODE OG ETIKK.....	30
DEN KVALITATIVE STUDIEN AV RETTSSAKER OG FORSVARSADVOKATER.....	31
<i>Feltarbeid: Observasjon og kvalitative intervjuer</i>	31
<i>Forhandlinger om forskerrollen</i>	34
<i>Notatteknikk og datamateriale</i>	35
<i>Analysestrategi og koding</i>	36
<i>Gjennomføring av intervjuer</i>	38
DEN KVANTITATIVE STUDIEN AV STRAFFEUTMÅLING.....	39
<i>Arbeidsdeling</i>	41
<i>Analyse og fortolkning av resultater</i>	43
<i>Begrensninger ved studien og validitet</i>	44
DEN KVALITATIVE STUDIEN AV RETTSAVGJØRELSER	46
<i>En interaksjonistisk tilnærming til dokumentanalyse</i>	47
<i>Utvalg</i>	48
<i>Analysestrategi</i>	49
ETIKK.....	50
<i>Etiske betraktninger om forskning på eliter</i>	51
<i>Etiske betraktninger om «skjult» observasjon</i>	52
<i>Personvern</i>	53
5. ARTIKKELSAMMENDRAG	54
THE MICRO-POLITICS OF EMOTIONS IN LEGAL SPACE: AN AUTOETHNOGRAPHY ABOUT SEXUAL VIOLENCE AND DISPLACEMENT IN NORWAY	54
"SHE COULD HAVE BEEN MY DAUGHTER": DEFENSE LAWYERS' EMOTIONAL LABOR AND NARRATIVE WORK IN NORWEGIAN RAPE TRIALS.....	55
THE LEGAL GRADING OF SEXUAL CITIZENSHIP: SENTENCING PRACTICES IN NORWEGIAN RAPE CASES	57
THE GEOGRAPHY OF RAPE: SHAMING NARRATIVES IN NORWEGIAN RAPE CASES	59
6. DISKUSJON AV FUNN OG KONKLUDERENDE BEMERKNINGER	61
Konkluderende bemerkninger.....	64
REFERANSER	67

DEL 2.....	79
ARTIKKEL 1 BITSCH, ANNE. 2018. "THE MICRO-POLITICS OF EMOTIONS IN LEGAL SPACE: AN AUTO-ETHNOGRAPHY ABOUT SEXUAL VIOLENCE AND DISPLACEMENT IN NORWAY." <i>GENDER, PLACE & CULTURE</i> VOL. 23 (3):1-19.....	80
ARTIKKEL 2 BITSCH, ANNE. ""SHE COULD HAVE BEEN MY DAUGHTER": DEFENSE LAWYERS' EMOTIONAL AND NARRATIVE LABOR IN NORWEGIAN RAPE TRIALS." (UPUBLISERT MANUSKRIFT, INNSENDT TIL VURDERING I <i>JOURNAL OF CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY</i>).....	101
ARTIKKEL 3 BITSCH, ANNE, OG MARIT ELISABETH KLEMETSEN. 2017. "THE LEGAL GRADING OF SEXUAL CITIZENSHIP: SENTENCING PRACTICES IN NORWEGIAN RAPE CASES." <i>GENDER, PLACE & CULTURE</i> VOL. 24 (2):174-188.	140
ARTIKKEL 4 BITSCH, ANNE. "THE GEOGRAPHY OF RAPE: SHAMING NARRATIVES IN NORWEGIAN RAPE CASES." <i>SIGNS: JOURNAL OF WOMEN IN CULTURE AND SOCIETY</i> (UNDER PUBLISERING).	157
APPENDIKS 1 INFORMASJONSSKRIV TIL DELTAKERE	193
APPENDIKS 2 INTERVJUGUIDE	194
APPENDIKS 3 MEDFORFATTERERKLÆRING	195
APPENDIKS 4 KODINGSPROSSESS OG KONSEPTUTVIKLING.....	198

Del 1

1. Introduksjon

Law seems to be everywhere when we consider its role in the production of social reality.

Tim Cresswell (2006)

Selv om rettighetsspråket ofte foregir at vi har med en universell størrelse å gjøre, har rettigheter en geografi (Cresswell 2006). Rettigheter skapes og forhandles alltid om i en *kontekst*: Forskjellige samfunn har ulike oppfatninger av hvilke rettigheter som er de viktigste eller hva som skal til for at en person regnes som et rettssubjekt, det vil si som en borger med krav på beskyttelse av staten. Menneskerettigheter har ikke alltid vært universelle, fordi borgeren rettighetsspråket har basert seg på har vært en ideatype: En hvit, voksen mann med fast eiendom, det vil si en borger som bidrar til samfunnet og ikke legger det til last. Medborgerskap handler om hvem, som med Marshalls (1965, 76) ord, får «ta del i en sosial arv» og fullt ut blir akseptert som medlemmer i et samfunn. Mens det klassiske, liberale medborgerskap omhandler de rettighetene og pliktene som sikrer individets deltagelse og beskyttelse innenfor nasjonalstaten, tematiserer begrepet seksuelt medborgerskap forholdet mellom borger og stat på det *seksuelle* området (Andersen 2009, 123).

Flere feministar har kritisert den etablerte liberale forståelsen av medborgerskap for å være kjønnsblind og for å usynliggjøre og undertrykke kvinnernas erfaringer (Pateman 1980). Usynliggjøringen har for eksempel kommet til uttrykk ved at kvinner er blitt regnet som annenrangsborgere som ikke har hatt en selvstendig status som rettssubjekter etter de inngikk ekteskap, og langt mindre som borgere med krav på å få vernet sin seksuelle integritet. Det har ført til at vold i nære relasjoner ikke alltid har blitt regnet som et område staten skal intervenere i (Valentine 1992, Skjørten 1994). Radikalfeministiske jurister hevder at undertrykkelsen av kvinnernas erfaringer manifesteres særlig sterkt på det seksuelle området: Fordi menn og kvinner har ulike oppfatninger av hva som skal regnes som rasjonelle handlinger og klanderverdig seksuell adferd, og menn tradisjonelt har sittet på definisjonsmakt til å fastsette denne grenseoppgangen, har den rettslige behandlingen av voldtektsforslag ofte endt opp i kvinnernas disfavør (Estrich 1992, 511, for en gjennomgang av radikalfeministiske tilnærmingar til dette, se også

Smart 1992). Domstolene beskrives ofte som grunnleggende patriarkalske institusjoner, som er gjennomsyret av stereotype og sexistiske forestillinger om kjønn og seksualitet, og som så å si gjør kvinner rettsløse (Brownmiller 1975, Bumiller 1990, Estrich 1987). Særlig problematisk er det at kvinnens underkastelse, også når den er påtvunget, tolkes som samtykke til sex (Pateman 1980, 156). Rettsprosessen har fått det lite tillitsvekkende navnet «den andre voldtekten», spesielt fordi forsvarsadvokater spiller på sexistiske og rasistiske myter som krenker ofrenes selvfølelse (Lees 2002, Razack 1994, 1998, Razack 2002, Temkin 2000, Temkin og Krahé 2008, Temkin, Gray, og Barrett 2018). Den feministiske voldtektsforskningen har således fokusert på hvordan fordømmer begrenser voldtektofres rettssikkerhet (Bumiller 1990, Lees 2002, Smith og Skinner 2012, Temkin og Krahé 2008).

Den rettslige behandlingen av voldtektsanalyseres i denne avhandlingen innenfor to overordnede teoretiske rammeverk – henholdsvis teorier om seksuelt medborgerskap og følelsessosiologi. I tråd med internasjonale menneskerettighetskonvensjoner og -erklæringer som slår fast at staten har et ansvar for å forebygge, etterforske og straffeforfölge vold mot kvinner, betraktes dette som et medborgerskapsanliggende.¹ Nærmere bestemt søker avhandlingen å finne svar på hvem som konstrueres som ansvarlige borgere i det norske samfunnet, og hvordan rettslige aktørers normative og følelsesmessige vurderinger av voldtekts påvirker kvinnens seksuelle medborgerskap. Seksuelt medborgerskap avgrenses til det å ha tilgang på seksuelle rettigheter, herunder frihet fra seksuell vold og trakassering (Richardson 2000, 107).

Gjennom fire artikler belyses det jeg kaller *voldtekts geografi*, som kan defineres som en prosess der domstolene skaper et samfunn der noen borgere gis en rettmessig plass, mens andre støtes bort. Voldtekts geografi regulerer hvilke seksuelle rettigheter borgerne har i ulike fysiske og sosiale rom. Rettssalen betraktes både som en arena for teknisk lovanvendelse og som et ritualisert rom der ulike narrativer² om voldtekts brytes mot hverandre i den rettslige forvaltningen og avgrensningen av seksuelt medborgerskap. Et underliggende premiss er at narrativer og følelser har en strukturell forankring: Rettens fortellinger om verdige og uverdige ofre (Christie 1986) kan ikke løsrides fra folks sympatier og antipatier. Men følelser eksisterer ikke i et vakuum. Følelser er sosiale fenomener som skaper og opprettholder gruppedannelse (Hage 2009). Studier av følelser i byråkratiske organisasjoner er dermed også studier av samfunnet. Avhandlingens overordnede problemstilling defineres følgelig slik:

Hvordan virker fremførelsen av fortellinger, følelser og roller sammen i rettsvesenets håndtering av voldtektsaker?

Avhandlingens underproblemstilling lyder:

Hvordan påvirkes seksuelt medborgerskap av følelsesmessige og normative vurderinger av kjønn, seksualitet, etnisitet og rom?

Problemstillingene utforskes ved hjelp av følgende forskningsspørsmål:

- Artikkel 1: Hvordan kan refleksjon om og via forskerens følelser og erfaringer (emosjonell refleksivitet) bidra til en forståelse av kjønn, makt og mikro-politikk i det rettslige rommet?
- Artikkel 2: Hvilke forsvarsadvokatpraksiser kan identifiseres i saker om seksuell vold, og hvordan er disse praksisene forbundet med følelser og kulturelle narrativer om kjønn og seksualitet?
- Artikkel 3: Hvordan påvirkes straffeutmålingspraksisen av faktorer som hvor voldtekten er begått, relasjon mellom fornærmet og domfelt, om voldtekten er festrelatert og av domfeltes etniske bakgrunn?
- Artikkel 4: Hvordan konstrueres ofre og overgripere i rettsavgjørelser, og hvordan er disse konstruksjonene påvirket av forestillinger om kjønn, seksualitet, etnisitet og nasjonen?

2. Voldtektsforsøk i Norge

Seksuell vold har store konsekvenser for et menneskes fysiske, mentale, seksuelle og reproduktive helse, både på kort sikt og lang sikt. Uansett hvor og av hvem volden begås, er det en dypt krenkende og smertefull opplevelse for dem som utsettes for den. Fordi fysisk og seksuell vold innskrenker et menneskes rett til å bestemme over sin egen kropp og påvirker hvor fritt og ubesværet man kan bevege seg i verden, er slik vold også et medborgerskapsanliggende (Richardson 2000, 115). Jenter og kvinner utsettes i større grad for seksuell vold enn menn (Mossige og Stefansen 2007, Pape og Stefansen 2004, Thoresen og Hjemdal 2014). Seksuell vold representerer derfor i tillegg en særskilt likestillingsutfordring som staten er pålagt å løse, blant annet ved å yte kompensasjon og tilstrekkelig helsehjelp til de utsatte.³

Til tross for at Norge på en rekke områder får ros av FNs Kvinnekomite for sin innsats på likestillingsfeltet har landet ved gjentatte anledninger fått kritikk for at det ikke tas bedre grep for å styrke voldtektsfres rettssikkerhet og seksuelle rettigheter, herunder retten til kroppslig selvbestemmelse (Amnesty International 2008, Committee on the Elimination of Discrimination Against Women 2012, The Norwegian Bar Association et. al. 2017). I underkant av hver tiende norske kvinne har blitt voldtatt, halvparten før fylte 18 år (Thoresen og Hjemdal 2014, 14). Av disse politianmeldte bare cirka ti prosent overgrepet og en tredjedel fortalte aldri noen om det som hadde skjedd (Thoresen og Hjemdal 2014, 101-106). I 2017 mottok politiet 1625 anmeldelser for voldtektsforsøk av personer over 14 år (KRIPOS 2018, 10).

Forekomsten av seksuell vold har ikke gått ned over tid, samtidig som høye henleggelsesrater og lave domfellelsesrater har holdt seg relativt stabile (Hennum 2004, 2012, Høgberg og Salomonsen 2010). Et moment å ta i betrakning er at ikke alle anmeldte voldtekter egner seg til rettslig forfølgelse. Beviskravet er strengt og en henleggelse er ikke nødvendigvis uttrykk for at politiet ikke tror på offeret, men for at påtalemyndigheten må ha flere håndfaste bevis enn en påstand om overgrep. Siden en del ofre ikke oppsøker legehjelp eller anmelder sent, kan viktige bevis gå tapt. Vellykket straffeforfølgelse avhenger av raske etterforskningsskritt og innhenting av rettsmedisinsk dokumentasjon (Bitsch og Kruse 2012, 190). Imidlertid viser forskning at politiet i en del saker ikke innhenter slik dokumentasjon og unnlater å reise tiltale, selv i saker der ofrene har alvorlige fysiske skader (Nesvold 2010, Hagemann et al. 2011).

Undersøkelser viser at sporsikringen ofte er for sendrektig, at saker kodes feil, og at det bare benyttes etterforskingsplaner i under halvparten av sakene (Riksadvokaten 2017).

Når politi og rettslige aktører konfronteres med kritikken, innvendes det i blant at høye henleggelsesrater kan forsvares, fordi en del kvinner fabrikkerer uriktige eller falske voldtektsanklager på grunn av hevnmotiver, moralske kvaler etter utroskap, eller for å markere grenser overfor sexpartnere som har behandlet dem dårlig (Grytdal og Sætre 2011, Pettersen 2007). Påstanden om bevisst fremsatte falske anmeldelser kan imidlertid ikke belegges forskningsmessig ettersom det ikke føres statistikk på dette (Bitsch og Kruse 2012, 301). Viktimologisk forskning peker gjerne på det motsatte – nemlig at voldtektsutsatte opererer med en *snevrere* definisjon av voldtekts enn den rettslige (Smette og Stefansen 2006, Stefansen, Smette, og Bossy 2014), noe som heller fører til en *underrapportering* enn til overrapportering eller falske anmeldelser. Det faktum at mange ofre unnlater å søke medisinsk og rettslig hjelp etter overgrep (Thoresen og Hjemdal 2014, 123) er en annen indikator på underrapportering.

Uansett hva årsakene til de høye henleggelsesratene skyldes, har tiltaleprosenten – også når man sorterer bort falske eller uriktige saker og bare fokuserer på ferdig etterforskede saker – gått betydelig ned de siste 30 årene, fra cirka 27 prosent i 1990 til 19 prosent i 2010 (Hennum 2012). Deler av denne trenden kan forklares med at voldtektsbegrepet har blitt utvidet til å omfatte saker som er vanskeligere å etterforske og bevise, til dels fordi det omhandler saker med innslag av rus og få tekniske bevis. I 2000 kriminaliserte man blant annet grovt uaktsom voldtekts, som er en straffebestemmelse som rammer handlinger hvor den tiltalte er sterkt å bebreide for å ikke ha forstått at den seksuelle omgangen var ufrivillig. Samtidig som denne lovendringen trådte i kraft ble voldtektsbestemmelsen også utvidet til å inkludere seksuell omgang med sovende og bevisstløse personer. Det innebærer at det ikke er straffefriende at en gjerningsperson tror at fornærmede ville ha samtykket til den seksuelle omgangen hvis han eller hun var bevisst. Hovedregelen er at selv om noen har samtykket til seksuell omgang i bevisst tilstand, gjelder samtykket ikke etter at bevisstløsheten er inntrådt.

Selv om slike saker har krevende bevisituasjoner, hevder ansatte i hjelpeapparatet at visse sakstyper ikke prioriteres skikkelig av politiet. Overlege ved Legevakten i Oslo, Helle Nesvold, fant i sin doktorgradsavhandling at i de sakene der rettsmedisinsk dokumentasjon var innhentet av politiet, hadde politiet også oftere vært på åstedet, forholdet var tidligere anmeldt, og

gjerningspersonen var oftere identifisert (Bitsch og Kruse 2012, 189). Det tyder på at politiet på et tidlig tidspunkt i etterforskningen siler ut saker som de investerer mindre i.

Andre peker på at den negative domfellesesstatistikken synes å ha blitt påvirket av en økt generell skepsis til seksuell vold og frykten for justismord fra 1990-tallet og frem (Hennum 2004, 7). I perioden 2007-2010 lå andelen domfellelser av ferdig etterforskede saker om voldtektsforsøk på mellom 8,6 og 14,4 prosent (Kruse, Strandmoen, og Skjørten 2013, 36). Også når sakene kommer til retten, skjer det en siling av saker som ikke bare synes å handle om bevisets stilling, men om fordommer mot voldtektofre. Seksuallovbrudd ender med frifinnelse tre ganger så ofte som andre typer lovbrudd (Norges offentlige utredninger (NOU) 2008, 10). Noen kvalitative studier av rettspraksis at dommere nøler med å domfelle fordi de er forutinntatte mot voldtektofre og unnskylder overgripere (Høgberg og Salomonsen 2010, Soknes 2007), mens andre studier viser at negative holdninger til voldtektofre ikke er særlig utbredt. Dog gir mannlige dommere gjennomgående oftere uttrykk for kjønnssjåvinistiske holdninger enn sine kvinnelige dommerkolleger (Bendixen et al. 2014, 12). Kjønnssjåvinisme er sterkt relatert til aksept av såkalte voldtektsmyter, det vil si kulturelle kjerneoppfatninger om voldtektsforsøk som helt eller delvis påfører ofre skyld og skam, og som skaper et fiendtlig klima for de utsatte (Bendixen et al. 2014, 7, Burt 1980, 217).

Med fokuset på hvilke forstaelser av kjønn, makt og seksualitet som gjør seg gjeldende i den rettslige behandlingen av voldtektsforsøk, skriver denne avhandlingen seg tematisk og empirisk inn i kjernen av denne kunnskapsproduksjonen og -kampen. Men til forskjell fra de feministiske og strafferettslige perspektivene som er gjengitt i det foregående, betrakter denne avhandlingen dette som et spørsmål av langt mer overordnet karakter. Nærmere bestemt brukes rettssystemets behandling av voldtektsforsøk som en inngang til å analysere hvem som får lov å passere som moralsk verdige medlemmer av det norske samfunnet, samt hvordan kulturelt skapte forestillinger om kjønn, seksualitet og etnisitet påvirker slike vurderinger.

Tidligere voldtektsforskning og avhandlingens bidrag

Tidligere forskning på rettssystemets behandling av voldtektsforsøk har primært blitt gjort med utgangspunkt i analyse av rettsavgjørelser (Dahl 1994, Helstrup 2005, Hoel 2012, Høgberg og Salomonsen 2010) og kvalitative intervjuer med kvinner som har anmeldt slik vold (Grøvdal

2012, Laugerud 2007, Vigrestad 2004, Årnes 2012). I avhandlingens fire artikler presenteres en del av den eksisterende forskningen, og dette vil derfor ikke repeteres i detalj her. Et gjennomgående trekk ved tidligere studier er funn om at rettspraksisen er påvirket av kjønnsmessige fordommer og stereotypier. Ofre for seksuell vold og vold i nære relasjoner opplever ikke alltid at rettssystemet ivaretar deres behov. Noen savner en mer transparent prosess hvor de får større innsyn i hva som skjer underveis, også etter man har «gjort sitt» som vitne (Grøvdal 2012, 273), mens andre, spesielt dem som har et nært forhold til sin overgriper, ikke ønsker gjengjeldelse, men forsoning eller hjelp til å få slutt på volden (Skjørten 1994, 290). Med unntak av Stang Dahls (1994) og Høgberg og Salomonsens (2010) analyser av rettsavgjørelser, samt Skjørten (1994) og Grøvdals (2012) forskning på voldsutsatte kvinner møte med rettsapparatet, er ingen av de førnevnte studiene fagfellevurdert vitenskapelig arbeid, men master- og hovedfagsoppgaver. Det er altså et betydelig kunnskapshull i den nyere norske voldtektsforskningen som denne avhandlingen forsøker å dekke.

Selv om fagfellevurdert forskning på den rettslige behandlingen av voldtektsforskingen i Norge er relativt beskjeden, er det en del tidligere feministisk, rettssosiologisk og kriminologisk forskning fra andre land å bygge videre på. Den tidlige radikalfeministiske teoretiseringen vokste frem i USA på 1970- og 1980-tallet og var et nybrotsarbeid som avdekket hvordan kjønnsstereotypier svekket voldtektsforskeres rettssikkerhet (Brownmiller 1975, Estrich 1987). Det var på denne tiden begrepet «voldtektsmyter» ble født. Eksempler på slike myter er ideen om at kvinner egentlig ønsker å bli voldtatt; at «ekte voldtektsforsker» bare begås av fremmede menn som «hopper ut av busken» og overfaller intetanende kvinner; at voldtektsforsker bare er et uttrykk for menns ustyrlike begjær, eller at «pene piker» ikke utsettes (Brownmiller 1975, Burt 1980, Estrich 1987). Den feministiske forskningen har dokumentert de følelsesmessige påkjenningene ved å anmelder og vitne i rettsaker, en prosess som også går under navnet «den andre voldtekten». Det skyldes blant annet at advokater, foruten å legge frem og kontradiktere bevis, ofte går vitners karakter etter i sømmene på måter som oppleves krenkende og leder til såkalt sekundærtraumatisering (Campbell et al. 2001, Campbell 2005, 56). Det forekommer at forsvarsadvokater opptrer aggressivt i møte med fornærmede, for eksempel ved å artikulere voldtektsmyter i arbeidet med å svekke deres troverdighet (Bumiller 1990, Burman 2009, Lees 2002, Razack 1994, Razack 2002, Temkin, Gray, og Barrett 2018).

Også den norske voldtektsforskningen har avdekket voldtektsmyter i rettsprosessen og vist at voldtektsøfre har et svakt rettsvern (Lykkjen 1976, Dahl 1994, Vigrestad 2004). Flere hevder at juridisk teori og rettspraksis er gjennomsyret av voldtektsmyter og gammelmodige fordommer som unnskylder menns vold mot kvinner og innskrenker deres bevegelsesfrihet (Dahl 1994, 188, Høgberg og Salomonsen 2010). Et av målene med denne studien var å se om, og eventuelt hvordan, slike voldtektsmyter var utbredt i dag, eller om det har vært noen endringer.

Det er velkjent at forestillinger om kjønn, seksualitet og etnisitet ikke kan isoleres fra ideologiske forestillinger om steder generelt, og nasjonen spesielt (Gullestad 2002b, Yuval-Davis 2011, Fischer 2016, Freedman 2013, Razack 2002). I USA har det ofte blitt antatt at afro-amerikanske menn har en mer dyrisk og voldelig seksualitet enn hvite menn. På 1800-tallet og deler av 1900-tallet ble anklager om voldtektsforsøk stadig vekk brukt som påskudd for å lynse afro-amerikanske menn og legitimere Jim Crow-lovene om rasesegregering (Freedman 2013, 9, Collins 2004), mens den rasebetingede frykten i nyere tid knyttes opp mot innvandring og bekymringer for ghetto-dannelser, klasseskiller og forfall i storbyene (Didion 1991). Også i Skandinavia er det en utbredt og økende tendens at debatter om innvandring og voldtektsforsøk sammen (Dalsbro 2010, se også Bitsch og Kruse 2012, 250-269). Særlig har det de senere årene vakt oppsikt at menn med minoritetsbakgrunn er overrepresentert i såkalte overfallsvoldtekter, noe som har ledet til påstander om at innvandring er ensbetydende med import av voldskultur. Det må dog bemerkes at overfallsvoldtekter bare utgjør omrent fem prosent av alle anmeldte voldtekter (KRIPOS 2018, 13), og at grov vold også forekommer i sakstyper som involverer etnisk norske overgripere.

Da de fleste overfallsvoldtekter ikke oppklares vet man lite om overgripernes bakgrunn og motivasjoner. Undersøkelser peker på at en del straffedømte tidligere har begått annen kriminalitet, og at de i større grad enn resten av befolkningen har psykiske lidelser og problemer med misbruk av alkohol, narkotika eller legemidler (Kruse, Strandmoen, og Skjørten 2013, 81). Hvorvidt dette gjelder for overgriperpopulasjonen mer generelt vites ikke sikkert. Det man vet sikkert er at det ikke finnes vitenskapelig belegg for påstanden om at personer med minoritetsbakgrunn er mer seksuelt voldelige enn personer med majoritetsbakgrunn. Tvert i mot viser offentlig statistikk at det er ingen eller få forskjeller mellom innvandrere, norskfødte med innvanderbakgrunn og den øvrige befolkningen i forhold til å begå seksuallovbrudd (KRIPOS 2018, 18). Betydningen av innvanderbakgrunn synker drastisk når det kontrolleres for andre

demografiske kjennetegn og levekårsfaktorer som alder, kjønn, utdanning og ulike former for sosial marginalisering (Skarðhamar 2005, 29). Til tross for mytiske forestillinger om «de andres seksualitet» har det så langt ikke blitt utført vitenskapelige studier av hvordan kulturelle forestillinger om rom og etnisitet spesifikt påvirker den rettslige behandlingen av voldtekts i Norge. Avhandlingens *første bidrag* er at den ved hjelp av en interseksjonell tilnærming analyserer betydningen av nettopp dette.

Avhandlingens *andre bidrag* er at den undersøker hvilken rolle følelser spiller i den rettslige prosessen. Til tross for at den eksisterende feministiske voldtektsforskningen fokuserer på fordommer og stereotypier (Bumiller 1990, Lees 2002, Smith og Skinner 2012, Temkin og Krahé 2008), ender følelser likevel ofte opp som en parentes i disse studiene. Det skyldes kanskje at mange feministe i større grad har ønsket å fokusere på strukturell kjønnsmakt enn individuelle psykologiske særtrekk ved rettslige aktører. Utgangspunktet for den radikalfeministiske voldtektsforskningen er at rettssystemet er mannsdominert og sexistisk, og at dette systemet opprettholder og tjener menns interesser (Lykkjen 1976, Smart 1992). En annen forklaring kan være at følelser, i den grad de overhode har blitt gjort til gjenstand for analyse, har blitt regnet som mer eller mindre definert av patriarkatet. Dette uttrykkes for eksempel av filosofen Allison Jaggar (1989, 165), som i en klassisk vitenskapsteoretisk artikkel skriver at «de herskende følelser er de herskende følelser.» Her reduseres følelser til å være et uttrykk for kjønnsmakt som dupper i bakgrunnen.

Denne avhandlingen anlegger i stedet en mikrososiologisk analytisk tilnærming til hvordan følelser *iscenesettes og italesettes* av forsvarsadvokatene i retten og i intervjuene (Johansen 2013). I motsetning til en psykologisk tilnærming som betrakter følelser som indre fenomener som strømmer ut i verden, anlegger avhandlingen en sosiologisk forståelsesmåte. Innenfor denne analyseres følelser som et produkt av sosiale relasjoner, og som formet av kontekst. Fordi mennesker aktivt fortolker og kontrollerer sine følelser, som oftest for å tilpasse seg sosiale koder og samfunnsskapte normer, peker følelser vel så mye tilbake på den sosiale strukturen som den følende aktøren (Hochschild 1979).

Nyere sosiologisk forskning på rettssystemet viser at rettens arbeid er sterkt påvirket av aktørenes følelser og av normer for hvordan slike følelser skal kontrolleres og *iscenesettes* (Bergman Blix og Wettergren 2016, Clark 1997, Flower 2014, 2018, Jacobsson 2008, Wettergren

og Bergman Blix 2016). Det har blitt etterlyst mer kunnskap om hvordan følelsesarbeid og ubevisste følelser og fordommer påvirker domstolenes vurderinger (Bendixen et al. 2014, 12, Bergman Blix og Wettergren 2016, 5, Flower 2018, 247). Ved å kombinere følelsessosiologi med teorier om seksuelt medborgerskap og konstruktivistiske/feministiske interaksjonistiske tilnærninger (Fields, Copp, og Kleinman 2006, Gubrium og Holstein 2001, Hochschild 1979, 2003, Järvinen og Mik-Meyer 2017, Ritzer og Smart 2001, Järvinen og Mik-Meyer 2005) favner avhandlingen begge prosesser: For det første analyseres følelser som sosial praksis, for det andre identifiseres og diskuteres de politiske og rettssikkerhetsmessige implikasjonene av disse praksisene. Denne avhandlingen er blant de første til å anvende følelsessosiologiske perspektiver til å analysere den rettslige behandlingen av voldtektsforskingen, og slik sett yter den et viktig teoretisk bidrag til dette fagfeltet.⁴

Studiens overordnede bidrag er at den supplerer den eksisterende feministiske, kriminologiske og følelsessosiologiske forskningen på voldtektsforskingen og rettslige institusjoner, samt hvordan slike institusjoner forvalter seksuelt medborgerskap. I Norge har ingen tidligere forsket så helhetlig på rettspraksisen i voldtektsforskingen som denne studien legger opp til. Både teoretisk og metodisk har henværende studie større bredde enn foregående studier. Metodisk skiller studien seg fra den eksisterende kunnskapsproduksjonen på feltet ved at det både benyttes kvantitative og kvalitative metoder. I tillegg til å inkludere observasjoner av rettssaker i hele landet og intervjuer med forsvarsadvokater, har et stort landsrepresentativt utvalg ($n=176$) av rettsavgjørelser blitt analysert med tanke på å avdekke hvordan myter, fordommer og følelser innvirker på rettspraksisen. Sistnevnte er den første norske kvantitative studien av straffeutmåling og -rabatter av sitt slag. Forskningsdesignet som ligger til grunn for avhandlingens fire artikler gir samlet sett en oversikt som har manglet i den norske voldtektsforskingen. Særlig forbedrer kombinasjonen av kvalitative og kvantitative metoder kunnskapsgrunnlaget, fordi det både oppnås en dypere fenomenforståelse av trekk ved den rettslige prosessen og forsvarsadvokatenes rolle i denne, samt et grunnlag for å si noe generelt om voldtektsforskingens rettsikkerthet.

3. Teoretiske perspektiver

Medborgerskap handler om å bli anerkjent av staten som et ønsket individ (Pedersen 2014).

Anerkjennelse gir en person rett til å stille politiske krav og å bli hørt. Richardson (2000, 107) definerer seksuelt medborgerskap som det å ha tilgang på seksuelle rettigheter. Slike rettigheter inkluderer blant annet retten til frihet fra seksuell vold og trakassering og muligheten til å inngå i seksuelle relasjoner etter eget ønske (Richardson (2000, 107). Voldtekts er et angrep på en persons kjønnsfrihet og hans eller hennes rett til selv å bestemme hvor langt erotisk lek og tildragning skal gå (Dahl 1994, 203-204). En essensiell del av det å ha tilgang på seksuelle rettigheter er at det finnes en rettslig beskyttelse dersom ens kroppslige integritet og kjønnsfrihet krenkes. Som teoretisk rammeverk bidrar seksuelt medborgerskap til å kaste lys over hvordan domstolene anerkjenner og disiplinerer borgerne på det seksuelle området. Den strafferettslige behandlingen av voldtekts i domstolene betraktes som en ritualisert sosial virkelighet der spørsmål om seksuelt medborgerskap forhandles i interaksjonen mellom de rettslige aktørene.

Denne prosessen har narrative, performative og emosjonelle komponenter: Rettssaker kan betraktes som en form for teaterperformance, hvor advokater, tiltalte og vitner inntar roller som skuespillere og historiefortellere (Arendt 2006, Felman 2002). En advokat må fremføre sine argumenter med innlevelse og troverdighet på måter som vekker dommernes og juryens sympati (Clark 1997). Advokatpraksisen er således også en oppvisning i retorisk fortellerkunst (Graver 2007) som innebærer at advokatene må iscenesette seg selv i lys av omgivelsenes forventninger og normer (Flower 2018). Studier av hvordan mennesker påvirker hverandre når de samhandler ansikt til ansikt ligger i kjernen av Erving Goffmans dramaturgiske mikrososiologi (Jacobsen og Kristiansen 2015, 68), og egner seg godt til å belyse hvordan slike sosiale prosesser utspiller seg i retten. Mikrososiologiske studier av menneskelig samhandling gir innsikt i strukturene som omkranser aktørene, slik at man kan bevege seg fra et konkret og avgrenset empirisk materiale til en overordnet analyse av institusjonelle mekanismer (Johansen 2013, 525).

Goffmans dramaturgiske tilnærming kombineres i denne avhandlingen med feministisk interaksjonisme, det vil si studier av hvordan kjønn konstrueres, iscenesettes og reproduseres gjennom kulturelle forestillinger, sosiale foranstaltninger og relasjoner mellom mennesker (Ritzer og Smart 2001, 225). Kombinasjonen av mikrososiologi og feministisk interaksjonisme gjør det mulig å studere meningsdannelse og forhandlinger om sosial identitet på kloss hold, med et

tydelig perspektiv på hvordan kjønn konstrueres og iscenesettes gjennom arbeid med følelser i institusjonelle settinger (Clark 1997, Hochschild 2003, West 1996, West og Zimmerman 1987). Særlig er linken mellom det performative, følelsesmessige og mikropolitiske (Clark 1997, West og Zimmerman 1987) viktig for å forstå hvordan den strafferettslige behandlingen av voldtektsregulerer seksuelt medborgerskap og organiserer romlige og sosiale relasjoner. I det følgende vil jeg redegjøre mer detaljert for disse teoretiske perspektivene og hvordan de har gjort seg gjeldende i studien.

Seksuelt medborgerskap

Teorier om seksuelt medborgerskap tematiserer de sondringene som gjøres om hvem som regnes som personer med krav på rettsstatens beskyttelse, og hvordan dette avhenger av rådende forestillinger om kjønn og seksualitet (Richardson 2000, Weeks 1998, Pedersen 2014). Ifølge Weeks (1998, 36) har medborgerskap tradisjonelt blitt forstått som de rettighetene og forpliktelsene folk har i den offentlige sfæren. Teoretiske konsepter som seksuelle borgere og seksuelt medborgerskap viser til at slike rettigheter og forpliktelser også gjør seg gjeldende i privatsfæren. Ifølge David Bell (1994) har staten investert tungt i borgernes sexliv, blant annet ved å lovlig definere grenser for hva som skal regnes som akseptabel seksualpraksis og ved å sanksjonere folk som ikke følger loven: Skeive seksuelle borgere som sadomasochister (Bell 1994, Herman 2007), homoseksuelle (Hubbard 2013), prostituerte (Skilbrei 2009, Hubbard 1998), samt ugifte og enslige kvinner og mødre (Hellesund 2003, Fischer 2016) straffes med diskriminering, forfølgelse og assimilering (Andersen 2009) hvis de ikke innordner seg. Statens negative holdninger til overskridende (skeive) seksualpraksiser, det vil si sex som ikke foregår innenfor rammene av monogame, heteroseksuelle forhold, viser at sex og politikk er nært forbundet (Bell 1994, Brown, Lim, og Browne 2007).

I avhandlingen betraktes fornærmede og tiltalte i voldtektsaker som seksuelle borgere som aktiverer spørsmål om ansvarlig medborgerskap idet deres saker innrulleres i det strafferettslige maskineriet. Ved å anlegge seksuelt medborgerskap som teoretisk perspektiv tas analysen i en annen retning enn om jeg hadde brukt et radikalfeministisk kjønnsmaktperspektiv. Et radikalfeministisk kjønnsmaktperspektiv forutsetter at det eksisterer en hierarkisk inndeling av

menn og kvinner i et system der menn som gruppe er overordnet kvinner som gruppe (Walby 1990, 3). Denne forståelsen fanger etter mitt syn ikke opp hvordan medborgerskap er stratifisert, ikke bare av kjønn, men også av klasse, seksualitet og etnisitet. Med seksuelt medborgerskap som analytisk redskap utforsker avhandlingen hvordan borgere som faller utenfor definisjonene av det «normale» eksponerer og utfordrer normer som ofte tas for gitt. De aktiverer *moralske geografier* – det vil si geografier som utstøter de borgerne som regnes som moralsk tvilsomme.

I avhandlingen tematiseres seksualitet ikke i betydningen kjønnsdrift eller -preferanse, men som iscenesettelse av egne og andres forventninger til måter å være mann eller kvinne på. En undertekst i studier av seksuelt medborgerskap er hvordan gjengse oppfatninger om hva som er «sunn» og «ansvarlig» seksualitet disiplinerer visse grupper av borgere: «In addition to patterns of eating and drinking, the «private» and intimate practices of sex are also part of the realms in which healthy citizenship is constituted», skriver sosiologen Diane Richardson (2000, 106). Stigmatisering defineres her som de prosessene som fører til at visse sosiale kjennetegn isoleres og gjøres til de viktigste trekkene ved en person, slik at vedkommendes moralske karakter regnes som fordervet (Braithwaite 1989, Goffman 1975, Ritzer og Smart 2001). I prinsippet kan både ofre og overgripere utsettes for stigmatisering, fordi begge parter får deres moralske karakter og sosiale kjennetegn gått etter i sømmene når andre bedømmer deres troverdighet og vurderer om de har gjort seg fortjent til sympati (Christie 1986). Etablering av skyldspørsmålet i voldtektsaker kan dermed ikke løsrides fra påføring av skam og stigma, fordi straff tar sikte på å straffe eller korrigere uønsket adferd (Braithwaite 1989, 57). I avhandlingens fjerde artikkel bruker jeg kriminologen John Braithwaithes (1989) begreper om reintegrativ og stigmatiserende skam til å analysere hvordan domstolene innrammer overfallsvoldtektskonstruerer ofre og overgripere. I det følgende skal jeg redegjøre nærmere for dette.

Reintegrativ og stigmatiserende skam

I verket *Crime, Shame and Reintegration* lanserer John Braithwaite (1989) en læringsteori om kriminalitet. Siktemålet med teorien er å forklare hvordan ulike typer skampåføring bidrar til å styrke eller svekke kriminell adferd (Braithwaite 1989, 52). Teorien predikrer at samfunn som baserer sanksjoner av kriminell adferd på såkalt reintegrerende skampåføring har lavere kriminalitetsrater enn samfunn som stigmatiserer lovbytere. Braithwaite (1989) definerer reintegrerende skam som skampåføring som ikke knuser en persons selvfølelse. Dette defineres i motsetning til den stigmatiserende, eller desintegrative, skampåføringen som ikke skiller *personen* fra den onde eller kritikkverdige *handlingen* vedkommende har begått (Braithwaite 1989, 55). Reintegrativ skam er en konstruktiv form for sosial kontroll som gjør det mulig å opprettholde en relasjon mellom den som utsettes for påføring av skam og den, eller de, som påfører skammen. Et eksempel på en arena der reintegrerende skampåføring forekommer er innen familien, der foreldre oppdrar sine barn til å oppføre seg på ønskede måter ved å sette faste grenser på en omsorgsfull måte, og ved å appellere til barnets samvittighet. Sanksjoner påføres på måter som holder gjensidig respekt og tillit intakt:

The child gets his punishment, as a matter of course, within a continuum of love [...], and he is punished in his unchanged capacity as a child with failings (like all other children) rather than as some kind of distinct and dangerous outsider (Griffiths sitert i Braithwaite 1989, 56)

Braithwaite (1989) mener at reintegrativ skampåføring er mere humant og effektivt med tanke på kriminalitetsforebygging, fordi stigmatisering gir lovbyteren et incentiv til å søke medlemskap i andre moralske fellesskap enn majoritetens. Som prosess medvirker stigmatisering til sosial gruppeddannelse, og har i tillegg en romlig dimensjon fordi den skaper en klasse av utstøtte i samfunnet (Braithwaite 1989, 55). Braithwaite (1989, 14) karakteriserer strafferettsforgjølelse som en «ydmykelsesseremoni» med maksimalt potensial for stigmatisering av den tiltalte. Heller enn å ta dette for gitt, utforsker denne avhandlingen om den rettslige prosessen faktisk har karakter av ydmykelse – og i så fall hvem som ydmykes, og med hvilke teknikker.

Avhandlingens artikler viser at ydmykelse ikke bare rammer tiltalte, men også visse grupper av

fornærmede. Seksuelt medborgerskap er sosialt stratifisert, slik at etnisk norske overgripere påføres milder former for skam, ofte på bekostning av ofre som bryter med etablerte kjønnss- og seksualitetskonvensjoner. I tillegg utsettes overgripere med minoritetsbakgrunn i større grad for stigmatiserende skam og diskriminering i forbindelse med straffeutmåling.

Denne avhandlingen gir ikke svar på om den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap og straffeforfølgelsen av voldtekts fungerer kriminalitetsforebyggende. Målet har vært langt mer beskjedent. Der Braithwaite (1989) teoretiserer over hvordan skam påvirker mennesker, kriminalforekomst og sosial endring, analyserer jeg hvordan skampåføring faktisk gjøres performativt, narrativt og emosjonelt i rettssystemet. Skampåføringen kanaliseres gjennom den institusjonelle produksjon av offer- og overgriperidentiteter, som konstrueres i lys av den strafferettelige definisjonen av voldtekts og rådende forestillinger om kjønn, makt, seksualitet og etnisitet. Konstruksjonen finner sted under rettsforhandlingene, hvor advokatene fremfører narrativer med gitte plott og rollefigurer, og finner sin faste form i den endelige rettsavgjørelsen, som kan betraktes som et destillat av disse narrativene.

I det følgende skal jeg redegjøre nærmere for dette teoretiske rammeverket, som i avhandlingens første artikkel brukes til å analysere hvordan forsvarsadvokatene konstruerer sine institusjonelle yrkesidentiteter i interaksjonen med meg som forsker, mens avhandlingens artikkel 2, 3 og 4 bruker rammeverket til å analysere tilblivelsen av institusjonelle offer- og overgriperidentiteter.

Produksjon av institusjonelle identiteter

En innflytelsesrik del av Erving Goffmans forfatterskap er avvikssosiologien som handler om hvordan mennesker inndeles og gruppertes som lovbrytere, og hvordan dette påvirker deres faktiske adferd (Jacobsen og Kristiansen 2015). Med sine studier av såkalt totale institusjoner viste Goffman hvordan slike institusjoner fratar individer deres tidligere sosiale identiteter, og skaper nye, avvikende identiteter som samsvarer med institusjonens definisjoner og problembeskrivelser:

During admission procedures, the person is subject to a kind of

«trimming» or «programming», such as taking the inmate's life history, photographing, assigning numbers, issuing standardized institutional clothing, haircutting, and introduction to internal rules and regulations, all of which are designed to transform the person into an object that fits into the institutional and organization machinery and thus may be systematically worked on through routine measures of the institution

(Goffman 1961, 19 sitert i Jacobsen og Kristiansen 2015, 87, min uthaving).

Goffmans teorier om sosiale roller og ritualisert sosial virkelighet har inspirert mange sosiologer til å forske på konstruksjonen av institusjonelle identiteter konstrueres i byråkratiske organisasjoner (Egelund 2003, Järvinen 2003, Järvinen og Mik-Meyer 2005, Mik-Meyer 2010, 2015). Begrepet institusjonelle identiteter viser til den spesifikke identiteten et menneske får når vedkommende får status som en sak i et byråkrati (Gubrium og Holstein 2001, 11). Gubrium og Holstein (2001, 9) bruker begrepet «problemidentiteter» til å beskrive de identitetskonstruksjonene som skjer i regi av institusjoner som jobber med å perfeksjonere, forbedre og korrigere mennesker – enten det dreier seg om skoler, fengsler, domstoler eller selvhjelpsgrupper. Dramametaforene og fokuset på klassifiseringsmekanismer har blitt brukt i interaksjonistiske studier av hvordan klienters og profesjonelles institusjonelle identiteter skapes i og av velferdsorganisasjoner som har til formål å hjelpe, avklare, behandle eller yte omsorg til personer med sosiale problemer, og der klienter tilpasses kategorier og diagnostiseres i forhold til gitte forståelsesrammer og handlingsmodeller (Järvinen og Mik-Meyer 2003, 10).

Velferdsorganisasjoner kan blant annet være institusjoner som jobber med arbeidsledige, rusmisbrukere og marginaliserte eller kriminelle ungdommer. I likhet med rettssystemet må velferdsorganisasjoner yte en relativt ensartet service overfor klientene og unngå vilkårlig behandling, noe som innebærer at institusjonene må redusere sakers kompleksitet. Til det trengs prosesser og prosedyrer som omgjør mennesker til saker og konstruerer dem som «verdig trengende klienter» (Järvinen og Mik-Meyer 2003, 16, Mik-Meyer 2010). Konstruksjon av institusjonelle identiteter innebærer en «transformasjon av klientens mangeartede virkeligheter til stereotypier som gir grunnlag for realisering av en eller flere av organisasjonens ytelsoner» (Egelund 2003, 60, min oversettelse).⁵

I denne avhandlingen analyserer jeg hvordan klassifikasjonsprosedyrer brukes til å konstruere nye identiteter for fornærmede og tiltalte i retten, hvilket er selve forutsetningen for at de kan bli parter i en sak. Det er viktig å understreke at jeg med begreper som konstruksjon og klassifikasjon ikke antyder at forholdet mellom klientenes levde liv og deres nye sosiale identitet er fiktivt, men at det er et formgivende element i institusjonelle klassifikasjonsprosesser som fremhever visse fakta og nedtoner andre. Dette resulterer i såkalte mørnsterfortellinger og standardiserte identiteter som inkluderer og hjelper noen borgere og ekskluderer andre (Holstein og Miller 1990, Järvinen 2003, 57, Loseke 2001). Mørnsterfortellinger fungerer slik at uoverensstemmelser mellom folks «moralske selv» og deres «rettslige selv», det vil følelser og motivasjoner som ikke passer inn i det som er rettslig relevant, skjæres bort (Hopper 2001, 127, Houge 2017, Loseke 2001). Aktoratets oppgave er å bevise at det som står i tiltalebeslutningen er sant. Det foregår ved å skape mørnsterfortellinger som gjør tiltalte gjenkjennelig som en person som kan straffes, mens den fornærmede må gjøres gjenkjennelig som en person som fortjener rettsstatens beskyttelse. Forsvarets oppgave er på sin side å så tvil om tiltalebeslutningen – og slik oppstår det en tvekamp om ulike innramminger av en sak (Robberstad 1999, 35), og om konstruksjoner av institusjonelle identiteter. På grunn av denne retoriske tvekampen, som foregår på en offentlig arena med tilskuere, beskrives rettssaker ofte ved hjelp av metaforer som *rollespill, drama og teater* (Arendt 2006, Felman 2002, Hestenes 1990, Houge 2017, Langbach 2015a, Robberstad 1999). Felman (2002, 124) omtaler rettssaken som en oversettelsesprosess av private, hemmelige traumer som omgjøres til et kollektivt, offentlig og samfunnsmessig akseptert traume. I det følgende skal jeg redegjøre for hvordan et mikrososiologisk begrepsapparat kan bidra til å kaste lys over hvordan dette konkret fungerer.

Rettssaken som mikrososiologisk drama

Omdreiningspunktet for mikrososiologi er studier av prosesser i mindre sosiale enheter, såsom familier, arbeidsplasser og rettssaler (Johansen 2013). Med retten som empirisk nedslagsfelt kan mikrososiologi gi innsikt i hvordan individer fortolker og tillegger rettslige fenomener betydning, og hvordan rettssystemer virker sosialt differensierende i møtet med borgerne (Johansen 2013, 517-518). Videre kan det brukes som verktøy til å analysere hvordan rettssystemet forvalter borgernes livshistorier og konstruerer nye sosiale identiteter for dem, samt hvordan disse

identitetene dramatiseres i retten. I avhandlingens artikler ligger teatermetaforen til grunn for analysene av advokatenes performative praksis, samt for innrammingen av voldtekts i domsmaterialet (artikkelen 2 og 4). Konseptualiseringen av rettssaken som mikrososiologisk drama bygger på Goffmans (1959, 2005) perspektiver på sosial samhandling og videreutviklinger av disse, ført i pennen av teoretikere innen feministisk interaksjonisme (Clark 1997, Fields, Copp, og Kleinman 2006, Hochschild 1979, 2003, West 1996, West og Zimmerman 1987) og organisasjonssosiologer (Gubrium og Holstein 2001, 2009, Holstein og Miller 1990, Hopper 2001, Järvinen og Mik-Meyer 2003, Mik-Meyer 2010). Endelig har følelsessosiologisk forskning og teori, herunder særlig Arlie Hochschilds (1979, 2003) begrep om følelesesarbeid (emotional labor) og Candace Clarks (1997) begreper om sympatimegling og mikropolitikk bidratt til analysen av hvordan forsvarsadvokater forholder seg til ulike klienter og typer av voldtektsaker i retten. Ved hjelp av disse begrepene viser avhandlingen at forsvarsadvokatene aktivt forholder seg til følelser i sitt daglige arbeid, og at dette kan påvirke deres oppførsel i retten på måter som helt eller delvis bryter med den offisielle rettslige ideologien som foreskriver objektivitet og lidenskapsløshet (Maroney 2011).

Ifølge Felman (2002, 123) kan en rettssak forstås som en «narrativ begivenhet», eller et åsted for historiefortelling. Det er i tillegg to rettslige prinsipper som gjør at rettssaken også kan konseptualiseres som et *mikrososiologisk drama*, nemlig bevisumiddelbarhetsprinsippet og muntlighetsprinsippet. Av bevisumiddelbarhetsprinsippet følger at alle bevis i en rettssak skal føres direkte for domstolen, og at det bare skal dømmes ut fra det som kommer frem under hovedforhandlingen. Muntlighetsprinsippet viser til at vitneprov skal fremføres muntlig under forhandlingene.⁶ Dette bereder, ifølge Kjus (2008, 16-17), grunnen for at rettsaken blir et «sluttet drama»:

Alle bevisene må fremføres på en slik måte at et eventuelt publikum har fritt innsyn i forhandlingene. Saken gjennomføres i det åpne rommet mellom aktørene. Når hovedforhandlingen er over, kan en eventuell tilskuer tenke gjennom sakens irrganger på lik linje med dommerne.

Av bevisumiddelbarhetsprinsippet og muntlighetsprinsippet fremgår det dessuten at partenes historier skal underkastes en kritisk granskning av forsvaret og aktoratet, som kontradikterer hverandres bevisførsel ved å peke på elementer i hverandres historier som ikke fremstår som troverdige og pålitelige. I tråd med en interaksjonistisk tilnærming konseptualiseres narrativer i denne avhandlingen således som sosialt konstituerende og konstituert: De forklarer ikke bare handling, de *er* praksis som kan brukes til å skape alternative innramminger av en sak (Gathings og Parrotta 2013, 671, Gubrium og Holstein 2009, Loseke 2001), som gjør at noen sanksjoner fremstår som mer opplagte enn andre (Holstein og Miller 1990, Hopper 2001, Houge 2017, Kjus 2009).

I rettsaker engasjerer advokater seg i narrativt arbeid, det vil si interaktiv aktivitet som er myntet på å konstruere, kommunisere, vedlikeholde og rekonfigurere fortellinger (Gubrium og Holstein 2009, xvii). Narrativer organiserer tid og rom ved hjelp av kronologi og plott. Ved hjelp av språklige virkemidler konstrueres kausale og logiske hendelsesforløp som bygger opp under eller utfordrer tiltalebeslutningen (Kjus 2009). I retten aktiveres narrativer med tanke på å bedømme årsaker og virkninger i menneskesinnet: Hensikter, sinnstilstander og reaksjoner (Kjus 2009, 52). Her har vi altså å gjøre med *institusjonelle mønsterfortellinger*, det vil si narrativer tilpasset institusjonelle formål, som gir stiliserte fremstillinger av hendelsesforløp basert på stereotype rollefigurer og lite komplekse plott (Loseke 2001, 107). Fortellingenes kraft består i at de produseres i, og for, institusjoner som har makt og myndighet til å gripe inn i menneskers liv.

Historiene som fortelles i retten betraktes i denne avhandlingen dermed *ikke* som stabile og låste sannheter om gitte hendelsesforløp, men som representasjoner og rekonstruksjoner som bærer preg av den institusjonelle konteksten de formuleres og dramatiseres i. Et særtrekk er at historiene som presenteres i retten er sterkt retoriske – det vil si myntet på å *overbevise* noen om et synspunkt. Ifølge Graver (2007) utgjør retorikk kjernen av de performative og narrative praksisene i en rettssal. De tre elementene som utgjør grunnsteinen i klassisk retorikk vedrører talerens troverdighet (etos), historiens sammenheng (logos) og talerens evne til å berøre lytteren gjennom følelsesmessig appell (patos). Oversatt til den strafferettslige behandlingen av voldtektsbetyr det at tiltalte og vitner som opptrer innenfor denne organisatoriske konteksten må oppføre seg på en bestemt måte for å bli gjenkjent som troverdige og pålitelige. Man må på den ene siden fremføre en *identitet* som samsvarer med det folk flest oppfatter som god og moralsk, og på den annen side fortelle en historie som virker logisk og sannsynlig (Larcombe 2002) dersom de skal

lykkes med å vinne rettens sympati og overbevise tilhørerne om deres versjon av sannheten. Imidlertid handler sannhet i stor grad om hva et publikum vil anerkjenne som sant (Goffman 1959, sitert i Manning og Hawkins 1990). For at noe skal fremstå som sant må det som fremføres ha en klangbunn hos mottakerne. Enkelt sagt, må den opptredende iscenesette narrativer og sosiale identiteter som mottakerne kan identifisere seg med.

Iscenesettelse, følelsesarbeid og sympatimegling

I *Domstolenes verdigrunnlag* heter det at virksomheten må ha en «verdig ytre ramme» og at medarbeiterne skal «være gode representanter for domstolene».⁷ Den verdige ytre rammen relaterer seg både til utformingen av selve rettsbygningen og de rettslige prosessene som utspiller seg der. Tunge dører og opphøyde dommerpodier inngår som elementer i en maktarkitektur som bygger opp under domstolenes autoritet (Kjus 2008, 18). Riksvåpenet som henger på veggen bak dommerpanelet symboliserer at dommerne har staten i ryggen når de fatter sine beslutninger. Juristenes kapper, standardiserte regler og ritualer for hvem som får snakke når og hvordan bidrar til å styrte inntrykket av retten som et profesjonelt og rasjonelt rom. Ritualene inkluderer for eksempel habilitetsvurderingen av dommere og jurymedlemmer, edsavleggelsen, bevisføringsregler og rettsbelæringen, som hver især tjener til å hindre at følelser og vilkårlighet påvirker en saks utfall (Dahlberg 2009). Slik sett kan vi også betrakte domstolene som en form for *følelsesarkitektur* som regulerer aktørenes faktiske og fremførte følelser.

Det hersker en eksplisitt sosial konvensjon om at retten er et sted der man holder seg til sakens fakta, da det å uttrykke sterke følelser bryter med rettslige idealer om objektivitet og rasjonalitet (Dahlberg 2009, Flower 2014, 2018, Karstedt, Loader, og Strang 2011, Maroney 2011). Kravet om følelseskонтroll gjelder i mindre grad for tiltalte og vitnene som møter og forklarer seg i vitneboksen. De har litt mer slingringsmonn for å oppføre seg som vanlige mennesker enn domstolenes medarbeidere, som forventes å legge egne følelser til side (Anleu og Mack 2005, Jacobsson 2008, Kadowaki 2015). Det er i denne sammenhengen dog verdt å påpeke at normene for hvordan man uttrykker følelser er annerledes i Skandinavia enn i for eksempel USA (Flower 2018). Den amerikanske rettskulturen oppfattes i regelen som mer konfronterende og emosjonelt ekspressiv, samt vesentlig mer orientert mot gjengjeldelse og hevn enn den nordiske strafferettsteorien og praktiske kriminalpolitikken, der rehabiliteringstankegangen dominerer (Andenæs, Matningsdal, og Rieber-Mohn 2004, 68). Av denne grunn lar studier fra land med andre følelses- og likestillingskulturer enn den norske seg ikke nødvendigvis overføre til Norge, og det er derfor et stort kunnskapshull på dette feltet som avhandlingen søker å fylle.

En av de viktigste begrepene i Goffmans (1959) dramaturgiske mikrososiologi er begrepet *oppstreden*, og dette er nært knyttet til nettopp det å fremføre og regulere følelser. Å opptre innebærer for Goffman (1959, 17) at man gjør inntrykk på de tilstedevarende ved å gi uttrykk for

at man er den man utgir seg for å være. For å påvirke andres inntrykk av en benytter folk seg av såkalt inntrykksstyring, som går ut på å presentere seg selv i et fordelaktig lys i tråd med de mål man ønsker å oppnå og i samspill med sosiale konvensjoner (Goffman 1959, 4). Det innebærer å skjule trekk ved ens person som er diskrediterende, og den opptredende må derfor ha evne til å lese hvilke normer og adferdsregler som gjør seg gjeldende i den sosiale konteksten vedkommende opptrer i. Ifølge Järvinen og Mik-Meyer (2017, 31) innebærer symbolsk interaksjon at aktører reflekterer over hvilken mening deres handlinger har og inkorporerer motpartens (antatte) oppfatning av handlingene i sine refleksjoner, slik at de kan foregripe hvor interaksjonen bærer. Vi tar på oss masker som er støpt av sosial disciplinering, anfører Goffman (1959, 57).

Goffmans teatermetafor viser til en sosial prosess som involverer fortolkning, historiefortelling og manipulering av andres inntrykk av en. Måter å styre andres inntrykk er, foruten å forsøke å påvirke hvilken historie som fortelles om ens person, å kle seg, prate eller gestikulere på måter som signaliserer en spesifikk gruppetilhørighet. Ifølge Goffman (1959) bidrar inntrykksstyring til vedlikehold av ens fasade eller *front*. Det sentrale med Goffmans bruk av fasadebegrepet er at man ikke fritt kan velge sin fasade, da denne er forhåndsdefinert av den sosiale situasjonen en aktør inngår i. Man må velge blant eksisterende fasader når man spiller en rolle (Goffman 1959, 27). I motsetning til i en del andre sosiale interaksjoner, der mennesker forsøker å unngå konflikt og bygger opp om andres selvforståelse, er rettssaken et sted der ens sosiale identitet settes på prøve, hevder Goffman (1959, 211):

Criminal trials have institutionalized this kind of open discord [...] where an individual who has theretofore maintained convincing pose of innocence is confronted in the presence of others with undeniable expressive evidence that his pose is only a pose.

De sosiale interaksjonene som forekommer innenfor rammene av en rettssak skiller seg fundamentalt fra andre typer interaksjon, hevder Konradi (1999, 47). Som en del av bevisførselen kan advokatene aktivt forsøke å få et vitne til å miste ansikt eller gå inn for å slå sprekker i vedkommendes fasade, for eksempel ved å stille spørsmål som avslører at vitnet enten husker feil

eller ikke har en respektable sosial identitet (Kjus 2008, Temkin 2000, Lees 2002, Temkin, Gray, og Barrett 2018).

I de innledende fasene av feltarbeidet erfarte jeg som «publikum» under rettssakene imidlertid også at det tidvis var små sprekker i *advokatenes* fasade. Enkelte virket ikke som om de selv var overbeviste når de fremførte gitte argumenter og narrativer på vegne av klienten. Det fikk meg til å fundere på hvordan advokatenes følelsesmessige engasjement påvirker arbeidet de var satt til å utføre, og hvordan deres følelser er forankret i samfunnets normer og verdier på det seksuelle området. Dessverre finnes det i Goffmans teorier lite som åpner opp for en utforskning av følelsenes betydning for menneskelig samhandling. Bortsett fra beskrivelser av hvordan mennesker forsøker å tilpasse sin ytre iscenesettelse av seg selv til de følelseskonvensjonene som gjelder (Goffman 1959, 217), figurerer følelser i bemerkelsesverdig liten grad i forfatterskapet hans. Det skyldes Goffmans fokus på hvordan situasjoner skaper den sosiale interaksjonsordenen og former selvet, fremfor å bruke selvet som analytisk omdreiningspunkt: «Not, then, men and their moments. Rather moments and their men» (Goffman 2005 sitert i Järvinen og Mik-Meyer 2017, 37). Sosiologen Arlie Hochschild (2003, 228, kursiv i original) kommenterer:

In Goffman's theory, the capacity to act on feeling derives only from the occasion, not from the individual. The self may actively choose to *display* feelings in order to give outward impressions to others. But it is passive to the point of invisibility when it comes to the private act of managing emotion.

I motsetning til Goffman, er ikke Hochschilds undersøkelsesfelt primært hvordan mennesket justerer sin adferd til omgivelsenes forventninger, men hvordan organisasjoner utøver makt ved å overvåke hva vi føler og hvordan vi kontrollerer følelsene våre (Hochschild 2003, 229). Foruten å regnes som en sentral bidragsyter til feministisk interaksjonisme, har også Hochschild inspirert forskere innen forskningsfeltet «law and emotions», som denne avhandlingen skriver seg inn i. Her har man blant annet undersøkt hvordan følelser som skam og sympati påvirker straff og rettslige avgjørelser, samt hvordan ulike rettslige aktører jobber med å kontrollere, iscenesette og påvirke egne og andres følelser (for en gjennomgang av forskningsfeltets utvikling, se bl.a. Maroney 2006). Noen studier bygger mer eller mindre eksplisitt på symbolsk interaksjonisme

eller tilpasninger av denne teoretiske retningen. Særlig brukes Goffmans (1959) teater- og iscenesettelsesmetaforer, samt begreper om rituell høflighet (Clark 1997) i studier av rettens hverdagsliv. Rituell høflighet belyser hvordan advokatene opptrer med tanke på å utvise respekt for dommere og iscenesette lojalitet mot klienter (Flower 2018, Bergman Blix og Wettergren 2016). Andre studier har fokusert på hvordan jusstudenter, påtaleadvokater og dommere håndterer skrevne og uskrevne regler for hvordan de skal iscenesette og kontrollere følelser i arbeidet sitt (Anleu og Mack 2005, Flower 2014, Jacobsson 2008, Wettergren og Bergman Blix 2016). Studiene peker blant annet på at rettslige aktører forventes å balansere følelser som sympati og empati med en viss følelsesmessig distanse.

Ofte beskrives og analyseres rettslige kulturer via Hochschilds begrep om følelsesarbeid (*emotional labor*), som er lønnet arbeid med følelser i profesjonelle settinger (Hochschild 2003, 7). Dette skiller seg fra *emotion work*, som viser til enkeltmenneskes arbeid med sine egne følelser. Avhandlingen analyserer primært følelsesarbeid i betydningen *emotional labor*, selv om det i praksis ikke bestandig er mulig å trekke opp et skarpt skille mellom hvordan advokatene uttrykker og håndterer sine følelser på jobb, og hva de privat føler om sakene de jobber med. Til forskjell fra tidligere forskning, fokuserer denne studien i større grad på de politiske og rettssikkerhetsmessige implikasjonene av advokatenes følelsesarbeid fra et *feministisk* perspektiv.

Men der den feministiske voldtektsforskningen forsøker å avdekke underliggende og skjulte kjønnsmaktstrukturer på makronivå, utforsker denne avhandlingen sosiale interaksjoner mellom de rettslige aktørene på *mikronivå*. Konkret viser den hvordan forsvarsadvokater agerer som såkalte sympatimeglere, det vil si personer som formidler informasjon om andres problemer til potensielle sympatisører (Clark 1997, 42). Videre anskueliggjøres effekten av dette følelsesarbeidet på straffeutmålingspraksisen i lagmannsrettene. Som sympatimeglere hjelper forsvarsadvokatene klientene med å konstruere tillitsvekkende narrativer og med å iscenesette seg selv på sosialt akseptable måter som vekker dommernes og juryens sympati. Selv om studien ikke inkluderer kvalitative intervjuer med dommere, og dermed ikke kan etablere kausale sammenhenger mellom forsvarsadvokatenes opptreden i retten og sakenes utfall, viser avhandlingen likevel at det er et overlapp i de forståelsene forsvarsadvokatene og domstolene legger til grunn.

Oppsummert kan vi si at avhandlingens bidrag er tredelt. For det første viser den hvordan den rettslige behandlingen av voldtektsutspiller seg når forsvarsadvokatene tar i bruk performativ, narrative og emosjonelle virkemidler (artikkkel 2). For det andre viser den at domstolene bedømmer og gradbøyer alvorligheten i ulike typer saker på måter som langt på vei samsvarer med hvordan forsvarsadvokatene artikulerer seg om dette (artikkkel 3). Endelig viser avhandlingen for det tredje at rettslige konstruksjoner av skyld og skam, samt av ofre og overgripere, ikke bare uttrykker juridiske vurderinger. De avspeiler og reproducerer også stereotype oppfatninger av kjønn, seksualitet og etnisitet, som bidrar til å opprettholde den etablerte ideologiske forestillingen om at Norge er et foregangsland for menneskerettigheter og likestilling (artikkkel 3 og 4). Således viser avhandlingen hvordan kretsløpet av performativ, narrative og emosjonelle elementer utfolder seg i den rettslige behandlingen av voldtektsutspiller, og hvordan disse prosesser påvirker seksuelt medborgerskap og ideologiske konstruksjoner av rom.

4. Forskningsdesign, metode og etikk

Dette kapitlet supplerer teorikapitlet og utdypet min tilgang til prosjektets empiri.

Fremgangsmåten for analysen av data gjengis bare kort her, og er beskrevet i detalj i hver av artiklenes metodedeler. Forskerposisjonalitet behandles inngående i avhandlingens første artikkel og vies derfor ikke så mye oppmerksomhet her. I stedet redegjør dette kapitlet for analytiske strategier i de fire studiene, samt for aktuelle forskningsetiske problemstillinger. Som nevnt har studien til formål å kartlegge hvordan og hvorfor ulike typer voldtektsaker forskjellsbehandles i det norske rettssystemet, samt å finne ut av hvordan følelser kommer til syne i forsvarsadvokatenes yrkespraksis og i domstolenes konstruksjoner av voldtekts. Derfor brukes et kvalitativt og kvantitatittivt forskningsdesign som kombinerer feltarbeid (observasjon og kvalitative intervjuer) i domstolene med analyse av rettsavgjørelser. Mens prosjektets kvalitative komponenter er myntet på fenomenforståelse, det vil si å avdekke institusjonelle prosesser og aktørers oppfatninger/beveggrunner, er ambisjonen med prosjektets kvantitative del å undersøke i hvilken grad de kvalitative funnene lar seg generalisere.

Forskningsdesignet ble utviklet ved at jeg i en innledende fase observerte ti rettsaker og gjennomførte fem intervjuer med forsvarsadvokater. Disse observasjonene og intervjuene indikerte at voldtekts ble innrammet svært forskjellig, avhengig av sakstyper og profiler på fornærmede og tiltalte. Visse sakstyper så ut til å vekke et særlig stort følelsesmessig engasjement i retten generelt, og blant forsvarsadvokater spesielt, og denne forskjellsbehandlinga vakte min interesse. Jeg funderte på om disse observasjonene var unike for de sakene jeg hadde observert, eller om de speilet et større bilde i den rettslige behandlingen av voldtekts. Gitt min bakgrunn som aktivist var jeg svært opptatt at forskningen ikke skulle bli for politisk farget av min forståelse. Siden man ikke kan generalisere på bakgrunn av kvalitative studier og noen typen forskjellsbehandling er fullt lovlig, måtte det kvalitative forskningsdesignet suppleres med en kvantitativ studie av rettsavgjørelser.

I motsetning til observasjon og intervju som gjerne regnes som inngripende metoder (Tjora 2012), det vil si metoder der forskeren aktivt påvirker innsamling og analyse, er forskerrollen tilbaketrukket i statistisk metode, hvor man benytter matematiske formler til å analysere store mengder data. Siden undertegnede kompetanse primært er kvalitative metoder, allierte jeg meg med Marit Klemetsen (Ph.d. i samfunnsøkonomi med spesiale i økonometri),

som ble min medforfatter på avhandlingens tredje studie om straffeutmåling i lagmannsrettene. Ettersom målet var å undersøke om forskjellsbehandlingen av voldtektsakene kunne sies å være et uttrykk for *diskriminering*, falt metodevalget på multivariat regresjonsanalyse som gjør det mulig å skille rettslige og utenomrettslige variabler fra hverandre i et stort antall saker.

Da den kvantitative studien var gjennomført hadde jeg et bedre utgangspunkt for ytterligere å fordype meg i hvordan forsvarsadvokatene gikk frem i arbeidet med å representere sine klienter, og hvordan følelser kom til synne her. Dernest supplerte jeg med ytterligere fem intervjuer og observasjoner av rettssaker, som ledet til avhandlingens andre artikkel om forsvarsadvokaters performative, narrative og emosjonelle arbeid i retten. Avhandlingens andre og tredje artikkel ledet deretter til formulering av problemstillingen for den fjerde artikkelen, som er en dokumentanalyse av hvordan ofre og overgripere konstrueres i to utvalgte rettsavgjørelser om overfallsvoldtekts. Målet med denne artikkelen var å supplere det store bildet som ble tegnet av etnisk og romlig forskjellsbehandling i avhandlingens tredje artikkel med en dypere fenomenforståelse av hvordan voldtekts fortolkes og konstrueres i, og for, domstolene.

Den kvalitative studien av rettssaker og forsvarsadvokater

Feltarbeid: Observasjon og kvalitative intervjuer

Ifølge Roach Anleu, Bergman Blix, og Mack (2015) er det utfordrende å forske på følelser i en institusjonell setting som benekter følelsers tilstedeværelse og relevans. Det fordrer at man som forsker må gå kreativt til verks for å finne egnede metoder som likevel fanger opp hvordan følelser uttrykkes og fremføres. Observasjoner gir kunnskap om hvordan følelser og narrativer fremføres, mens intervjuer bidrar til kunnskap om aktørenes erfaringer og holdninger (Roach Anleu, Bergman Blix, og Mack 2015, 146). I artikkel 1 og 2 undersøkes dette med utgangspunkt i observasjoner av rettssaker og kvalitative intervjuer med forsvarsadvokater. Avhandlingens overordnede tema om den institusjonelle forvaltningen av seksuelt medborgerskap var styrende for at jeg fokuserte på de profesjonelle rettslige aktørene fremfor de fornærmede og tiltalte. Naturligvis kunne rettssystemets virkemåte også blitt belyst gjennom intervjuer med dem. Jeg ønsket dog primært å undersøke *rammene* rundt den rettslige produksjonen av institusjonelle identiteter, og ikke de fornærmedes og tiltaltes opplevelser av å bli gjort til gjenstand for denne.

Metodevalget om å kombinere intervjuer og observasjon hadde bakgrunn i ønsket om å få grep om eventuelle diskrepanser mellom advokatenes selvstilling i intervjukonteksten og hvordan de virkelig opptrådte i retten. Mens intervjuer primært gir data om *rapportert adferd*, og hva som bør skje i henhold til offisielle dokumenter, fanger observasjoner opp *faktisk adferd* mens den pågår (Justesen og Mik-Meyer 2012, 96). En annen fordel med å kombinere observasjoner og intervju var at det åpnet for såkalt respondentvalidering, det vil si at jeg fikk anledning til å drøfte observasjonene med dem jeg intervjuet, og således fikk styrket analysen (Justesen og Mik-Meyer 2012, 101). Før jeg forklarer behandlingen av datamaterialet, skal jeg redegjøre for organiseringen av feltarbeidet, og hvordan forhandlinger om forskerrollen utspilte seg i felt.

Organisering av feltarbeid

Fra høsten 2010 til sommeren 2012 jobbet jeg med et sakprosapsjekt som blant annet tok for seg den rettslige behandlingen av voldtekts (Bitsch og Kruse 2012). Som en del av dette arbeidet observerte jeg og min medforfatter seks rettssaker. Vi intervjuet fem voldtektsøfre, tre jurymedlemmer, to statsadvokater, en tidligere lagdommer, to bistandsadvokater, og en lege som jobbet med voldtektsøfre. I overkant av 215 timer ble tilbrakt i norske rettssaler før jeg gikk i gang med doktorgradsarbeidet. Dette ga meg et visst overblikk over fagfeltet og bidro til utformingen av prosjektets forskningsspørsmål. Ingen av disse dataene er brukt i avhandlingen.

Feltarbeidet for doktorgradsprosjektet ble utført i to runder, henholdsvis sommeren/høsten 2012 og vinteren 2015/våren 2016. Feltarbeidet besto av observasjon av 15 rettssaker i fem av landets seks lagmannsretter, de fleste i det sør-østlige Norge (se tabell 2 i artikkelen 2). I tillegg gjennomførte jeg kvalitative semi-strukturerte intervjuer med ti forsvarsadvokater (se intervjuguide, appendiks 2). Sammenlagt tilbrakte jeg over 600 timer i retten. Feltarbeidet baserte seg på et strategisk tilgjengelighetsutvalg av rettssaker. Kriteriene for utvelgelse var å få så stor saksvariasjon og geografisk spredning som mulig. Ettersom jeg var mest opptatt av å analysere rådende forestillinger om voksen, ikke-patologisk seksualitet var det uaktuelt å observere saker om voldtekts av barn, pedofili, incest og barneporno. Bortsett fra én sak, dreide alle saker seg om voldtekts og voldtektsforsøk av personer over seksuell lavalder. Sakene inkluderte et vidt spekter av krenkelser – fra overfallsvoldtekter og ekteskapsvoldtekter, til festvoldtekter som ble begått av både kjente og ukjente gjerningspersoner.

På www.domstol.no ligger oversikter over alle berammede rettssaker offentlig tilgjengelig med informasjon om når og hvor rettssaker går. Basert på denne informasjonen kontaktet jeg de relevante domstolene og innhentet deretter rettsavgjørelser fra tingretten, så jeg fikk et inntrykk av hva sakene handlet om. Deretter valgte jeg med utgangspunkt i kriteriene nevnt ovenfor hvilke saker som var relevante å observere, og kontaktet så forsvarsadvokater med informasjon om prosjektet og forespørsel om deltagelse. Totalt 15 advokater ble kontaktet. Tre forsvarsadvokater svarte ikke på gjentatte intervjuforespørslar, og to advokater takket nei – den ene med henvisning til at han var skeptisk til et opplegg der andre skulle ivareta hans taushetsplikt, den andre på grunn av manglende tid. Totalt stilte ti advokater, alle menn, opp. For en ytterligere drøfting av kjønn og utvalgsseleksjon vises til metodeavsnittet i artikkelen 2. Deltakerne er presentert i tabell 1.

Deltaker	Alder	Erfaring (antall saker)	Firmastørrelse	Geografi
Joshua	40+	12	liten	land
Morgan	60+	50	liten	land
Steven	60+	50	medium	by
Greg	40+	10	liten	land
Benjamin	60+	10	liten	land
Nasiir	30+	10	medium	by
Khalid	20+	1	liten	by
John	50+	15	medium	land
Scott	40+	60	stor	by
Daniel	60+	10	liten	land

Tabell 1. Forskningsdeltakere

Alle advokatene ga informert samtykke til å delta i studien (se Appendiks 1). Da rettssaker er åpne for offentligheten, ga de øvrige forskningsdeltakere, inkludert fornærmede og tiltalte, *ikke* samtykke til å bli observert. Det vises til etikkapitlet (side 50 ff.) for en inngående drøfting av dette. På feltarbeid observerte jeg hvordan forsvarsadvokatene argumenterte og opptrådte i retten, og hvordan de interagerte med klienter og kolleger i pausene (for en drøfting av etikk i forbindelse med såkalt skjult observasjon, se side 52-53). I blant spiste jeg lunsj med advokatene eller småpratet med dem ved kaffeautomaten og i korridorene. I pausene holdt jeg meg stort sett

for meg selv så jeg kunne observere overgangen mellom forhandlingene *frontstage* og den uformelle interaksjonen *backstage* (Goffman 1959) på avstand.

Forhandlinger om forskerrollen

I forkant av hver rettssak informerte jeg via e-post rettens aktører om min tilstedeværelse og prosjektets formål. Jeg gjorde meg tilgjengelig for spørsmål i pausene. Aktørene som ble kontaktet inkluderte rettens administratorer, aktorer, forsvarsadvokater og bistandsadvokater. Fornærmede og tiltalte ble informert via sine advokater. Rettens administratorer informerte som regel juryen om min tilstedeværelse før forhandlingene startet. Det hendte at noen ville vite mere om prosjektet og da svarte jeg at jeg var der for å lære mer om hvordan rettssystemet fungerte og om forhold knyttet til rettssikkerhet. I begynnelsen av hver rettssak oppsto det ofte situasjoner der jeg og feltets deltakere forhandlet om å konstruere en rolle for meg i det rettslige rommet som ikke brøt med det offisielle programmet, samtidig som jeg fikk gjøre jobben min. Jeg gjorde mitt beste for å unngå å skape utrygghet og forvirring om hvem jeg var og hva jeg gjorde der, og forsikret at ingen personopplysninger ville offentliggjøres. Verken fornærmede eller tiltalte hadde bedt om å bli observert og jeg ville ikke påføre dem noen tilleggsbelastning. Derfor formidlet jeg klart at jeg ikke var der for å «spionere», men for å lære. En måte å signalisere at man ikke utgjør en trussel er ved å være såkalt «høflig uoppmerksom» (Jf. Goffman 1963 sitert i Jacobsen og Kristiansen 2015, 80), for eksempel ved å ikke se for direkte på folk eller være opptatt med andre gjøremål. I blant virket det likevel som om det ble oppfattet som mer forstyrrende når jeg trakk meg unna og noterte som «flue på veggen». Det hendte stadig at advokater kom bort og spurte om min vurdering av saken: «Hva tror du? Er du overbevist?» Dette indikerte at de betraktet meg som sitt publikum til sin opptreden.⁸ I andre tilfeller fikk jeg en klar oppfatning av at de ulike aktørene forsøkte å «rekutterte» meg og finne ut av om jeg var på «deres side». Disse reaksjonene på min tilstedeværelse illustrerer med tydelig at man som forsker ikke fritt kan velge en rolle som distansert observatør, men kontinuerlig *tildeler* roller av feltets aktører. Som rom er retten sterkt preget av konflikt og en mer eller mindre uttalt forventning om at man tar parti. Å skape tillit til forskningsdeltakere og å innsamle data kan således være atskillig mer utfordrende å få til her enn i andre kontekster. Det skyldes at folks faktiske og selvopplevde identitet står på spill, noe som diskutes inngående i avhandlingens første artikkel.

Notatteknikk og datamateriale

Det å ta notater er utfordrende under en rettssak, fordi det foregår mye på én gang. Under feltarbeidet skrev jeg notater som var beskrivende, analytiske, undrende og auto-biografiske. I observasjonsnotatene fra rettssakene skildret jeg hendelser og talesekvenser så detaljert som mulig med tanke på å dokumentere innramminger av voldtekts og hvilke spørsmål de rettslige aktørene stilte i arbeidet med å produsere institusjonelle identiteter (Gubrium og Holstein 2001, Holstein og Miller 1990). I feltdagbøkene beskrev jeg på et overordnet nivå om hendelser og samtaler som hadde gjort inntrykk i løpet av dagen, hvilke følelser jeg hadde hatt, og hvordan jeg fortolket dem. Notatene ble først skrevet for hånd og deretter transkribert. På grunn av kroniske rygg- og skuldersmerter klarte jeg ikke å transkribere alle feltdagbøker og oppsummerte i stedet mine refleksjoner av dagene på lydopptak. Da satt jeg igjen med et datamateriale som så slik ut:

Feltdagbok (lydopptak)	77 minutter
Feltdagbok	20,5 sider
Observasjonsnotater, rettssaker	6 notatbøker/184 transkriberte sider
Transkriberte intervjuer	347 sider
Refleksjonsnotater etter intervju	22 sider
Totalt	573,5 sider

Tabell 2. Samlet datamateriale

Av tabell 3 fremgår det hvor stort antall saker som er gjengitt i hver av de to kvalitative artiklene.

	Domstol 1	Domstol 2	Domstol 3	Domstol 4	Domstol 5
Totalt antall saker (15)	6	1	5	2	1
Artikkelen 1	5	1	3	2	1
Artikkelen 2	5	0	4	2	1

Tabell 3. Datamateriale, artikkelen 1 og 2.

Analysestrategi og koding

I bearbeidelsen av datamaterialet er ikke alt viet like stor oppmerksomhet. Feltdagbøker og observasjonsnotater ble ikke kodet og analysert like systematisk som de transkriberte intervjuene, men fungerte som supplerende informasjon. Intervjuene utgjør dermed det primære datamaterialet for artikkelen 1 og 2. De kvalitative intervjuene fant sted i etterkant av rettssakene, ofte på forsvarsadvokatenes kontor eller i et møterom i rettsbygningen. Intervjuene varte mellom 60 minutter og to en halv time, i gjennomsnitt en time og 40 minutter. Med semi-strukturert intervju forstår jeg samtaler der spørsmålene er lagt opp på forhånd, men der rekkefølgen blir til underveis, slik at den intervjuede blir avbrutt minst mulig og forskeren kan følge vedkommendes fortelling (Thagaard 2009, 89). Under intervjuene spurte jeg blant annet om forsvarsadvokatenes fremgangsmåte i sakene de prosederte i, hvilken type saker som engasjerte dem, og hvilke som var vanskelige å jobbe med. Tilsammen hadde advokatene tjenestegjort i cirka 228 voldtektsaker i løpet av de siste 30 årene. Jeg åpnet for at advokatene fikk et relativt stort rom til å snakke fritt om sine erfaringer fra yrkeslivet for å få innsikt i hvordan de tenkte og arbeidet. Intervjuene ble tatt opp på teip, og transkribert av meg og min vitenskapelige assistent, før det ble kodet i software-programmet HyperResearch.

Deretter foretok jeg en induktiv tematisk analyse, som er en metode for å identifisere, analysere og rapportere om mønster og tema innenfor et datasett (Braun og Clarke 2006, 79). Først gjorde jeg en tekstnær koding av dataene. Tekstnær koding forutsetter at koder utvikles med

utgangspunkt i empirien, og ikke på bakgrunn av forhåndsdefinerte teoretiske kategorier. Det gjøres ved å notere innholdet i mindre tekstutdrag linje for linje, og med tanke på å få grep om overordnede prosesser som utspiller seg i empirien (Charmaz 2017, 193). Da hele datamaterialet var kodet, satt jeg igjen med cirka 180 koder. Flere koder var relativt like og ble derfor slått sammen. I HyperResearch genererte jeg koderapporter for å få bedre oversikt over hvor fremtredende kodene var på tvers av datamaterialet. Jeg nærlste også utdragene som lå under de ulike kodene for å se om de faktisk handlet om det samme, eller om de skulle grupperes under en annen kode. Det videre analytiske arbeidet besto i å sortere kodene inn i mer overordnede kategorier og undertema. Analysen av tema var myntet på å forstå de underliggende ideene, antakelsene og ideologiene som formet rettspraksisen og advokatenes uttalelser – en variant av tematisk analyse som er kjent som *latent analyse*. Konkret innebærer en latent analyse at man ikke bare interesserer seg for det som blir sagt, men også for *hvordan* det sies, med hvilket formål og til hvilket publikum (Braun og Clarke 2006, 84).

Kodene kunne grovt sett inndeles i tre hovedtema som relaterte seg til a) strategiske betrakninger om opptreden i møte med klienter og under rettssaker, samt advokatenes rolleforståelse b) advokatenes narrativer om fornærmede/tiltalte, kjønn/seksualitet og voldtektns årsaker og c) advokatenes uttalelser om egne følelser og hvilke forventninger det var til håndtering av følelser i rettssystemet. Etter sorteringsprosessen fulgte et analytisk arbeid der koder og kategorier ble gransket i lys av observasjonsdata, med tanke på å sikre at advokatenes rapporterte adferd og holdninger ble sammenholdt med deres faktiske adferd. Figur 1-5 i appendiks 4 viser hvordan kodene ble sortert, og hvordan de forholder seg til problemstillingen om de narrative, emosjonelle og rollemessige aspektene ved rettssystemets behandling av voldtektsaker, så vel som den ferdig utviklede idealtypologien for forsvarsadvokatpraksiser.

For å sikre at analysen var skikkelig forankret i empirien nyttiggjorde jeg meg av så store deler av datamaterialet som mulig, slik at nyansene i det kom frem. Datamaterialet ble lest flere ganger for å sikre korrekt gjengivelse. Respondentvalidering, det vil si å drøfte observasjoner og tolkninger med forskningsdeltakerne (Guba 1981, Järvinen og Mik-Meyer 2005), var en annen metode som bidro til å sikre samsvar mellom data og typologier.

Endelig var høy grad av forskerrefleksivitet viktig for å få grep om mulige bias, herunder hvordan min sosiale og politiske posisjonering i feltet påvirket datainnsamling og -fortolkning. Slik refleksivitet innebar at jeg unngikk å låse meg til bestemte tolkninger for tidlig og aktivt

overveide alternative tolkninger (se også artikkelen 1 som drøfter dette i detalj). Gitt at avhandlingens tema er såpass politisk betent, anså jeg slik respondentvalidering og refleksivitet for å være viktig for dataenes pålitelighet og analysens troverdighet.

Gjennomføring av intervjuer

I tråd med en interaksjonistisk tilnærming, forstår jeg intervjukonteksten som et møte mellom to parter som sammen skaper forståelse om den tematikken som utforskes (Holstein og Gubrium 1997, Justesen og Mik-Meyer 2012, 51). Innen denne tilnærmingen betraktes intervjudata ikke som en nøytral kilde til innsikt om hvordan virkeligheten *er*, men snarere som et produkt av et sosialt møte der erfaring fortolkes og mening skapes (Järvinen 2005, 30). Forskere kan ikke få en direkte og uformidlet tilgang til intervupersonens subjektive opplevelser og meninger – disse filtreres alltid gjennom det sosiale møtet mellom dem (Järvinen 2005, 28). Denne konstruktivistiske tilgangen innebar at jeg i analysen av data tok høyde for at min tilstedeværelse og konteksten for intervjuet påvirket svarene jeg fikk. Dette er nært knyttet til spørsmålet om forskerposisjonalitet, som går ut på at analysen ikke bare bør ta høyde for *hva* som sies, men også hvordan. Intervjukonteksten og sosiale karakteristika ved forskeren, såsom kjønn, alder, utdanning m.m. påvirker den intervjuede og kunnskapen som produseres (Justesen og Mik-Meyer 2012, 55, Hammersley og Atkinson 2005).

Ifølge Kvale et al. (2009, 159) kan det være et problem at eliter bruker intervjuet til å iscenesette ferdig forberedte «innlegg». Ettersom målet var å få en virkelighetsnær empiri, det vil si intervjudata som ga en viss grad av innsikt i aktørenes oppfatninger, meninger, intensjoner, følelser og beveggrunner, måtte jeg finne en metode som utfordret deltakernes eventuelle idealiserte selvfremstillinger. Jeg vurderte det derfor som hensiktsmessig å bruke rettssaken som begge hadde vært tilstede i som utgangspunkt for intervjuet, og å sammenholde rapportert og faktisk adferd. En annen utfordring ved å intervjuer eliter er at mange er vant til å opptre i en ekspertrolle og kan bli skeptiske eller mistenksomme hvis de opplever at deres autoritet trues. Da er det ikke uvanlig at de reagerer med å belære intervjueren (Conti og O’Neil 2007, Schultz 2005). Personer som føler truet kan også forsøke å gjenvinne kontrollen ved å sabotere samtalet og intervjuerens agenda, for eksempel ved å bytte samtaletema eller nekte å svare på spørsmål (Kvale 2006). I gjennomføringen av intervjuer sørget jeg for å være godt forberedt, blant annet ved å ta kurs i strafferett, slik at vi i størst mulig grad fant felles grunn. Jeg inntok en ydmyk

holdning og utfordret ikke bevisst advokatenes autoritet, men forsøkte dog ikke, slik man rådes til i klassiske etnografiske tilnærninger (Hammersley og Atkinson 2005), å nedtone forskjeller i sosial bakgrunn, politiske holdninger og makt mellom oss. I tråd med en såkalt agonistisk tilnærming (Ugelvik 2014, Vitus 2008), ble slike forskjeller i stedet utnyttet analytisk til å reflektere over hvordan advokatene konstruerte sine profesjonelle roller i motsetning til meg og den sosiale identiteten jeg er bærer av.

For en redegjørelse av hvordan intervjuene faktisk utspilte seg, og hvilke utfordringer jeg støtte på, viser jeg til avhandlingens første artikkel som drøfter emosjonell introspeksjon som metode, samt til metodeavsnittet i artikkel 2 om forsvarsadvokatenes emosjonelle og narrative arbeid i retten.

Den kvantitative studien av straffeutmåling⁹

I den kvantitative studien av straffeutmålingspraksis i voldtektsaker (artikkel 3) ønsket min medforfatter og jeg for det første å identifisere noen generelle mønstre og sammenhenger i rettssystemets behandling av voldtektsaker, og for det andre å teste og utvikle eksisterende teorier på feltet. Ønsker man å identifisere generelle mønstre og sammenhenger, må man ha et representativt datasett. Avgjørelsene ble trukket ut fra databasen lovdata.no. De fleste rettskraftige avgjørelser fra lagmannsrettene legges inn i denne databasen. Det er derfor ikke noen grunn til å tro at datamaterialet utvalget er sterkt selektert i forhold til populasjonen, selv om man ikke kan se bort fra at enkelte avgjørelser har falt ut.

Dernest utviklet vi med utgangspunkt i forskningslitteraturen på feltet en rekke såkalte nullhypoteser som vi testet hver for seg. En nullhypotese er en hypotese som beskriver en antatt virkelighet – i dette tilfelle at det *ikke* forekommer utenomrettlig forskjellsbehandling (diskriminering) i domstolenes behandling av voldtektsaker. Følgende nullhypoteser ble formulert:

H_0 1: Det forekommer ikke urettmessig forskjellsbehandling under straffeutmålingen i voldtektsaker basert på hvor voldtekten er begått.

H_0 2: Det forekommer ikke urettmessig forskjellsbehandling under straffeutmålingen i

voldtektsaker basert på om fornærmede og domfelte kjenner hverandre.

H_03 : Det forekommer ikke urettmessig forskjellsbehandling under straffeutmålingen i voldtektsaker basert på om voldtekten er festrelatert.

H_04 : Det forekommer ikke urettmessig forskjellsbehandling under straffeutmålingen i voldtektsaker basert på om partene nå eller tidligere har vært gift eller samboende.

H_05 : Det forekommer ikke urettmessig forskjellsbehandling under straffeutmålingen i voldtektsaker basert på domfeltes etniske bakgrunn.

Hypotesene ble utviklet med tanke på å teste teori og forskning som viser at diskriminering i voldtektsaker er relatert til hvor en voldtektsaker begås, samt kjennetegn ved ofrene og overgriperne, såsom deres etniske bakgrunn og hvordan de forvalter sin seksualitet (Bumiller 1987, 1990, Ellison og Brennan 2016, Razack 1994, 1998, Razack 2002, Rumney 1999, Spohn og Spears 1996). I denne studien registrerte vi data om ofrenes etniske bakgrunn, men på grunn av det stringente artikkelformatet og dets respektive plassbegrensning, valgte vi bare å fokusere på effekten av de domfeltes etniske bakgrunn. Det gjorde vi blant annet fordi relativt få saker angikk ofre med minoritetsbakgrunn (15 prosent), noe som gir grunn til å tro at utvalget er skjevt, og at bare de groveste sakene anmeldes og domfelles. En annen grunn til å begrense seg til kun å analysere betydningen av overgripernes etniske bakgrunn var at den offentlige voldtektsdebatten er preget av stereotype forestillinger om minoritetsmenns seksualitet (såsom at de har et dårlige kvinnesyn enn menn med majoritetsbakgrunn og/eller begår grovere forbrytelser), samt at en del forskning fra andre land tyder på at overgripernes etniske bakgrunn har betydning for rettslige vurderinger av seksuell vold (se kapittel 2). Vi ønsket derfor å undersøke om, og eventuelt hvordan, slike oppfatninger preget domstolenes vurderinger av straffverdighet. Det betyr ikke at vi anså ofrenes etniske bakgrunn som irrelevant å forske på, men at vi av pragmatiske hensyn måtte avgrense studien. Fremtidig forskning bør adressere om, og hvordan, ofrenes seksuelle medborgerskap differensieres av etnisk bakgrunn. Klasse er en annen relevant faktor som kan ha innvirket på vurderinger av straffverdighet; heller ikke dette lot seg operasjonalisere med utgangspunkt i opplysningene i datasettet. Også dette bør det forskes videre på.

Etter å ha bearbeidet dataene og konstruert et datasett med utgangspunkt i rettsavgjørelser fra lagmannsrettene for perioden 2011 og 2012, gjennomførte vi så en multivariat regresjonsanalyse. I det følgende vil jeg først beskrive arbeidsdelingen mellom meg og min medforfatter, før jeg redegjør for studiens problemformulering, operasjonaliseringer, dataproduksjon og analyse/fortolkning av resultater. Avslutningsvis kommenteres mulige feilkilder (reliabilitet) og begrensninger ved studien (validitet).

Arbeidsdeling

Som førsteforfatter tok jeg initiativ til studien og hadde primæransvar for å bestemme hvilke hypoteser som skulle testes og hvilke variabler som skulle inngå i den økonometriske modellen. Videre hadde jeg primæransvar for å utforme datasettet, lese meg opp på teori og eksisterende forskning på feltet, og å sørge for at studien tok avsett i dette. Jeg og min medforfatter bidro like mye til diskusjonen og tolkningen av resultater, men jeg hadde hovedansvar for å analysere dem i lys av teori og eksisterende forskning. Videre sto jeg for å skrive størsteparten av artikkelen, herunder introduksjon, teori, state of art, diskusjon av funn og konklusjon. Min medforfatter, Marit Elisabeth Klemetsen, hadde hovedansvar for å utforme den empiriske modellen, bearbeide dataene, og å utføre analysene i STATA. Klemetsen bidro betydelig med å fortolke data, herunder hvor robuste resultatene var, hvilke konklusjoner man kunne utelede av dem, samt ved å klargjøre studiens begrensninger. I artikkelen skrev Klemetsen store deler av metodeseksjonen, herunder presentasjon av variabler, prosedyre/analytisk strategi og presentasjonen av datasettet. Hun sammenstilte også resultatene av regresjonsanalysen i tabeller.

Problemformulering og operasjonalisering

Vi avgrenset analysen til å handle om, og i hvilken grad, lengden på straff avgjøres av ekstra-legale faktorer. Dersom ekstra-legale faktorer innvirker på straffeutmåling er dette diskriminering, det vil si ulovlig forskjellsbehandling av ellers like tilfeller. Å slå fast hva som er «ellers like tilfeller» er ikke så enkelt. Forskningen på multivariate regresjonsanalyser og straffeutmålingspraksis har problematisert at en del økonometriske modeller ikke i stor nok grad har fanget opp kompleksiteten som spiller inn i reaksjonsfastsettelsen (Ellison og Brennan 2016). På 1980-tallet ble behovet for å ta i betraktning om domfelte var tidligere straffet og forbrytelsens

grovhet påpekt (Ellison og Brennan 2016, 228). Hver sak er individuell, og mange faktorer innvirker på straffen som utmåles. Forhåndsseleksjonering av saker er en slik faktor. Bare sakene med sterkest bevis kommer gjennom justisektorens nåløye. Oftest er det ensbetydende med saker der det har blitt utøvd en del fysisk vold, noe som etter loven er straffeskjerpende. Andre faktorer som legitimt kan resultere i straffeskjerpelse er om voldtekten inngår som en del av et langvarig voldsregime (det man i faglitteraturen kaller «patriarkalsk terrorisme» som innebærer grov fysisk og psykisk vold, frihetsberøvelse og ulike former for dominans og kontroll, se for eksempel Johnson 1995) eller om domfelte er serieforbryter. Vår økonometriske modell fanger opp slike innebakte skjeheter i datasettet, fordi vi kontrollerer for hvor grov og inngripende forbrytelsen er, hvorvidt domfelte tidligere er straffet, formildende og skjerpende omstendigheter, og mye mer. Konkret utviklet vi en statistisk modell med en ligning som inneholdt relevante kontrollvariabler, det vil si lovbestemmelserne og andre observerbare kjennetegn ved sakene som retten har lov å ta i betraktning i straffeutmålingen. For en oversikt over lovbestemmelserne som det kontrolleres for, se Bitsch og Klemetsen (2017, 6-8).

For å få mest mulig klare og konsekvente mål, tok vi utgangspunkt i ubetinget fengselsstraff som avhengig variabel. I rettsavgjørelser der deler av straffen var betinget tok analysen bare utgangspunkt i den ubetingede delen av straffen. Saker som endte med frifinnelse, men der tiltalte ble idømt erstatning, utgikk av analysen sammen med frifinnelser. Frifinnelser utgikk fra analysen for å ta hensyn til bevisspørsmålet. I alle saker som ble inkludert er lovbruddet dermed bevitst. Forklaringsvariablene av hovedinteresse ble definert til å være rom, bekjentskap, sosial kontekst (fest), etnisitet, og om partene nå eller tidligere hadde vært gift eller samboende (sivilstatus). Operasjonalisering av romvariablene skilte mellom offentlige og private rom, der innendørs ble kategorisert som privat rom, mens utendørs ble kategorisert som offentlig rom. Voldtekter begått på offentlige toaletter, klubber, barer, portrom og trappeoppganger ble registrert som offentlig rom. Bekjentskapsvariablene ble operasjonalisert etter om partene kjente hverandre eller ikke på gjerningstidspunktet. Bekjentskaper av få timers varighet ble kodet i kategorien kjent, med mindre dommen omtalte det annerledes. Ukjentkategorien dekket primært innrengere i private hjem som fornærmede ikke delte bekjentskapskrets med eller gjerningspersoner som tilsynelatende umotivert overfalt offeret. Dersom en voldtekts begått av en sexkjøper, ble vedkommende kategorisert som ukjent, med mindre vedkommende var en fast

kunde. Festvariabelen tok utgangspunkt i om voldtekten ble begått på fest og/eller i en sosial kontekst med innslag av rus.

Variabelen om domfeltes etniske bakgrunn var den mest krevende å operasjonalisere, ettersom dette sjeldent omtales direkte i dommer med mindre tiltalte har minoritetsbakgrunn. I de sakene der informasjon om etnisk bakgrunn ikke forelå, ble tingrettens dom skaffet til veie. Ofte gir administrasjonene i landets tingretter fra seg disse rettsavgjørelsene uten å anonymisere navn, og på bakgrunn av dette kunne vi utlede domfeltes etniske bakgrunn. I et par tilfeller der informasjonen ikke fremkom av rettsavgjørelsene ble domfeltes advokat kontaktet, og vi fikk opplyst vedkommendes etniske bakgrunn. Dersom ingen forsøk på å finne ut dette bar frem, ble dette oppført i datasettet som *missing data*, og saken røk da ut av analysen.¹⁰ Personer med landbakgrunn utenfor Norden ble kodet i datasettet som minoriteter, også selv om de hadde norsk statsborgerskap. Det kan ikke utelukkes at personer feilaktig har blitt oppført som tilhørende majoritetsbakgrunn dersom de har hatt et typisk norskklingende navn, men i realiteten har etniske aner utenfor Norden (for eksempel hvis vedkommende er adoptert eller har byttet navn etter å ha bosatt seg i Norge).

Analyse og fortolkning av resultater

Analysen av datasettet ble gjort i statistikkprogrammet STATA. Klemetsen sto for å utforme ligningen som dataene ble silt igjennom, samt for å fremstille resultatene i tabeller. Hypotesene ble testet hver for seg for å unngå multikollinearitet, det vil si upresise målinger som oppstår ved at forklaringsvariabler er korrelerte. I diskusjonen og fortolkningen av resultater la vi vekt på å formidle hvor statistisk signifikante resultatene var, og hvorvidt de var sannsynlige å være påvirket av skjevheter. Høy grad av statistisk signifikans indikerer at resultatet ikke er tilfeldig og at funnet representerer en faktisk tendens.¹¹ Vi diskuterte også de legale faktorene som retten rettmessig kan og skal ta i betrakting ved straffeutmålingen, slik at vi presenterte et mest mulig nyansert bilde av domstolenes straffeutmålingspraksis. Artikkelen metodedel gir en detaljert fremstilling av fremgangsmåten, herunder hvordan datasettet er konstruert og etter hvilke kriterier, hvilke forklaringsvariabler som inngår i studien, samt hvordan vi konkret gikk frem i forhold til å kode sakene og analysere resultatene. Dette vil derfor ikke gjentas her.

Begrensninger ved studien og validitet

En relevant innvending i forhold til indre validitet, det vil si om vi har lykkes med å måle det vi satte oss fore, er at lengden og gradbøyingen av fengselsstraff ikke er det eneste relevante målet på hvordan domstolene forvalter voldtektsfres seksuelle medborgerskap. Voldtektsfres seksuelle rettigheter handler om langt mer enn at deres overgripere skal idømmes strenge straffer. Å bli lyttet til og møtt på en respektfull måte når man vitner i retten kan være en like god indikator på at den voldtatte er ivaretatt. Når vi likevel valgte å se på straffeutmålingen skyldes det at avhandlingens øvrige artikler tematiserte disse kvalitative aspektene ved å anmelder og vitne i retten relativt inngående, samt at straffeutmålingen er en av de mest håndfaste indikatorer på hvordan domstolene bedømmer ulike typer seksuelle krenkelser.

En annen innvending relatert til validitet er at studiens fokus på kun den *ubetingede* fengselsstraffen ikke tegner et tilstrekkelig nyansert bilde av straffeutmålingspraksisen. Det hender at det avsies frifinnende dom, men at ofrene tildeles økonomisk erstatning, fordi beviskravet er mindre i sivile saker enn i strafferettlige. En slik *delvis anerkjennelse* fanger ikke vår studie opp. Vi valgte å ekskludere erstatningsspørsmålet fra analysen da det er vanskelig å operasjonalisere én variabel som fanger opp både fengselsstraff og erstatning på en konsekvent og nøytral måte. Ser man til andre studier av straffeutmålingspraksis og diskriminering, for eksempel fra USA, er det ifølge Ellison og Brennan (2016, 330) vanligst å fokusere på *om* det blir dom og hvor lang tid tiltalte dømmes til å være i fengsel. Vår studie er i tråd med etablert forskningspraksis på feltet.

En tredje innvending er at studien ikke kontrollerer for rettspraksis og lovforarbeider, og dermed ikke fanger opp samtlige nyanser som påvirker straffeutmålingen. Det stemmer at modellen vår ikke fanger opp den delen av straffeutmålingen som bygger på tolkning av andre rettskilder. En økonometrisk modell er best egnet til å fange opp det som ligger fast i loven, ikke det som er veiledende fra andre rettskilder. For å ta hensyn til rettspraksis og lovforarbeider ville vi måttet inkludere én ny variabel for hver eneste viktige dom som kunne tenkes å spille inn i straffeutmålingen, og forsøkt å kvantifisere intensjonene i lovforarbeidene i et antall nye variabler. Dette ville skapt flere problemer enn det ville løst, blant annet i form av høy grad av multikollinearitet. Selv om vi ikke kan kontrollere for skjønnsutøvelse og rettspraksis kan dette langt på vei fanges opp i den grad de er korrelerte med lovbestemmelsene som er inkludert i modellen.

En fjerde innvending, som til dels ble anført i den offentlige mediedebatten i kjølvannet av studiens publisering, er at strafferabattene som gis til etnisk norske menn skyldes at minoritetsmenn er overrepresenterte i saker som objektivt sett er grovere. Det har blitt hevdet at det bare er forbrytelsens grovhetsgrad som innvirker på straffens lengde, og at studien vår ikke tar hensyn til dette.¹² Dette medfører ikke riktighet. Som det fremgår av metodeavsnittet i artikkelen 3, kontrollerer studien for forbrytelsens grovhetsgrad, lovanvendelse, og en rekke andre relevante faktorer.

En femte, og relatert, innvending kan være at det er en skjevhetsgrad i datasettet som gjør at minoritetsmenn generelt er overrepresentert i saker med skjerpende omstendigheter hvor det utmåles høye straffer, for eksempel overfallsvoldtekter som er begått i det offentlige rommet, og at det er vanskelig å si hvor store deler av straffeøkingen til minoritetsmenn som skyldes rom og etnisitet, ettersom disse variablene er korrelerte. Når det gjelder slike begrensninger som følge av multikollinearitet, bør man merke seg at det i datasettet faktisk finnes en håndfull eksempler på at majoritetsmenn voldtar ukjente kvinner i offentlige rom, slik at vi har et sammenligningsgrunnlag. Endelig må det bemerkes at også andre typer voldtekter enn offentlige overfallsvoldtekter kan være kjennetegnet av grov voldsutøvelse, slik at betydningen av grovhetsgraden må måle på tvers av *hele datasettet*. Grovhetsgraden og skjerpende omstendigheter forekommer for eksempel også i saker der fornærmede og tiltalte kjenner hverandre, samt ved ulike typer voldtekter som finner sted innendørs. Datasettet indikerer ikke at minoritetsmenn i mindre grad enn majoritetsmenn voldtar i private rom. Grovhetsgraden er spredt nokså jevnt utover hele datasettet, og den økonometriske modellen fanger opp og kontrollerer for dette. Et stykke på vei er det faktisk mulig å isolere effekten av forbrytelsens grovhetsgrad fra effekten av hvor og av hvem voldtekten begås, selv om det må understrekkes at denne studien ikke hundre prosent kan fastslå hvor store deler av en strafferabattene som skyldes henholdsvis rom og etnisitet, fordi disse variablene er korrelerte. Hypotesen om at overgripere med minoritetsbakgrunn er mer voldelige enn menn med majoritetsbakgrunn kan uansett verken støttes eller utelukkes i denne studien, og av artikkelen fremgår det også at rom-diskrimineringen er et mer sikkert funn enn den som skyldes etnisitet.

Overordnet sett er det viktig å understreke at målet med økonometriske studier, inkludert denne, ikke er å vektlegge hvert eneste tenkelige moment som kan påvirke den avhengige variabelen. Studiens viktigste bidrag til eksisterende litteratur og forskning på ulikhet i

straffeprosessen er at den gir et overordnet bilde av hvordan ulike typer saker vurderes i lagmannsrettene. Som metode egner multivariat regresjonsanalyse seg ikke til å forklare eksakte årsaker til forskjellsbehandling eller til å analysere hvordan enkelte dommere resonnerer når de utmåler straff. Metoden kan avdekke generelle mønstre og antyde mer eller mindre sterke sammenhenger. Kanskje hadde artikkelen vært tjent med en presisering av at deler av forskjellsbehandlingen kan være juridisk begrunnet i rettspraksis og lovtolkninger, men ikke desto mindre har en diskriminerende effekt når man ser på totalbildet.

Med utgangspunkt i funnene i den kvantitative studien ville jeg i avhandlingens fjerde og siste artikkel derfor nettopp undersøke hvordan dommere begrunner sine avgjørelser og hvordan ulike forståelser av kjønn, seksualitet, etnisitet og nasjonen fortørner seg i rettsavgjørelsene. Til dette egner kvalitative metoder som dokumentanalyse og rammeanalyse seg bra, fordi de gir innsikt i hvordan slik mening konstrueres. I det følgende skal jeg redegjøre for hvordan denne metoden ble brukt i studiens fjerde og siste artikkel.

Den kvalitative studien av rettsavgjørelser

Som nevnt i kapittel 2, hører det til sjeldenhetsene at overfallsvoldtekter begås av etnisk norske menn. Statistikk fra Oslo politidistrikt viser for eksempel at ingen anmeldte overfallsvoldtekter i 2010 ble begått av gjerningspersoner med norsk landbakgrunn (Grytdal og Sætre 2011, 55). I domsmaterialet med lagretteavgjørelser fra 2011 og 2012 fant jeg imidlertid tre saker som involverte etnisk norske overgriper som hadde voldtatt, eller forsøkt å voldta, ukjente kvinner på offentlige steder. Siden denne typen saker er såpass sjeldne må de regnes som atypiske, og ifølge Lincoln og Guba (1985) egner atypiske saker seg godt til å beskrive nyanser i et stort datamateriale (metoden er også kjent som deviant case analysis). Slike nyanser forsvinner ofte når man, som i avhandlingens tredje artikkel, benytter seg av et tilfeldig utvalg (Lincoln og Guba 1985, 40). I avhandlingens fjerde artikkel foretok jeg derfor en kvalitativ rammeanalyse (Entman 1993) av to rettsavgjørelser som gjaldt tilfeller av voldtekter begått på offentlig sted av en for offeret ukjent gjerningsperson (overfallsvoldtekten), og der overgriperne hadde ulik etnisk bakgrunn. Bakgrunnen for at jeg valgte å fokusere på overfallsvoldtekten er at dette vanligvis innrammes og fortolkes som en relativt klar seksuell krenkelse og som oftest resulterer i strenge straffer. Det er også saker som gir opphav til intense mediedebatter om integrasjon der det stadig

hevdes at voldtekts er et innvandringsproblem, samt at etnisk norske menn har et bedre kvinnesyn enn minoritetsmenn. Siden flere dommere i den offentlige debatten har avvist at etnisk diskriminering forekommer i den rettslige behandlingen av voldtekts (Huuse 2017), tenkte jeg at det ville være interessant å se om sakene faktisk ble fortolket og konstruert likt. Tanken var at eventuelle forskjeller var godt egnet til å kaste lys over studiens underproblemstilling, som handler om hvordan seksuelt medborgerskap påvirkes av normative vurderinger av kjønn, seksualitet, etnisitet og rom, samt til å nyansere funnene i avhandlingens tredje artikkel angående etnisk forskjellsbehandling i straffeutmålingen.

De to sakene ble med andre ord *ikke* valgt fordi de var representative for rettssystemets behandling som sådan, men fordi de kunne danne grunnlag for såkalt analytisk generalisering (Flyvbjerg 2006), som innebærer at man *ikke* beskriver trender og kausalsammenhenger innenfor en populasjon, men *anskueliggjør kvalitative kjennetegn* ved saker som ligner på dem som inngår i utvalget. I det følgende skal jeg utdype min metodiske tilnærming til dokumentanalysen av rettsavgjørelsene litt nærmere.

En interaksjonistisk tilnærming til dokumentanalyse

Ifølge Tjora (2012, 163) gir dokumenter informasjon om saksforhold nedtegnet på et spesielt tidspunkt og sted, med tanke på å nå spesifikke leser. Analyse av et dokument kan således både avdekke noe om (konstruksjonen av) et saksforhold, konteksten dokumentet er produsert innenfor, og avsenderens forventning til dokumentets mottakere. Konstruktivistisk dokumentanalyse tar sikte på å identifisere forholdet mellom tekst og praksis, og hvordan disse gjensidig konstituerer hverandre (Tjora 2012, 164). Som datamateriale eigner rettsavgjørelser seg til å få grep om domstolers uttalte forståelser av forbrytelser karakter, grovhetsgrad, årsaker og konsekvenser, og hvordan disse forståelsene bidrar til å autorisere en dom. Dokumentanalyse bidrar både til å kaste lys over hvordan voldtekts innrammes rettslig og sosiopolitisk.

I likhet med min tilnærming til observasjon og intervjuer ble rettsavgjørelsene i avhandlingens fjerde artikkel om konstruksjoner av ofre og overgripere i saker om overfallsvoldtekts analysert innenfor en interaksjonistisk begrepsramme der dokumenter forstås som *relasjonelle* og *situerte*. Innenfor en interaksjonistisk tilnærming til dokumentanalyse

anskues dokumenter som en del av en herskende, nåtidig samfunnsdiskurs som henter sin betydning fra hva de anvendes til (Mik-Meyer 2005, 203). Et kjennetegn ved interaksjonistisk dokumentanalyse er at det vies oppmerksomhet til de romlige, tidsmessige og praktiske omstendighetene som teksten er produsert innenfor (Mik-Meyer 2005, 199). Analysen kan brukes til å studere hvordan konstruksjoner av virkeligheten legitimerer og autoriserer handlinger – i dette tilfelle en straffereaksjon, i form av enten en frifinnelse eller en dom. Videre kan rammeanalysen avdekke hvilke problem- og virkelighetsforståelser som domstolen legger til grunn når det utmåles straff. Slik sett kan et offisielt dokument også betraktes som *handlende og virkelighetskonstruerende*, fordi det resulterer i materielle konsekvenser for aktørene som opptrer i det (Tjora 2012, 164).

I studien benyttet jeg Robert Entmans (1993) rammeanalyse, som har et slikt handlingsperspektiv som beskrevet ovenfor. Entmans rammeanalyse bygger til dels videre på Goffmans rammeanalyse, men der Goffmans rammebegrep er myntet på analyse av hvordan menneskelig interaksjon styres av noen overordnede rammer (Kristiansen 2000, 47), sikter Entmans rammeanalyse seg inn mot å forstå hvordan informasjon påvirker vår bevissthet, for eksempel gjennom talehandlinger og ulike former for tekst. Informasjonen forstas som et samspill mellom avsender, tekst (som involverer rammer), mottaker og kultur (Entman 1993, 51-52). Fellestrekket er at rammer forstas som former for kommunikativ handling som hjelper mennesker med å finne ut av hvordan man skal begripe og plassere seg selv i den sosiale verden (Kristiansen 2000, 50). I denne avhandlingen brukes et tilsvarende rammebegrep, som en størrelse som ordner og systematiserer verden. I motsetning til en goffmansk tilnærming er fokuset ikke primært på hvordan individer, men *institusjoner*, gjør dette.

Utvalg

Ettersom målet med studien var å analysere om, og eventuelt hvordan, en eventuell diskriminering uttryktes og ble begrunnet måtte sakene som skulle sammenlignes ikke være vesensforskjellige hva angikk alvorligetsgrad og lengde på straff. Det var i utgangspunktet ikke så enkelt å finne saker som var like. Den atypiske saken ble dømt som et voldtektsforsøk som etter loven er en formildende omstendighet. I datasettet forholdt det seg imidlertid slik at det i voldtektsforsøkene som ble begått av minoritetsmenn ofte forelå så mange skjerpende

omstendigheter at det var uvesentlig å sammenligne dem. Kompromisset ble å sammenligne den atypiske saken med en sak som gjaldt voldtektil såkalt fullbyrdet *seksuell omgang* (der domfelte «bare» penetrerte fornærmede med fingrene og ikke gjennomførte samleie. Fordelen med å sammenligne disse to sakene var at ingen av voldshandlingene var omfattet av lovens minstestaffen på tre år, slik at straffeutmålingsprosessen i begge saker ville ha et likere utgangspunkt. Sett fra et strengt rettsvitenskapelig synspunkt var sakene ikke helt ideelle for sammenligning da forsøkshandlinger straffes mildere enn fullbyrdede handlinger, men de var i det minste ikke vesensforskjellige hva angikk grovhetsgrad.¹³

Analysestrategi

Rammeanalyse går ut på å analysere hvordan sosiale fenomener og problemer tillegges betydning (Agustin 2012, 76). Innramming skjer gjennom å fremheve visse elementer på bekostning av andre, og ofte vil en teksts funksjon like mye være avgjort av det som forties, som det som vektlegges (Entman 1993, 54). Dermed ble det i rettsavgjørelsene sentralt å analysere hvordan det etniske norske ligger som en taus, men underforstått, signifikant, som «de andre» konstrueres i motsetning til. Fokus var primært på rettsavgjørelsenes innramming av voldtektil som sosialt og kjønnet fenomen, og sekundært på jusstekniske betraktninger om grovhetsgrad og rettsanvendelse.

Parallelt med kodingen av datamaterialet til den kvantitative studien av straffeutmålingspraksis foretok jeg først en kvalitativ nærlesning av alle de 176 dommene som beredte grunnen for den kvalitative rammeanalysen. Foruten å registrere informasjon om kontrollvariabler og variabler av hovedinteresse (rom, relasjon mellom offer og overgriper, sosial kontekst, ekteskapsstatus og etnisk bakgrunn), opprettet jeg en kolonne i databasen der jeg ut for hver enkelt sak noterte stikkord av kvalitativ karakter. Stikkordene handlet for eksempel om hvordan dommen uttrykte normative vurderinger av forbrytelsens grovhetsgrad, innramminger av voldtekts årsaker og konsekvenser, samt oppfatninger om kjønn, etnisitet, seksualitet og rom. Dette ga meg et godt utgangspunkt for å kontekstualisere og analysere de to sakene i lys av hele datasettet.

I likhet med kritiske diskursanalytiske og konstruktivistiske tilganger til dokumenter (Phillips og Schröder 2005, 278), tok analysen av de to sakene for seg tekst (hvordan ordvalg og

setningsoppbygging konstruerer årsaker, konsekvenser og aktører), kontekst (den sosiologiske og politiske virkeligheten teksten opptrer i), og hvordan ulike innramminger av problemet ble brukt til å begrunne og legitimere konklusjoner og eventuelle sanksjoner. Rammeanalysen kretset rundt spørsmål som: Hvordan defineres problemet? Hvem er skyld i problemet? Hvordan mener domstolen at problemet best kan løses? Hvilke kulturelle forståelser av kjønn, seksualitet, etnisitet og rom trekkes det på i konstruksjon av voldtekts som et rettslig problem?

Etikk

En av de viktigste etiske utfordringene knyttet til å forske på den rettslige behandlingen av voldtekts er at man får informasjon om personer i sårbare livssituasjoner. Aktører og observatører får tilgang på personlige og intime opplysninger om vedkommendes liv, seksualitet og psykiske helse, noe som fordrer varsomhet av hensyn til respekt for privatlivets fred. Det hefter dessuten et sosialt stigma ved personer som etterforskes eller dømmes for kriminelle handlinger, ikke minst seksualforbrytelser. En tiltalt og domfelt vil i forskningsetikken derfor inngå i definisjonen av en sårbart gruppe (De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) 2016, 12). I forskningsprosjektet deltok fornærmede og tiltalte ikke som tradisjonelle deltakere, men inngikk «tilfeldigvis» i den institusjonelle settingen som ble studert. I prinsippet hadde de ikke mulighet for å nekte å bli observert. På grunn av offentlighetsprinsippet i rettspleien trengs det nemlig ikke spesielle tillatelser for å observere en rettssak. Selv om man som forsker ikke er *lovpålagt* å innhente samtykke foreskriver forskningsetiske retningslinjer likevel en særlig akt somhet når man forsker i settinger der de som er gjenstand for forskningen i liten grad selv kan velge om de vil delta i forskningsprosessen (De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) 2016, 13).

Uavhengig av domstolenes interne retningslinjer sto jeg fritt til å innhente samtykke fra alle impliserte. Det valgte jeg likevel ikke gjøre. Dersom jeg hadde måttet be om tillatelse fra alle involverte risikerte jeg at interessante caser falt fra. Ikke minst ville det være problematisk i sakene der maktfulle rettslige eliter motsatte seg min tilstedeværelse fordi de ikke ønsket å bli «kikket i kortene». Etter mitt syn er det klart mer etisk problematisk at de svakere stilte partene – fornærmede og tiltalte – ikke hadde mulighet til å gi et fritt og informert samtykke enn at advokater, dommere, sakkyndige, etc. ikke kunne. Offentlige personer må regne med at de offentlige sidene ved det de gjør, kan bli gjenstand for forskning. De har frivillig oppsøkt

offentlig oppmerksomhet eller akseptert posisjoner som kan medføre dette (De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) 2016, 14).

Å ta hensyn til de etiske sidene ved å forske på ressurssvake og stigmatiserte grupper er bestandig en utfordring i samfunnsvitenskapelig forskning, der det kan oppstå en konflikt mellom hensynet til de sårbare partenes rett til privatliv og integritet og hensynet til samfunnsnytten ved å forske. Etter grundig vurdering kom jeg frem til at samfunnsnytten ved å bidra til ny kunnskap om rettssystemets funksjonssett og ivaretakelse av kvinners seksuelle medborgerskap oppveiet retten til privatliv. Jeg tok mange foranstaltninger med tanke på å beskytte fornærmedes og tiltaltes personvern (se side 53), og gjorde mitt beste for å opptre hensynsfullt i mitt møte med dem.

Under feltarbeidet virket de fleste rettslige aktører mest opptatt av sitt eget og tok ikke kontakt med meg. Noen få ignorerte meg aktivt og viste med sitt kroppsspråk og væremåte at de helst skulle vært min tilstedeværelse foruten. Disse var imidlertid godt kjent med prinsippet om åpenhet i rettspleien og uttrykte derfor sin motstand subtilt. En dommer titulerte meg «vår venninne», en annen innskjerpet med streng stemme at jeg ikke hadde lov å skrive om retssaken på en måte som kunne føre til at saken ble gjenopptatt.¹⁴ Ingen aktorer uttrykte skepsis, men blant forsvarsadvokatene var motstanden større. Alt i alt opplevde jeg dog ikke voldsomme protester mot min tilstedeværelse i retten. Hadde det vært et gjennomgående mønster at folk, i særdeleshet fornærmede og tiltalte, ikke ønsket at jeg skulle være der ville jeg av forskningsetiske årsaker vurdert å forlate rettsforhandlingene. Bortsett fra i én sak, hadde fornærmede eller tiltalte ingen uttalte innsigelser mot at jeg observerte.¹⁵

Etiske betraktninger om forskning på eliter

Ifølge De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH) (2016, 21-22) skal forskeren «respektere forskningsdeltakernes selvforståelse. Forskere bør reflektere grundig over hvordan deres egne interesser, perspektiver og forforståelser påvirker kunnskapsproduksjonen (Schultz 2005, 76) og passe på at de ikke krenker deltakerne i måten de representeres på i forskningspublikasjonene (Thagaard 2009, 110). Det er et viktig forskningsetisk prinsipp at forskere må opptre som oppmerksomme aktører som gir konkrete, detaljerte og emosjonelt nyanserte beskrivelser av

komplekse situasjoner (Nussbaum 1990, 84 sitert i Kvale et al. 2009, 86). Selv om alle som forskes på har krav på ikke å bli tillagt irrasjonelle og lite aktverdige motiver, er det i metodelitteraturen skrevet langt mindre om de praktiske og etiske utfordringene knyttet til å forske på eliter versus å forske på sårbare grupper. Det kan for eksempel forekomme at maktfulle forskningsdeltakere belærer en, og klasseforskjeller kan bli tydelige på måter som både krenker ens selvfølelse eller bygger opp under den når man får deltakernes aksept (Bergman Blix og Wettergren 2015, Conti og O’Neil 2007, Schultz 2005).

Jeg innrømmer gjerne at det i studien av forsvarsadvokatenes yrkespraksis tidvis var utfordrende å fullt ut ta deres perspektiv. Noen av dem ytret holdninger til kvinner og seksualitet som jeg var uenig i, eller opptrådte på måter i retten som jeg fant problematiske. Som beskrevet i avhandlingens første artikkel opplevdes enkelte intervjustituasjoner direkte ubehagelige. Jeg var imidlertid oppmerksom på at en forskers eventuelle negative følelser ikke bør betraktes som objektive vurderinger av feltet og forskningsdeltakerne, men at de er *situerte*. Følelser må således analyseres like kritisk som annen empiri. Selv om det tidvis var irriterende å bli korrigert eller satt i bås, fokuserte jeg på å analysere hvordan mine følelser reflekterte normer og sosiale roller i felt. Både aksept og motstand fra forskningsdeltakeres side forteller noe vesentlig om hvilke hierarkier forskeren inngår i (Jewkes 2012, Ugelvik 2014), og slik sett er emosjonell introspeksjon ikke bare et etisk anliggende, men også et analytisk.

Etiske betraktninger om «skjult» observasjon

I utgangspunktet ble observasjoner i domstolene gjort åpent, det vil si at jeg primært fokuserte på å dokumentere rettsforhandlingene. I denne offentlige settingen var min rolle klart definert: Jeg var tilstede som forsker og kunne observere og ta notater av hva som ble sagt og gjort. Mer tvetydig var min tilstedeværelse og rolle i pausene. Selv om vi fremdeles oppholdt oss i et offentlig rom er interaksjonene som foregår mellom aktørene *backstage* (Goffman 1959) vesensforskjellige fra det som skjer mens rettssaken pågår. Som sosialt rom er pausene verken helt offentlige eller helt private, men en mellomting. De er rom mettet med mening som er viktig å dokumentere og observere for å forstå hverdagslivet i retten, spesielt hvis man, som jeg, anvender en mikrososiologisk tilnærming. Fra et forskningsetisk ståsted må man imidlertid forholde seg med varsomhet til informasjonen man får tilgang til når man observerer *backstage*.

Som hovedregel skal man ikke drive med skjult observasjon, da folk har krav på å vite at de blir forsket på og skal ha mulighet til å trekke seg fra forskningsprosjektet (Tjora 2012, 94). I pausesettinger kan folk glemme at de fremdeles er «under oppsyn» og komme til å avsløre ting de helst skulle holdt for seg selv, enten fordi taushetsplikten krever det eller av personlige hensyn. Ifølge Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) er observasjonsdata fra pauser derfor meldepliktig hvis enkeltpersoner blir identifiserbare i materialet.¹⁶ I publikasjonene har jeg ivaretatt deltakernes personvern og forskningsetikken ved å sladde direkte og indirekte personidentifiserende opplysninger om enkeltpersoner. Endelig gjengis det ikke informasjon om hvor og når rettssaken ble observert, slik at koblinger mellom aktører og saker sløres.

Personvern

Under hele prosjektpersonen hadde jeg en god dialog med NSD om hvordan jeg best mulig kunne ivareta alle de involverte personvern. Feltdagbøker og lydopptak har blitt oppbevart et trygt sted, og jeg har tatt mange grep for å anonymisere folk i forskningspublikasjonene. Blant annet kan ikke direkte og indirekte personopplysninger kobles opp mot hverandre, fordi informasjon om når og hvor de aktuelle rettssakene er observert er utelatt. Videre omtales alle aktører med pseudonymer og domstoler har fått tildelt numre fremfor å presenteres ved navn. Selv om jeg har strukket meg langt for å anonymisere datamaterialet, må det tas høyde for at personer som er bekjent med sakene vil kunne gjenkjenne hvem det dreier seg om. Etter råd fra NSD, utformet jeg informasjonsskrivet til advokatene som ble intervjuet på en måte som gjorde at de var oppmerksomme på denne risikoen før de samtykket til å delta (se Appendiks 1). Etter lydfilene var ferdig transkribert ble de i tråd med NSDs retningslinjer slettet. Det har aldri eksistert noen navnelister, men bare en koblingsnøkkelen som inneholder saksnumre og pseudonymer. Etter prosjektpersonens avslutning ble også denne koblingsnøkkelen makulert.

5. Artikkelsammendrag

Med utgangspunkt i feministisk interaksjonisme handler den første artikkelen i avhandlingen om hvordan følelser kan utnyttes metodisk til å gi innsikt i maktdynamikker og relasjoner mellom forsker og forskningsdeltakere i felt. I den andre artikkelen analyseres forsvarsadvokaters narrative og emosjonelle arbeid i retten. Avhandlingens tredje artikkkel analyserer hvilke rettslige og ikke-rettslige faktorer domstolene legger til grunn i straffeutmålingspraksisen, mens den siste artikkelen analyserer hvordan dette materialiserer seg, idet retten fordeler skyld og skam hos fornærmede og domfelte i to saker om overfallsvoldtekts.

The Micro-Politics of Emotions in Legal Space: An Autoethnography about Sexual Violence and Displacement in Norway

Avhandlingens første bidrag, som er publisert i *Gender, Place and Culture*, tar for seg hvordan følelser som ubehag og utenforsk under et felterbeid kan brukes som en analytisk inngang til å forstå maktrelasjonene mellom forskeren og forskningsdeltakerne. Artikkelen handler om hvordan forsvarsadvokatene og jeg konstruerte og samkonstruerte subjektposisjonene våre i felt, og drøfter blant annet hvordan min aktivistiske bakgrunn og utsatthet for seksuell vold påvirket forskningen og interaksjonen med forskningsdeltakerne. Med utgangspunkt i følelsessosiologisk og feministisk forskning (Bondi, Davidson, og Smith 2007, Copp og Kleinman 1993, Hochschild 1979, 2003), konseptualiseres følelser som «interaktive effekter» og dermed som nært koblet til sosiale strukturer og politikk.

Et viktig funn er at forsvarsadvokatene konstruerer og fastholder sin yrkesidentitet og -rolle som en motsetning til lekpersoner og feminist, noe som kom til uttrykk ved at noen av forskningsdeltakerne opptrådte på måter som føltes dominerende og belærende. Slike møter ga iblant opphav til ubehagelige følelser som skam, forlegenhet og isolasjon. Artikkelen argumenterer for at arbeidet man som forsker gjør med å håndtere slike følelser uttrykker noe essensielt om normer, regler og maktrelasjoner i felt. Artikkelen utfordrer etablerte samfunnsvitenskapelige metodekonvensjoner som foreskriver at forskere skal drive med en form for strategisk bedrag og forsøke å bli mest mulig lik gruppene man forsker på med tanke på å

vinne deres aksept (Hammersley og Atkinson 2005, 72). Med utgangspunkt i en følelsessosiologisk teoretisk tilnærming, som ser følelser som et uttrykk for sosiale og romlige relasjoner, argumenterer artikkelen for at samfunnsforskere tvert i mot vil tjene på å anerkjenne og intellektuelt utforske eventuelle konflikter i felt. Ubehagelige følelser som skam og forlegenhet peker ofte på menneskers plass i sosiale hierarkier. De bør derfor betraktes som *data* og nyttige analytiske innganger til å forstå den sosiale verden man forsker på.

”She Could Have Been My Daughter”: Defense Lawyers’ Emotional Labor and Narrative Work in Norwegian Rape Trials

Avhandlingens andre artikkel er under vurdering i *Journal of Contemporary Ethnography* og bygger på observasjon av 15 rettssaker, uformelle interaksjoner med rettslige aktører i pauser, samt intervjuer med ti forsvarsadvokater. I artikkelen utvikles en firedele idealtypologi for ulike måter å utøve forsvarsadvokatrollen på («uengasjert advokatpraksis», «paternalistisk advokatpraksis», «instrumentelt anstendig advokatpraksis» og «aggressiv advokatpraksis»). Det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for studien er symbolsk interaksjonisme og følelsessosiologi, nærmere bestemt Erving Goffmans (1959, 2005) begreper om opptreden, teamwork og face-work, samt Candace Clarks (1997) og Arlie Hochschilds (2003, 1979) begreper om følelsesarbeid, sympatimegling og mikropolitikk. Til tross for at den offisielle, rettslige ideologien foreskriver at advokater ikke får være følelsesstyrte i jobben, viser denne studien at følelser har relativt stor innvirkning på deres yrkesutøvelse og arbeidshverdag. I likhet med artikkel 1, konseptualiseres følelser som interaktive effekter. Det innebærer at advokatenes følelser og iscenesettelser av disse i retten både speiler og reproduuserer den sosiopolitiske konteksten de utspiller seg i. Det følelsesmessige engasjementet virker *differensierende*, slik at ulike saker gir opphav til ulike typer advokatpraksiser. De fire idealtypene som identifiseres i studien er henholdsvis «uengasjert advokatpraksis», «paternalistisk advokatpraksis», «instrumentelt anstendig advokatpraksis» og «aggressiv advokatpraksis».

I enkelte saker sliter advokatene med å mobilisere sympati for klienten, og det forekommer også at de synes synd på fornærmede. Hvis det er benyttet mye vold, eller det er en tydelig maktforskjell mellom fornærmede og tiltalte, uttrykker flere av forsvarsadvokatene antipati for klientene. Dette leder til såkalt «uengasjert advokatpraksis». I andre saker engasjerer

advokatene seg sterkt, fordi de av ulike grunner sympatiserer med klienten. Særlig synes festvoldtektsaker å engasjere mange av forsvarsadvokatene. Imidlertid er det i flere av disse sakene ikke lenger like stor aksept for åpenlys sverting av ofrene. Skal forsvarsadvokatene vinne gehør hos publikum må sakene innrammes som noe annet enn voldtekts. Da anvender flere forsvarsadvokater en mer paternalistisk retorisk stil, hvor de med faderlig autoritet omtaler fornærmede og tiltalte som likestilte og «grenseløse ungdommer», som agerer i en kultur preget av seksuell normopløsning. Advokatene argumenterer da gjerne med at unge menn misforstår kvinners signaler og tråkker over etiske grenser. Disse grenseoverskridelsene, sies det gjerne, er imidlertid ikke nødvendigvis ulovlige eller fullt ut klanderverdig. Denne strategien åpner opp for at den fornærmede og tiltalte må dele på ansvaret, og slik kan forsvarsadvokaten enten prosedere på frifinnelse eller grovt uaktsom voldtekts, som er en forbrytelse med en langt lavere strafferamme. Den instrumentelt anstendige advokatpraksisen anvendes i møte med såkalt verdige ofre (Christie 1986), det vil si kvinner med en respektable sosial identitet eller åpenbare traumer. Praksisen er kjennetegnet av at advokatene foretar en strategisk risikokalkyle, som baserer seg på antakelser om hva som vil falle i god jord hos dommerne. Også denne advokatpraksisen bærer preg av å være en mer forsiktig og subtil form for maktutøvelse. Fornærmede med en «belastet» sosial bakgrunn utsettes i større grad for aggressive advokatpraksiser, for eksempel ved at advokatene påstår at kvinnene lyver, er psykisk ustabile, eller har økonomiske incentiver for å anmelder. Den aggressive advokatpraksisen innebærer en konfronterende krysseksamineringsstil og et fiendtlig kroppsspråk. Opptredener som signaliserer mangel på interesse kan for eksempel være å sukke høylytt, himle med øynene, klikke med kulepenner, bla fraværende i papirer, eller rett og slett å avbryte den fornærmede mens hun forklarer seg.

Studien bygger opp under en del eksisterende forskning om at domstolene skiller mellom verdige og uverdige ofre, basert på stereotype oppfatninger om hva som er «en ekte voldtekts». Samtidig utfordres den forskningen som entydig beskriver forsvarsadvokater som fiendtlige, sexistiske og aggressive under krysseksamineringen av voldtektofre (Lees 2002, Pierce 1995, Konradi 1999, Temkin 2000, Taslitz 1999, Temkin og Krahé 2008). Advokatenes fremferd er svært saksavhengig og påvirkes av deres følelsesmessige engasjement, samt hvilke narrativer de har til rådighet i arbeidet med å vinne publikums sympati for klienten. Studiens funn støtter interaksjonistiske og følelsessosiologiske teorier som betoner hvordan mennesker tilpasser sine

oppstredener til omgivelsenes forventninger, samtidig som følelser er forankret i, og reproduuserer, sosiale og mikropolitiske strukturer.

The Legal Grading of Sexual Citizenship: Sentencing Practices in Norwegian Rape Cases

I avhandlingens tredje artikkel, som er publisert i *Gender, Place and Culture*, undersøker min medforfatter og jeg en rekke hypoteser om legale og ekstra-legale faktorer som antas å påvirke straffeutmålingen i voldtektsaker. Dette diskuteres i lys av teorier om voldtektsfres seksuelle medborgerskap (Richardson 2000, Weeks 1998). Eksisterende kvalitativ og kvantitativ forskning fra Norge og andre land har funnet ut at domstolene skiller mellom verdige og uverdige ofre (Christie 1986, Konradi 1999, Lees 2002, Pierce 1995, Taslitz 1999, Temkin 2000, Temkin og Krahé 2008). Saker som involverer gjerningspersoner som er kjente for fornærmede, eller der fornærmede har oppført seg på en måte som bryter med samfunnets normer om ærbare kvinner, ender ofte med frifinnelse eller relativt milde dommer. Til nå har det imidlertid ikke vært gjennomført systematiske, representative kvantitative studier av hvordan dette kommer til uttrykk i norsk straffeutmålingspraksis. Datamaterialet er 176 voldtektsaker som ble behandlet i landets lagmannsretter i 2011 og 2012, og gjennomgangen viser følgende:

- Voldtekter begått i private rom (innendørs) gir 30 prosent lavere straff enn voldtekter begått i offentlige rom (i en park, på gata, i en taxi eller lignende).
- Voldtekter begått av etnisk norske menn gir 20 prosent lavere straff enn voldtekter begått av overgripere med minoritetsbakgrunn.
- Festrelaterte voldtekter gir 20 prosent lavere straff sammenlignet med voldtekter som ikke finner sted på fest.
- Bekjentskapsvoldtekter og voldtekter i nære relasjoner gir 18 prosent lavere straff enn voldtekter der fornærmede og domfelte ikke kjenner hverandre.

Studien viser hvordan rettssikkerhet og seksuelt medborgerskap er romlig og sosialt stratifisert. Den er både et empirisk bidrag til det rettssosiologiske/kriminologiske forskningsfeltet, og et teoretisk bidrag til samfunnsgeografiske studier av forholdet mellom kjønn, seksualitet, vold og rom. Studien danner dessuten et grunnlag for å forstå hierarkiet mellom ulike typer

voldtektsaker som forøvrig avdekkes i avhandlingen.

The Geography of Rape: Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases

Avhandlingens fjerde og siste artikkel publiseres i tidsskriftet *Signs: Journal of Women in Culture and Society* i løpet av sommeren 2019. Med utgangspunkt i kriminologen John Braithwaites (1989) begreper om stigmatiserende og reintegrerende skam, samt teorier om forholdet mellom kjønn, seksualitet, etnisitet og medborgerskap (Fischer 2016, Gullestad 2002b, a, Magubane 2014, Yuval-Davis 2011), analyseres domstolenes konstruksjon av voldtekt i to utvalgte rettsavgjørelser om overfallsvoldtekt, der de straffedømte har ulik etnisk bakgrunn. Studien viser at overgriperen med minoritetsbakgrunn ble stigmatisert ved at voldtekten ble regnet som et uttrykk for hans individuelle karaktertrekk og kulturelle tilhørighet.

Voldtektsforsøket som ble begått av en overgriper med majoritetsbakgrunn ble derimot konstruert som et grunnleggende brudd med norske verdier og kultur, og som forårsaket av for høyt alkoholinntak. Voldtekten er således mindre stigmatiserende, fordi den ikke hefter til overgriperens personlige moral eller kultur. Handlingen konstrueres og fortolkes i stedet som en opportunistisk og enkeltstående handling, og som et resultat av omkringliggende, nærmest tilfeldige, omstendigheter. En slik innramming av voldtekt bidrar dessuten til å bevare den norske selvforståelsen av å være et sivilisert foregangsland for menneskerettigheter og kjønnslikestilling, fordi forbrytelsen ikke analyseres i lys av norsk maskulinitets- og seksualitetskultur. Dommen reflekterer hvordan voldtektofres adgang til seksuelt medborgerskap avhenger av at de ikke forbryter seg mot normer for hvordan man opptrer ansvarlig på seksuelle arenaer, for eksempel ved å drikke for mye.

I tråd med feministiske og postkoloniale teorier viser studien at kjønn, etnisitet og seksualitet speiler og uttrykker romlige og politiske relasjoner (Fischer 2016, Gullestad 2002b, a, Magubane 2014, Yuval-Davis 2011). Fordeling av skyld og skam bedømmes ikke bare med utgangspunkt i forbrytelsens objektive grovhetsgrad, men også av idealiserte forestillinger om Norge som likestillingsnasjon. Disse forestillingene resulterer i at etniske norske menns overgrep konstrueres som et brudd med norsk kultur, mens overgrep begått av minoritetsmenn i større grad kulturforklares. Domstolenes behandling av sakene er et bilde på «voldtekts geografi», som er en sosial prosess hvor domstolene produserer og reproduuserer moralske samfunn der visse borgere anerkjennes, mens andre utstøtes. Samtidig forvalter den rettslige prosessen borgernes seksuelle rettigheter i ulike sosiale og fysiske rom.

6. Diskusjon av funn og konkluderende bemerkninger

Avhandlingens overordnede problemstilling handler om hvordan fremførelsen av fortellinger, følelser og roller virker sammen i rettsvesenets håndtering av voldtektsaker. Avhandlingen utfordrer positivistisk juridisk teori som begrepsliggjør rettspraksis som en objektiv anvendelse av lover og rettsregler, fritt for følelser og fordommer. I likhet med eksisterende forskning på følelser og rettssystemer (Anleu og Mack 2005, Bergman Blix og Wettergren 2016, Dahlberg 2009, Flower 2014, 2018, Gathings og Parrotta 2013, Jacobsson 2008, Maroney 2006, 2011, Pierce 1995, Rampling 2015, Wettergren og Bergman Blix 2016), tematiserer avhandlingen hvordan domstolenes hverdagssliv er gjennomsyret av nettopp følelser. Følelser defineres i avhandlingen som interaktive effekter. Det innebærer at følelser som sympati og antipati analyseres som strukturelt forankrede, og som sosialt og romlig konstituerte og konstituerende fenomener (Bitsch 2018, Bondi, Davidson, og Smith 2007, Copp og Kleinman 1993, Hochschild 1979, 2003).

Avhandlingens primære bidrag er at den viser hvordan følelsesarbeid (Hochschild 2003) dramatiseres i retten, og hvilke konsekvenser det får for voldtektofres rettssikkerhet og seksuelle medborgerskap. Forsvarsadvokatenes innramming og iscenesettelse av narrativer om voldtektsakten har en sterkt emosjonell dimensjon. Følelser har betydning for hvordan advokatene nærmer seg en sak i de innledende fasene, når samarbeidet med klienter etableres. Av intervju- og observasjonsdata fremgår det at noen typer saker oppleves så ubehagelige at enkelte advokater ikke klarer å ta oppdraget, eller eventuelt utfører det med et labert engasjement. Som alle andre mennesker påvirkes også forsvarsadvokatene av samfunnets narrativer om «verdig trengende ofre» og etablerte oppfatninger av ondskap, og dette lar seg ikke bestandig skjule.

Selv om avhandlingen ikke er en studie av hvordan forsvarsadvokatenes følelsesarbeid påvirker *individuelle* dommers vurderinger av straffeverdighet, viser avhandlingen et totalbilde av hvordan domstolene samlet sett vurderer og gradbøyer alvorligheten av saker i tråd med stereotype forestillinger om kjønn, etnisitet og seksualitet (Bitsch og Klemetsen 2017). Ettersom det synes å være et visst overlapp mellom de oppfatningene om kjønn og seksualitet som uttrykkes av forsvarsadvokatene og i domsmaterialet, bør fremtidig forskning undersøke akkurat hvordan advokatenes narrative og emosjonelle arbeid påvirker dommernes vurderinger av skyld,

troverdighet og straff. Særlig bør det forskes på hvordan dommere oppfatter narrativer om at gutter ikke vet bedre eller misforstår kvinners signaler, samt hvordan de oppfatter fornærmede med psykiske problemer eller lav sosial status. Videre bør også betydningen av ofres minoritetsbakgrunn studeres nærmere.

Bidraget til avhandlingens artikkel 2 er en utvidelse av den sosiologiske forståelsen av hvordan forsvarsadvokatollen utøves og forhandles om i voldtektsaker, samt hvordan dette er formet av følelser som sosial struktur og prosess. Artikkelen bidrag til feministisk orientert forskning er en avdekking av hvilke former for dominans, sexism og forskjellstenkning som kan ytres og fremføres innenfor rammene av en mer likestillingsorientert kultur. I jussen betraktes gjerne forsvareren som instrumentell, det vil si en nøytral person som uaktet sine egne holdninger skal ivareta sin klients interesser (Langbach 2015a). Yrkesetikken krever at advokater skal opptre som en forlengelse av loven, ikke som privatpersoner (Flower 2014, 299). Det uttrykkes gjerne med formuleringen om at en forsvarsadvokat har krav på å ikke bli «identifisert med klienten». Noen jurister går med på at følelser har en (avgrenset) plass i rettssalen, men vil benekte at det handler om noe annet enn å påvirke *publikumets* følelser (Langbach 2015b, a). Innfor eksisterende feministisk forskning har man langt på vei akseptert dette premisset og skildret hvordan denne yrkesetikken, sammen med en patriarkalsk rettskultur, resulterer i skruppelløs oppførsel overfor fornærmede, med det resultatet at de fleste saker ender med frifinnelse (Lees 2002, Temkin og Krahé 2008). Datamaterialet i avhandlingen støtter bare et stykke på vei opp under dette: Det skiller mellom «gode» og «årlige» ofre, men bildet av hvordan dette kommer til uttrykk er mer sammensatt enn som så. Eksempelvis kan forsvarsadvokatene både føle sympati med ofrene eller antipati for klientene, noe som fører til at de fremstår som uengasjerte eller nølende i retten. Dette fenomenet har ikke tidligere vært skildret i den feministiske forskningslitteraturen, som ofte fokuserer på de groveste formene for skyldpåføring og trakkassering av voldtektofre. Avhandlingen viser at såkalt *victim blaming* (Burt 1980) ofte foregår mer subtilt enn tidligere, og at narrative konstruksjoner av voldtekts ikke alltid er entydig sexistiske. Den interaksjonistiske begrepsrammen som ligger til grunn for avhandlingen åpner opp for en undersøkelse av hvordan advokater tilpasser sine narrativer og sin opptreden til nye og mer liberale kulturelle kjerneoppfatninger om kjønn og seksualitet. Som flere av forskningsdeltakerne peker på, har dette endret seg over tid, slik at kvinnens rett til kroppslig selvbestemmelse i større grad anerkjennes, både i offentlige diskurser om voldtekts og i

lovgivningen (se kapittel 2). Slike endringer innskrenker blant annet det narrative rommet for å fremføre argumenter om at menn ikke kan holdes ansvarlig for overgrep som begås i fylla. Det resulterer videre i en mindre aggressiv og mer paternaliserende fremferd fra advokatenes side. Deres opptreden i retten må kort og godt tilpasses det nye diskursive og rettspolitiske klimaet, der det ikke alltid gagner klientenes sak å trakassere fornærmede eller trekke på arkaiske oppfatninger om kjønn og seksualitet. Kombinasjonen av en skandinaviske tilbakeholdenhets med å uttrykke sterke følelser (Flower 2018) og et kulturelt likhetsideal som nedtoner forskjeller mellom mennesker (Gullestad 2002b), bidrar muligens også til at fordommer opptrer mer skjult, slik artikkel 2 tematiserer.

Til tross for disse ulikhettene fra tidligere forskning, bekrefter avhandlingen at språklige representasjoner av voldtekts i retten er preget av stereotyp forskjellstenkning om kjønn, seksualitet og etnisitet (Bumiller 1987, Razack 1998, Razack 2002). Slik skriver avhandlingen seg inn i et sentralt samfunnsgeografisk ordskifte om hvordan kjønn, seksualitet og etnisitet produserer rom og medborgerskap. Sosiologisk og samfunnsgeografisk forskning på seksuelt medborgerskap (Brown, Lim, og Browne 2007, Freedman 2013, Hubbard 2013, Mühleisen og Røthing 2009, Richardson 2000) har dokumentert at måten borgene forvalter sin seksualitet på har innvirkning på om de oppfattes som ansvarlige og pliktoppfyllende borgere. Mennesker som bryter gjeldende normer på dette området påføres skam og mister de godene og privilegiene som følger av å leve i en rettsstat. Avhandlingen støtter opp under teorier som betoner at seksuelt medborgerskap er sosialt stratifisert. Til tross for at selvforskyldt rus ikke skal frita for straff, reduseres straffen tilsynelatende i festrelaterte voldtekter. Det er grunn til å tro at kvinners og menns alkoholinntak bedømmes ulikt: Edru ofre som voldtas på offentlige steder regnes som mer verdige enn andre ofre, i særdeleshed jenter og kvinner som voldtas av bekjente eller på fest. Menn som voldtar i fylla frifinnes oftere, og får gjennomgående også lavere straffer enn andre seksualforbrytere. Endelig manifesterer det stratifiserte medborgerskapet seg ved at domstolene bedømmer voldtekter begått av menn med minoritetsbakgrunn som alvorligere enn de voldtekene som begås av etnisk norske menn (Bitsch og Klemetsen 2017).

I denne avhandlingen har det rettslige rommet blitt konseptualisert som et ritualisert mikro-kosmos av samfunnet, det vil si et rom der stat og borgere møtes og kjemper om definisjonsmakten over grenseoppgangene for akseptabel sosial og seksuell adferd. Kvinner og måten de forvalter sin seksualitet på, gjøres til gjenstand for offentlig granskning: Har hun hatt

sex med tiltalte tidligere? Sa hun tydelig ifra at hun ikke ville? Hvor mye pleier hun å drikke?¹⁷ Menn som står anklaget for voldtekts blir også gått etter i sømmene: Er han tidligere straffet? Hva sier tidligere kjæresten, mødre eller venninner om hans karakter? Hvordan står det til med impulskontrollen i fylla? Kommer han fra en annen kultur med et dårlig kvinnesyn?

Narrativene som fortelles i retten inngår i et sosialt kretsløp: De speiler samfunnets forståelser av voldtekts, samtidig som domstolene også produserer narrativer om voldtekts som etter forplanter seg til resten av samfunnet. Ser man nærmere på forsvarsadvokatenes narrativer om voldtekts, blir det klart at de gradbøyer ulike sakstyper med hensyn til alvorlighet (Bitsch, upublisert manuskript, 2018). Av domsmaterialet fremgår det at domstolene foretar en tilsvarende normativ gradbøyning av alvorlighet, som til dels er påvirket av stereotype forestillinger om rom, kjønn, seksualitet og etnisitet (Bitsch og Klemetsen 2017). Oppsummert bekrefter studien altså langt på vei den eksisterende kriminologiske og feministiske forskningen som viser at rettssystemet uttrykker og forsterker sosial lagdeling (se kapittel 2), dog med det viktige forbeholdet at selv om sexistiske og rasistiske voldtektsmyter tidvis er sterkt uttalt i retten, så er de faktiske konsekvensene av slike myter aldri gitt på forhånd.

Konkluderende bemerkninger

Sosiologer har tidligere uttrykt ønske om at det videreutvikles interaksjonistiske perspektiver på følelser og juss og hvordan følelser på et underbevisst plan påvirker rettssikkerheten (Bergman Blix og Wettergren 2016, 5). Ved hjelp av teoretiske begreper som følelsesarbeid (Hochschild 2003) og sympatimegling (Clark 1997) har denne avhandlingen bidratt til dette, dels gjennom å analysere hvordan forsvarsadvokatenes følelsesmessige engasjement påvirker sakene de jobber med, dels ved å undersøke domstolenes vektlegging av ikke-rettslige faktorer i straffeutmålingen.

Følelser gjennomsyrer det rettslige feltet på to nivåer: For det første i forhold til bedømmelser av hvilke ofre og overgripere som fortjener rettens sympati eller fordømmelse (Bitsch og Klemetsen 2017, Bitsch, under publisering), og for det andre i forhold til advokatenes evne og vilje til å representere klienter (Bitsch, upublisert manuskript, 2018). Sett ut fra et psykologisk perspektiv er det ikke overraskende at advokatenes følelser påvirker deres etiske overveielser og oppreten i retten. Analysen i denne avhandlingen peker imidlertid *forbi* det

psykologiske og individuelle, og fokuserer analysen i en sosiologisk retning. Den teoretiske begrepsliggjøringen av følelser som interaktive effekter belyser hvordan følelsene er forankret i en sosial og mikropolitisk struktur: Voldtektsøfre med lav sosial status – rusmisbrukere, prostiterte og fulle, promiskuøse kvinner – får mindre sympati og oppfattes mindre troverdige enn andre ofre (Bitsch, 2018). På et strukturelt plan baner sympatiens mikropolitikk (Clark 1997) således vei for en sosial stratifisering av voldtektsøfres seksuelle medborgerskap – nærmere bestemt diskriminering av kvinner som bryter samfunnets forestillinger om hvordan man skal forvalte sin seksualitet på en ansvarlig måte.

Et annet viktig funn er at ulike sakstyper vekker forskjellige følelser hos advokatene, og at deres oppredener i retten påvirkes av dette, slik at noen narrativer fremføres med større grad av overbevisning enn andre (Bitsch, upublisert manuskript, 2018). Dette funnet står i kontrast til den rådende oppfatningen i juridiske miljøer, der rettsvitenskapen og profesjonsutøvelsen beskrives som et rent teknisk anliggende der man anvender loven på fakta, samt at rettslige aktører ikke lar seg styre av fordommer og følelser. Men, som professor i juss Terry Maroney (2011, 632) har påpekt, er dette synet forenklet. I realiteten står følelser og fornuft ikke nødvendigvis i et motsetningsforhold. Følelser reflekterer menneskers beveggrunner, motiverer handling og gjør at refleksjon overhode er mulig. De utstyrer oss med evnen til å ta andres perspektiv. For rettslige aktører er følelser helt essensielle i yrkesutøvelsen, spesielt i bedømmelsen av tiltaltes subjektive skyld og i betrakninger om hva som skal være en rettferdig straff (Nussbaum 2004).

Avhandlingen illustrerer hvordan rettssystemet er et åsted for samtaler og diskursiv kamp om hvilke seksualpraksiser som skal regnes som skadelige og straffbare og dermed offentlige, politiske og rettslige anliggender, og hvilke som skal regnes som normale og utenfor strafferettens virkeområde. Dette er spørsmål som tradisjonelt har opptatt forskere innen fagfelt som kriminologi, rettssosiologi, juss og psykologi, men denne avhandlingen er et vitnesbyrd om at dette også angår samfunnsgeografi som fag. «Soveromspolitikk» er, med Bells (1994, 448) ord, et høyst geografisk anliggende, fordi staten avgrenser hvem som får nyte godt av det seksuelle medborgerskapet, og dermed disiplinerer og styrer rommene mennesker ferdes i. Mangel på sanksjoner i saker som omhandler den seksuelle volden begått i private rom – blant annet i festrelaterte sammenhenger – usynliggjør og bagatelliserer for eksempel voldens konsekvenser for de utsatte, og reproduuserer og sementerer et ulikestilt samfunn.

Rettssalen eksisterer ikke utenfor tid og rom. Historiene som fortelles der, og måten sosiale identiteter iscenesettes og disciplineres på er ikke bare sterkt formet av juss og rettsregler, men også av samfunnsskapte normative vurderinger av ansvarlig medborgerskap. Vurderingene siles gjennom til dels stereotype oppfatninger om kjønn, seksualitet og etnisitet. Den rettslige forvaltningen av seksuelt medborgerskap utstøter visse kropper og sosiale identiteter fra statlige definisjoner av hvem som er gode, ansvarlige og moralske borgere. Å utøve ansvarlighet i ens intime og seksuelle relasjoner kobles nært opp til om man inkluderes i slike definisjoner (Richardson 2000, 106). Definisjonene avgrenser hvem som gis fullt medborgerskap med alt dette innebærer av tilgang på rettigheter og privilegier, herunder hvilke rom man kan forvente å føle seg trygg i, og hvilke seksuelle friheter man kan gjøre krav på. På et overordnet nivå aktualiserer avhandlingen spørsmålet om hvorvidt domstolene faktisk regner alle fysiske og sosiale rom som like viktige å verne mot seksuell vold, og hvordan følelser påvirker slike vurderinger. Dette har betydning, fordi rommene vi skaper gjennom ord, følelser og handling setter sterke premisser for frihet – hvor vi kan bevege oss og hvordan vi kan erfare oss selv, kort sagt hvem vi kan være som mennesker.

Mens en del tidligere forskning på seksuelt medborgerskap har vist at seksuelle dissidenter som homoseksuelle og andre «avvikere» utdefineres fra fellesskapet (Brown, Lim, og Browne 2007, Johnston og Longhurst 2010, Bell 1994), anskueliggjør denne avhandlingen behovet for et utvidet dissidentbegrep som ikke bare fokuserer på seksuell legning, men også *seksuell praksis*. Den rettslige behandlingen av voldtak eksponerer den symbolske verdien som tillegges kvinner som bærere av nasjonens renhet og ansvarlig seksualitet, og hvordan dette definerer deres tilhørighet til moralske fellesskap og tilgang på seksuelt medborgerskap. Slik skaper den norske staten et samfunn der noen borgere får høre til, mens andre ekskluderes. Straffeforfølgelse av seksuell vold, eller mangel på det, regulerer dessuten borgernes tilgang på seksuelle rettigheter i ulike fysiske og sosiale rom. Det er disse prosessene som tilsammen utgjør det jeg kaller *voldtakts geografi*. Dette peker på hvordan nasjonale fellesskap konstitueres av kjønn, seksualitet og etnisitet, samtidig som borgernes tilgang til rettsstatens privilegier er betinget av at de tilpasser seg normative vurderinger av hvordan man skal iscenesette seg selv som et aktverdig medlem av samfunnet.

Referanser

- Agustin, Lise Rolandsen. 2012. «Kvalitativ diskurs- og rammeanalyse: Om betydning og meningstilskrivelse i sociale og politiske problemer.» I *Kvalitative udfordringer*, redigert av Michael Hviid Jacobsen og Sune Qvotrup Jensen, 79–101. København: Hans Reitzels forlag.
- Amnesty International. 2008. *Case Closed: Rape and Human Rights in the Nordic Countries*. The Danish, Swedish, Finnish and Norwegian Sections of Amnesty International: Amnesty International.
<https://amnesty.dk/media/1557/case-closed.pdf>
- Andenæs, Johs., Magnus Matningsdal, og Georg Frederik Rieber-Mohn. 2004. *Alminnelig strafferett*. 5. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, Arnfinn. 2009. «Det norske seksuelle medborgerskap.» I *Norske seksualiteter*, redigert av Wencke Mühleisen og Åse Røthing, 121–136. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Anleu, Sharyn Roach, og Kathy Mack. 2005. «Magistrates' Everyday Work and Emotional Labour.» *Journal of Law and Society* 32, (4):590–614.
- Arendt, Hannah. 2006. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. New York: Penguin Books.
- Bell, David J. 1994. «In Bed with the State: Political Geography and Sexual Politics.» *Geoforum* 25, (4):445–452.
- Bendixen, Mons, Siri Helle, Tor Langbach, og Kirsten Rasmussen. 2014. «Voldtektsmyter og kjønnssjåvinisme blant norske lekdommere og fagdommere.» *Tidsskrift for norsk psykologforening* 51, (1):7–13.
- Bergman Blix, Stina, og Åsa Wettergren. 2015. «The Emotional Labour of Gaining and Maintaining Access to the Field.» *Qualitative Research* 15, (6):688–704.
- Bergman Blix, Stina, og Åsa Wettergren. 2016. «A Sociological Perspective on Emotions in the Judiciary.» *Emotion Review* 8, (1):32–37.
- Bitsch, Anne. «The Geography of Rape: Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases.» *Signs: Journal of Women in Culture and Society* (under publisering).
- Bitsch, Anne. ««She Could Have Been My Daughter»: Defense Lawyers' Emotional and Narrative Labor in Norwegian Rape Trials». Upublisert manuskript, sist endret den 5. desember 2018. Pdf-dokument.
- Bitsch, Anne. 2018. «The Micro-Politics of Emotions in Legal Space: An Auto-Ethnography about Sexual Violence and Displacement in Norway.» *Gender, Place & Culture* 23, (3):1–19.
- Bitsch, Anne, og Marit Elisabeth Klemetsen. 2017. «The Legal Grading of Sexual Citizenship: Sentencing Practices in Norwegian Rape Cases.» *Gender, Place & Culture* 24, (2):174–188.
- Bitsch, Anne, og Anja Emilie Kruse. 2012. *Bak lukkede dører. En bok om voldtektsmyter*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bondi, Liz, Joyce Davidson, og Mick Smith. 2007. *Emotional geographies*. Aldershot: Ashgate.
- Braithwaite, John. 1989. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braun, Virginia, og Victoria Clarke. 2006. «Using Thematic Analysis in Psychology.» *Qualitative Research in Psychology* 3, (2):77–101.

- Brown, Gavin, Jason Lim, og Kath Browne. 2007. *Geographies of Sexualities: Theory, Practices and Politics*. Aldershot: Ashgate.
- Brownmiller, Susan. 1975. *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster.
- Bumiller, Kristin. 1987. «Rape as a Legal Symbol: An Essay on Sexual Violence and Racism.» *University of Miami Law Review* 42, (1):75–91.
- Bumiller, Kristin. 1990. «Fallen Angels: The Representation of Violence Against Women in Legal Culture.» *International Journal of the Sociology of Law* 18, (2):125–142.
- Burman, Michele. 2009. «Evidencing Sexual Assault: Women in the Witness Box.» *Probation Journal* 56, (4):379–398.
- Burt, Martha R. 1980. «Cultural Myths and Supports for Rape.» *Journal of Personality and Social Psychology* 38, (2):217–230.
- Campbell, Rebecca. 2005. «What Really Happened? A Validation Study of Rape Survivors' Help-Seeking Experiences with the Legal and Medical Systems.» *Violence and Victims* 20, (1):55–68.
- Campbell, Rebecca, Sharon M. Wasco, Courtney E. Ahrens, Tracy Sefl, og Holly E. Barnes. 2001. «Preventing the “Second Rape”: Rape Survivors’ Experiences with Community Service Providers.» *Journal of Interpersonal Violence* 16, (12):1239–1259.
- Charmaz, Kathy. 2017. «Grundtræk i grounded theory.» I *Kvalitativ analyse: Syv traditioner*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 175–231. København: Hans Reitzels forlag.
- Christie, Nils. 1986. «The Ideal Victim.» I *From Crime Policy to Victim Policy*, redigert av Ezzat A. Fattah, 17–30. London: Macmillan.
- Clark, Candace. 1997. *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Collins, Patricia Hill. 2004. «Pornography and Black Women’s Bodies.» I *Gender Violence: Interdisciplinary Perspectives*, redigert av Laura L. O'Toole, Jessica R. Schiffman og Margie L. Kiter Edwards, 389–394. New York: New York University Press.
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). 2012. *Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women CEDAW/C/NOR/CO/8*. Geneva: United Nations.
<https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/cedaw-c-nor-co-8.pdf>
- Conti, Joseph A., og Moira O’Neil. 2007. «Studying Power: Qualitative Methods and the Global Elite.» *Qualitative Research* 7, (1):63–82.
- Copp, Martha A., og Sherryl Kleinman. 1993. *Emotions and Fieldwork*. Newbury Park, CA: Sage.
- Cresswell, Tim. 2006. «The Right to Mobility: The Production of Mobility in the Courtroom.» *Antipode* 38, (4):735–754.
- Dahl, Tove Stang. 1994. *Pene piker haiker ikke: Artikler om kvinnerett, strafferett og velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahlberg, Leif. 2009. "Emotional Tropes in the Courtroom: On Representation of Affect and Emotion in Legal Court Proceedings." *Law and Humanities* 3, (2):175–205.
- Dalsbro, Anders. 2010. «VAL 2010: Våldtäkter som propagandavapen.» *Tidsskriftet Expo*, 26.8.2010. (Lest 10. desember 2018)
<https://expo.se/2010/08/val-2010-våldtäkter-som-propagandavapen>.

- De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH). 2016. *Forskingsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Didion, Joan. 1991. «New York: Sentimental Journeys.» *The New York Review of Books*, 17.1.1991. (Lest 10. desember 2018). <https://www.nybooks.com/articles/1991/01/17/new-york-sentimental-journeys/>
- Egelund, Tine. 2003. ««Farlige» forældre: Den institutionelle konstruktion af dem, der afviger fra os.» I *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 59–81. København: Hans Reitzels forlag, 2003.
- Ellison, Jared M., og Pauline K. Brennan. 2016. «Sentencing Outcomes and Disparity.» I *The Handbook of Measurement Issues in Criminology and Criminal Justice*, redigert av Beth M. Huebner og Timothy S. Bynum, 328–350. Chichester: Wiley Blackwell.
- Entman, Robert M. 1993. «Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm.» *Journal of Communication* 43, (4):51–58.
- Estrich, Susan. 1987. *Real Rape*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Estrich, Susan R. 1992. "Teaching Rape Law." *Yale Law Journal* 102, (2):509–520.
- Felman, Shoshana. 2002. «Theaters of Justice: Arendt in Jerusalem, the Eichmann Trial, and the Redefinition of Legal Meaning in the Wake of the Holocaust.» I *The Juridical Unconscious: Trials and Traumas in the Twentieth Century*, 106–130. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Fields, Jessica, Martha A. Copp, og Sherryl Kleinman. 2006. «Symbolic Interactionism, Inequality, and Emotions.» I *Handbook of the Sociology of Emotions*, redigert av Jan Stets og Jonathan Turner, 155–178. Boston, MA: Springer US.
- Fischer, Clara. 2016. «Gender, Nation, and the Politics of Shame: Magdalen Laundries and the Institutionalization of Feminine Transgression in Modern Ireland.» *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 41, (4):821–843.
- Flower, Lisa. 2014. "The (un)emotional Law Student." *International Journal of Work Organisation and Emotion* 6, (3):295–309.
- Flower, Lisa. 2018. «Doing Loyalty: Defense Lawyers' Subtle Dramas in the Courtroom.» *Journal of Contemporary Ethnography* 47, (2):226–254.
- Flyvbjerg, Bent. 2006. «Five Misunderstandings about Case-Study Research.» *Qualitative Inquiry* 12, (2):219–245.
- Freedman, Estelle B. 2013. *Redefining Rape: Sexual Violence in the Era of Suffrage and Segregation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gathings, M. J., og Kylie Parrotta. 2013. «The Use of Gendered Narratives in the Courtroom: Constructing an Identity Worthy of Leniency.» *Journal of Contemporary Ethnography* 42, (6):668–689.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Erving. 1975. *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. København: Gyldendal.
- Goffman, Erving. 2005 [1967]. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Graver, Hans Petter. 2007. «Fornuft og følelser – om klassisk retorikk som modell for moderne juridisk metode.» *Tidsskrift for rettsvitenskap* 120, (4):527–562.
- Grytdal, Veslemøy, og Marianne Sætre. 2011. *Voldtekst i den globale byen: Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo*. Oslo: Oslo politidistrikt.

<https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter/oslo/rapporter/voldtektsrapport/voldtektsrapport-i-den-globale-byen-oslo-2011.pdf>

- Grøvdal, Yngvil. 2012. «En vellykket sak? Kvinner utsatt for mishandling møter strafferetsapparatet.» Ph.D-avhandling. Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.
- Guba, Egon. 1981. «Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries.» *Educational Communication and Technology* 29, (2):75–91.
- Gubrium, Jaber F., og James A. Holstein. 2001. *Institutional Selves: Troubled Identities in a Postmodern World*. New York, NY: Oxford University Press.
- Gubrium, Jaber F., og James A. Holstein. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. Los Angeles, CA: Sage.
- Gullestad, Marianne. 2002a. *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. 2002b. «Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism, and Racism.» *Journal of the Royal Anthropological Institute* 8, (1):45–63.
- Hage, Ghassan. 2009. «Hating Israel in the Field: On Ethnography and Political Emotions.» *Anthropological Theory* 9, (1):59–79.
- Hagemann, Cecilie T., Lise E. Stene, Arne K. Myhre, Kari Ormstad, og Berit Schei. 2011. «Impact of medico-legal findings on charge filing in cases of rape in adult women.» *Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica* 90, (11):1218–1224.
- Hammersley, Martyn, og Paul Atkinson. 2005. *Ethnography: Principles in Practice*. London, England: Tavistock.
- Hellesund, Tone. 2003. *Kapitler fra singellivets historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Helstrup, Ingunn Merete. 2005. «Modernitetens doble diskurs: En sosiologisk analyse av rettens praksis i voldtektsaker». Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Hennum, Ragnhild. 2004. «Den rettslige behandlingen av voldtekts – hvorfor har Norge fått kritikk av FN?» *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt* (1):31–40.
- Hennum, Ragnhild. 2012. «Min vei gjennom fagfeltet: voldtektsforskere deler sine erfaringer.» Foredrag på nettverksseminar om voldtekts den 18. september 2012. Universitetet i Oslo.
- Herman, RDK. 2007. «Playing with Restraints: Space, Citizenship and BDSM.» I *Geographies of Sexualities: Theory, Practices and Politics*, redigert av Gavin Brown, Kath Browne og Jason Lim, 89–99. Hampshire: Ashgate.
- Hestenes, Olav. 1990. *Kamp i sort kappe*. Oslo: Aschehoug.
- Hochschild, Arlie Russell. 1979. «Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure.» *American Journal of Sociology* 85, (3):551–575.
- Hochschild, Arlie Russell. 2003. [1983] *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Twentieth Anniversary Edition. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hoel, Mirella Rekha. 2012. «Voldtektsbestemmelsen – § 192 første ledd litra b. Er intensjonen med endringene i voldtektsbestemmelsen fra 2010 fulgt opp av domstolene?». Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Holstein, James A., og Jaber F. Gubrium. 1997. «Active interviewing.» I *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*, redigert av David Silverman, 113–129. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Holstein, James, og Gale Miller. 1990. «Rethinking Victimization: An Interactional Approach to Victimology.» *Symbolic Interaction* 13, (1):103–122.

- Hopper, Joseph. 2001. «Contested Selves in Divorce Proceedings.» I *Institutional Selves: Troubled Identities in a Post-modern World*, redigert av Jaber F. Gubrium og James A. Holstein. New York, NY: Oxford University Press.
- Houge, Anette Bringedal. 2017. ««Thugs» on Trial: Narrating Conflict-Related Sexual Violence in and for International Criminal Justice». Ph.d.- avhandling. Universitetet i Oslo.
- Hubbard, Phil. 1998. «Sexuality, Immorality and the City: Red-light Districts and the Marginalisation of Female Street Prostitutes." *Gender, Place & Culture* 5, (1):55–76.
- Hubbard, Phil. 2013. «Kissing is Not a Universal Right: Sexuality, Law and the Scales of Citizenship.» *Geoforum* 49:224–232.
- Huisse, Camilla 2017. «Gjennomgang av voldtektsdommer: Etnisk norske får milder straff.» *VG*, 8. 3. 2017.
- Høgberg, Benedikte Moltumyr, og Torunn Salomonsen. 2010. «Voldtektslovgivning på ville veier? – straffeloven § 192.» *Tidsskrift for strafferett* 10, (3):210–252.
- Jacobsen, Michael Hviid, og Søren Kristiansen. 2015. *The Social Thought of Erving Goffman*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
- Jacobsson, Katarina. 2008. ««We Can't Just Do it Any Which Way» – Objectivity Work among Swedish Prosecutors». *Qualitative Sociology Review* 4, (1):46–67.
- Jaggar, Alison M. 1989. «Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology.» *Inquiry* 32, (2):151–176.
- Jewkes, Yvonne. 2012. «Autoethnography and Emotion as Intellectual Resources: Doing Prison Research Differently." *Qualitative Inquiry* 18, (1):63–75.
- Johansen, Louise Victoria. 2013. «Rettens mikrosociologi.» I *Retssociologi: klassiske og moderne perspektiver*, redigert av Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen, 517–539. København: Hans Reitzels forlag.
- Johnson, Michael P. 1995. «Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women.» *Journal of Marriage and Family* 57, (2):283-294.
- Johnston, Lynda, og Robyn Longhurst. 2010. *Space, Place, and Sex: Geographies of Sexualities*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Justesen, Lise, og Nanna Mik-Meyer. 2012. *Qualitative Research in Organisation Studies*. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, Margaretha. 2003. «Alkoholfortællinger i et institutionelt landskab.» I *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 30–58. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, Margaretha. 2005. «Interview i en interaktionistisk begrebsramme.» I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 27–48. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, Margaretha, og Nanna Mik-Meyer. 2003. *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, Margaretha, og Nanna Mik-Meyer. 2005. *Qualitative methods in an Interactionist Perspective: Interviews, Observations and Documents*. København: Hans Reitzels forlag.
- Järvinen, Margaretha, og Nanna Mik-Meyer. 2017. *Kvalitativ analyse: Syv traditioner*. København: Hans Reitzels forlag.
- Kadowaki, Joy. 2015. «Maintaining Professionalism: Emotional Labor among Lawyers as Client Advisors.» *International Journal of the Legal Profession* 22, (3):1–23.
- Karstedt, Susanne, Ian Loader, og Heather Strang. 2011. *Emotions, Crime and Justice*. Portland, Oregon: Hart Publishing.
- Kjus, Audun. 2008. *Sakens fakta: Fortellingsstrategier i straffesaker*. Oslo: Unipub.

- Kjus, Audun. 2009. «Ordet og livet i straffeprosessen.» *Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift* 32, (2/125):46–54.
- Konradi, Amanda. 1999. ««I Don't Have to be Afraid of You»: Rape Survivors' Emotion Management in Court.» *Symbolic Interaction* 22, (1):45–77.
- KRIPOS. 2018. *Voldtektsituasjonen 2017*. Oslo: Kripos, Taktisk etterforskningsavdeling, voldtektsseksjonen.
<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekts-og-seksuallovsbrudd/voldtektsituasjonen-i-norge-2017>
- Kristiansen, Søren. 2000. «Kreativ sociologi: På sporet af Erving Goffmans sociologiske metoder». Ph.d.-avhandling, Aalborg Universitet.
- Kruse, Anja Emilie, John-Filip Strandmoen, og Kristin Skjørten. 2013. *Menn som har begått voldtekts – en kunnskapsstatus*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
<https://www.nkvts.no/rapport/menn-som-har-begatt-voldtekts-en-kunnskapsstatus/>
- Kvale, Steinar. 2006. «Dominance through interviews and dialogues.» *Qualitative Inquiry* 12, (3):480–500.
- Kvale, Steinar, Svend Brinkmann, Tone Margaret Anderssen, og Johan Rygge. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Langbach, Tor. 2015a. *Forsvareren*. 2. utg. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Langbach, Tor. 2015b. «Torgersen-saken og retorikken.» *Morgenbladet*, 27. 11. 2015. (Lest 24.2. 2018).
<https://morgenbladet.no/ideer/2015/11/torgersensaken-og-retorikken>
- Larcombe, Wendy. 2002. «The «Ideal» Victim v. Successful Rape Complainants: Not What You Might Expect." *Feminist Legal Studies* 10, (2):131–148.
- Laugerud, Solveig. 2007. «En splittet offeropplevelse: Et offerperspektiv på seksuelle overgrep og rettssystemet». Masteroppgave, Universitet of Oslo.
- Lees, Sue. 2002. *Carnal Knowledge: Rape on Trial*. London: Women's Press, Ltd.
- Lincoln, Yvonna S., og Egon G. Guba. 1985. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Loseke, Donileen. 2001. «Lived Realities and Formula Stories of «Battered Women»». I *Institutional Selves: Troubled Identities in a Post-Modern World*, redigert av Jaber F. Gubrium og James A. Holstein. New York, NY: Oxford University Press.
- Lykkjen, Asta Magna. 1976. *Voldtekts: Et spørsmål om kvinneundertrykking*. Oslo: Pax forlag.
- Magubane, Zine. 2014. «Spectacles and Scholarship: Caster Semenza, Intersex Studies, and the Problem of Race in Feminist Theory.» *Signs* 39, (3):761–785.
- Manning, Peter K., og Keith Hawkins. 1990. «Legal Decisions: A Frame Analytic Perspective.» I *Beyond Goffman: Studies on Communication, Institution and Social Interaction*, redigert av Stephen Riggins, 203–234. New York: Mouton de Gruyter.
- Maroney, Terry A. 2006. «Law and Emotion: A Proposed Taxonomy of an Emerging Field.» *Law and Human Behavior* 30, (2):119–142.
- Maroney, Terry A. 2011. «The Persistent Cultural Script of Judicial Dispassion.» *California Law Review* 99, (2):629–681.
- Marshall, T. H. 1965. *Class, Citizenship and Social Development: Essays*. Garden City, N.Y: Doubleday.
- Mik-Meyer, Nanna. 2005. «Dokumenter i en interaktionistisk begrepsramme.» I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 193–214. København: Hans Reitzens forlag.

- Mik-Meyer, Nanna. 2010. «Putting the Right Face on a Wrong Body: An Initial Interpretation of Fat Identities in Social Work Organizations.» *Qualitative Social Work* 9, (3):385–405.
- Mik-Meyer, Nanna. 2015. «The Social Negotiation of Illness: Doctors' Role as Clinical or Political in Diagnosing Patients with Medically Unexplained Symptoms.» *Social Theory & Health* 13, (1):30–45.
- Mossige, Svein, og Kari Stefansen. 2007. *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrapportatingsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Vol. 20/2007, NOVA-rapport. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mühleisen, Wencke, og Åse Røthing. 2009. *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Nesvold, Helle Margrethe Floor. 2010. «Health Services for Sexually Assaulted: Complainants and Judicial Use of a Self-Referral Centre; Case-Flow from Assault to Legal Outcome». Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo.
- NOU 2008:4. *Fra ord til handling: bekjempelse av voldtektskrever handling*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-4/id497659/>
- Nussbaum, Martha C. 2004. *Hiding from Humanity: Disgust, Shame, and the Law*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Pape, Hilde, og Kari Stefansen. 2004. *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkingens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatiske stress.
<https://www.nkvts.no/rapport/den-skjulte-volden-en-undersokelse-av-oslobefolkingens-utsatthet-for-trusler-vold-og-seksuelle-overgrep/>
- Pateman, Carole. 1980. "Women and Consent." *Political Theory* 8, (2):149–168.
- Pedersen, Michael Nebeling 2014. «Det nationalisere(n)de seksuelle medborgerskab.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 38, (1):70–78.
- Pettersen, Thomas Utne. 2007. «Falske anmeldelser.» *Dagbladet*, 15.12.2007. (Lest 11. desember 2018).
<https://www.dagbladet.no/kultur/falske-anmeldelser/66417824>
- Phillips, Louise, og Kim Schrøder. 2005. «Diskursanalytisk tekstanalyse.» I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 275–302. København: Hans Reitzels forlag.
- Pierce, Jennifer L. 1995. *Gender trials: Emotional Lives in Contemporary Law Firms*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Rampling, Martina. 2015. «Emotionsarbete som professionell praktik: Advokaten som klientens guide genom brottmålsprosessen». Masteroppgave, Stockholms universitet.
- Razack, S. 2002. *Race, Space, and the Law: Unmapping a White Settler Society*. Toronto: Between the Lines.
- Razack, Sherene. 1994. "What Is to Be Gained by Looking White People in the Eye? Culture, Race, and Gender in Cases of Sexual Violence." *Signs* 19, (4):894–923.
- Razack, Sherene. 1998. *Looking White People in the Eye: Gender, Race, and Culture in Courtrooms and Classrooms*. Toronto: University of Toronto Press.
- Richardson, Diane. 2000. «Constructing Sexual Citizenship: Theorizing Sexual Rights.» *Critical Social Policy* 20, (1):105–135.
- Riksadvokaten. 2017. *Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2016 – voldtekts- og mishandlingsav nærstående*. Oslo: Riksadvokaten.
<https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Kvalitetsundersøkelsen.pdf>

- Ritzer, George, og Barry Smart. 2001. *Handbook of Social Theory*. London: Sage Publications.
- Roach Anleu, Sharyn, Stina Bergman Blix, og Kathy Mack. 2015. «Researching Emotion in Courts and the Judiciary: A Tale of Two Projects.» *Emotion Review* 7, (2):145–150.
- Robberstad, Anne. 1999. *Mellom tvekamp og inkvisisjon: Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rumney, Philip N. S. 1999. «When Rape Isn't Rape: Court of Appeal Sentencing Practice in Cases of Marital and Relationship Rape.» *Oxford Journal of Legal Studies* 19, (2):243–270.
- Schultz, Ida. 2005. «Kampen om at definere virkeligheden: Forskeren, journalisten og interviewet som et møde mellem to felter.» I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, redigert av Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 73–96. København: Hans Reitzels forlag.
- Skarðhamar, Torbjørn. 2005. *Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere. En analyse av fødselskullet 1977*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå, seksjon for demografi og levekårsforskning.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_200633/notat_200633.pdf
- Skilbrei, May-Len. 2009. «Nigeriansk prostitusjon på norsk: Feil kvinner på feil sted.» I *Norske Seksualiteter*, redigert av Wencke Mühleisen og Åse Røthing, 165–185. Oslo, Norge: Cappelen akademisk forlag.
- Skjørten, Kristin. 1994. «Problemer ved bruk av legalstrategi mot vold og seksuelle overgrep i familien.» *Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab* 81, (3):280–294.
- Smart, Carol. 1992. «The Woman of Legal Discourse.» *Social & Legal Studies* 1, (1):29–44.
- Smette, Ingrid, og Kari Stefansen. 2006. ««Det var ikke en voldtukt, mer et overgrep» – Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer.» *Tidsskrift for samfunnsforskning* 47, (1):33–56.
- Smith, Olivia, og Tina Skinner. 2012. «Observing Court Responses to Victims of Rape and Sexual Assault.» *Feminist Criminology* 7, (4):298–326.
- Soknes, Bjørn K. 2007. *En undersøkelse av kvaliteten på påtalevedtak i voldtuktssaker som har endt med frifinnelse m.v.* Oslo: Riksadvokaten.
- Spohn, Cassia, og Jeffrey Spears. 1996. «The Effect of Offender and Victim Characteristics on Sexual Assault Case Processing Decisions.» *Justice Quarterly* 13, (4):649–679.
- Stefansen, Kari, Ingrid Smette, og Dagmara Bossy. 2014. «Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket befølging.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 38, (1):3–19.
- Straffeprosessloven. *Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25.*
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25>
- Taslitz, Andrew E. 1999. *Rape and the Culture of the Courtroom*. New York, NY: New York University Press.
- Temkin, Jennifer. 2000. «Prosecuting and Defending Rape: Perspectives from the Bar.» *Journal of Law and Society* 27, (2):219–248.
- Temkin, Jennifer, Jacqueline M. Gray, og Jastine Barrett. 2018. «Different Functions of Rape Myth Use in Court: Findings From a Trial Observation Study.» *Feminist Criminology* 13, (2):205–226.
- Temkin, Jennifer, og Barbara Krahé. 2008. *Sexual assault and the Justice Gap: A Question of Attitude*. Portland, OR: Hart Publishing.
- Thagaard, Tove. 2009. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

- The Norwegian Bar Association et. al. 2017. *Norwegian Shadow Report on the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women 2017. Supplementing and commenting on Norway's 9th Periodic Report on the Implementation of CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)*. Oslo: The Norwegian Bar Association et. al.
https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/NOR/INT_CEDAW_NGO_NOR_27951_E.pdf
- Thoresen, Siri, og Ole Kristian Hjemdal. 2014. *Vold og voldtektsforskning i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Rapport 1/2014*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatiske stress.
<https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-voldtektsforskning-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie-av-vold-i-et-livsløpsperspektiv/>
- Tjora, Aksel. 2012. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ugelvik, Thomas. 2014. "Prison Ethnography as Lived Experience: Notes from the Diaries of a Beginner Let Loose in Oslo Prison." *Qualitative Inquiry* 20, (4):471–480.
- Valentine, Gill. 1992. «Images of Danger: Women's Sources of Information about the Spatial Distribution of Male Violence.» *Area* 24, (1):22–29.
- Vigrestad, Ann Iren. 2004. «*Voldtektsforskeres møte med rettsapparatet*». Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Vitus, Kathrine. 2008. «The Agonistic Approach: Reframing Resistance in Qualitative Research.» *Qualitative Inquiry* 14, (3):466–488.
- Walby, Sylvia. 1990. *Theorizing Patriarchy*. Oxford, UK: Blackwell.
- Weeks, Jeffrey. 1998. «The Sexual Citizen.» *Theory, Culture & Society* 15, (3–4):35–52.
- West, Candace. 1996. «Goffman in Feminist Perspective.» *Sociological Perspectives* 39, (3):353–369.
- West, Candace, og Don H. Zimmerman. 1987. «Doing Gender.» *Gender and Society* 1, (2):125–151.
- Wettergren, Åsa, og Stina Bergman Blix. 2016. «Empathy and Objectivity in the Legal Procedure: The Case of Swedish Prosecutors.» *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 17, (1):19–35.
- Yuval-Davis, Nira. 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations, Politics of Belonging*. London: Sage Publications.
- Årnes, Barbro. 2012. «Livet etter voldtekten: Tre kvinners opplevelse av hvordan å ha vært utsatt for voldtektsforskning på livet». Masteroppgave, Universitetet i Oslo.

¹ Etter Kvinnekonvensjonen (1979) artikkel 2 d og 4.1 er den norske staten forpliktet til å sikre at kvinner ikke utsettes for diskriminering, samt at det er likhet for loven, hvilket innebærer at kvinner skal behandles rettferdig når de søker rettsstatens beskyttelse mot seksuelle overgrep. I 1993 vedtok FNs generalforsamling Wien-erklæringen om avskaffelse av vold mot kvinner. Av erklæringens artikkel 4c fremgår det at staten skal iverksette strafferettslige tiltak myntet på å etterforske og straffe forfölge slik vold. Istanbul-konvensjonen (2011) gjentar en del av de samme rettighetene som står omtalt i Wien-erklæringen og pålegger dessuten staten å unngå sekundærvitimisering av ofre som søker kompensasjon i rettssystemet (artikkel 18.3).

² I avhandlingen brukes begrepene historier, narrativer og fortellinger om hverandre.

³ Etter Wien-erklæringens artikkel 4g har staten en forpliktelse til å iverksette psykososiale tiltak som å tilby voldsutsatte kvinner tilstrekkelig helsehjelp og sosiale tjenester.

⁴ Et unntak er Amanda Konradis (1999) studie av voldtektofres følelsesarbeid i rettssaker i USA.

⁵ Med mindre annet står nevnt er alle sitater på engelsk og skandinavisk i avhandlingen oversatt av undertegnede.

⁶ Jf. Straffeprosessloven (2018) jf. § 278.

⁷ Domstolenes idé- og verdigrunnlag: <https://www.domstol.no/no/Om-domstolene/De-alminnelige-domstolene/Domstolenes-ide--og-verdigrunnlag/>, hjemmesiden besøkt 18. august 2017.

⁸ Feltnotat, Domstol 4, april 2016.

Feltnotat, Domstol 1, desember 2015.

⁹ Metodekapitlet om den kvantitative studien er skrevet i samråd med Marit Elisabeth Klemetsen og bygger til dels på et foredrag vi holdt for Forum for juss og samfunnsvitenskap ved Universitetet i Oslo, den 7. juni 2017.

¹⁰ Resultatene av analysen av betydningen av etnisk bakgrunn for straffeutmåling er gjengitt i artikkelen tabell 8. Ved en skrivefeil er estimeringsutvalget i den publiserte artikkelen satt til å være n=135. Det korrekte tall er: n=133.

¹¹ Høy signifikans betyr at det vi finner forekommer i mange av sakene (det vil si at det er en tendens). For at man skal kunne påstå at tendensen reflekterer en *kausalitet*, og ikke bare korrelasjon, må man påvise at det ikke finnes mange skjevheter i dataene, eller at man har tatt hensyn til skjevhetene, slik vi har forsøkt i denne studien. Ingen samfunnsvitenskapelige undersøkelser klarer å ta hensyn til alle skjevheter, men man forsøker så langt det går.

¹² Dette ble blant annet ytret i en artikkel i VG, samt på høyreorienterte og -ekstremistiske nettsteder som www.document.no, www.humanrights.no og www.frihetskamp.net. Noen aktører, deriblant profilerte jurister, hevdet også at vi ikke kontrollerte for skjerpende omstendigheter, noe som ikke medfører riktighet. Artikkelen anliggende er ikke å diskutere hvilken lengde på straff som er riktig, men å belyse hvordan domstolene forskjellsbehandler ellers like saker. Studien kontrollerer for skjerpende omstendigheter og lovanvendelse. For mer informasjon om debatten rundt studien, se for eksempel:

Huisse, Camilla (8. mars 2017) «Gjennomgang av voldtektsdommer: Etnisk norske får milder straff», i VG
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/voldtektsdommer-gjennomgang-av-voldtektsdommer-etnisk-norske-faar-mildere-straff/a/23942249/>

Skartveit, Kjell (8. mars 2017) «8. mars og kvinnernas rätt till trygghet», på [www.document.no](https://www.document.no/2017/03/08/8-mars-og-kvinnernas-rett-til-trygghet/)
<https://www.document.no/2017/03/08/8-mars-og-kvinnernas-rett-til-trygghet/>

Karlsen, Rita (8. mars 2017) «Etniske norske får mildere voldtektsstraffer?», på www.rights.no

<https://www.rights.no/2017/03/etniske-norske-far-mildere-voldtektsstraffer/>

¹³ I datamaterialet var minoritetsmenn utfra deres andel av befolkningen overrepresentert i overfallsvoldtektsakene, og grunnen til dette vites ikke. Det er mulig at de faktisk begår denne typen overgrep oftere og at rettsavgjørelsene reflekterer forekomsten. Imidlertid tyder tall fra KRIPOS som baserer seg på offerbeskrivelser i *anmeldelsesdata* at en langt større andel overfallsvoldtekter begås av personer med nord-europeisk bakgrunn enn det ofte antas, cirka halvparten av de anmeldte sakene involverte menn med majoritetsbakgrunn (Kruse, Strandmoen, og Skjørten 2013, 82). Det er derfor også mulig at menn med minoritetsbakgrunn oftere identifiseres, tiltales og dømmes enn menn med majoritetsbakgrunn, og at diskrepansen skyldes seleksjonsmekanismer i straffeprosessen, fremfor i overgriperpopulasjonen. Det er heller ikke mulig å konkludere sikkert hva årsaken til at forsøkshandlingene i de dømte overfallsvoldtekten ofte var grovere enn dem ble begått av majoritetspersoner. I regelen egner anmeldelser og rettsavgjørelser seg ikke til å generalisere om ofre og overgripere, verken om deres bakrunner og bevegrunner, da denne typen datamateriale er selektert og ikke nødvendigvis avspeiler mørketallene. Det vises forvrig til diskusjonen i kapittel 2, samt til gjennomgangen om forskning på overfallsvoldtektsmenn i Kruse, Strandmoen, og Skjørten (2013), punkt 3.6.

¹⁴ Feltnotat, domstol 3, august 2012 og feltnotat, domstol 2, september 2012.

¹⁵ Da jeg jobbet med sakprosaboken om voldtektsforskingen som gikk forut for Ph.d.-prosjektet, uttrykte en tiltalt sterkt misnøye med at jeg skulle observere rettssaken mot ham. I avhandlingen er ingen data fra dette bokprosjektet benyttet, men siden denne hendelsen etterfølgende kom til å påvirke forskerrollen min er saken likevel omtalt i avhandlingens første artikkel (se også Bitsch og Kruse 2012, 30).

¹⁶ E-postkorrespondanse med NSD den 31. oktober 2014.

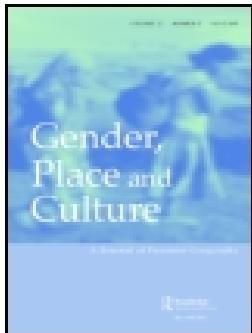
¹⁷ Dette er eksempler på spørsmål fornærmede og tiltalte kan få når de vitner i retten, se også Bitsch og Kruse (2012) og Bitsch, upublisert manuscript, 2018.

Del 2

Artikkell 1

Bitsch, Anne. 2018. "The Micro-Politics of Emotions in Legal Space: An Auto-Ethnography about Sexual Violence and Displacement in Norway." *Gender, Place & Culture* Vol. 23 (3):1-19.

The micro-politics of emotions in legal space: an autoethnography about sexual violence and displacement in Norway

Anne Bitsch

To cite this article: Anne Bitsch (2018): The micro-politics of emotions in legal space: an autoethnography about sexual violence and displacement in Norway, *Gender, Place & Culture*

To link to this article: <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1442817>

Published online: 26 Feb 2018.

Submit your article to this journal

View related articles

CrossMark

View Crossmark data

The micro-politics of emotions in legal space: an autoethnography about sexual violence and displacement in Norway

Anne Bitsch

Center for Gender Research, University of Oslo, Oslo, Norway

ABSTRACT

This article is an autoethnography of fieldwork carried out as part of a research project about the legal processing of rape cases in Norway. The author observed 15 rape trials and interviewed ten defense lawyers. During this fieldwork, the author repeatedly experienced the shortcomings of conventional fieldwork methodology as she tried to build rapport with defense lawyers. By examining 'out of place' emotions like embarrassment, shame and isolation, the author seeks to map the social world that is 'filtered' through the relations between researcher and researched. Using a feminist interactionist approach to analyzing 'educational moments' in field encounters characterized by participant's resistance or dominance, this article asks how reflection on the researcher's feelings and experiences (emotional reflexivity) can contribute to an understanding of the micro-politics of gender and power in the field.

ARTICLE HISTORY

Received 21 December 2016
Accepted 13 November 2017

KEYWORDS

Autoethnography; elite research; emotional reflexivity; feminist research methodologies; sexual violence

To date this interview has undoubtedly been the most difficult to complete. I walked away from it with an entirely different feeling than after the previous one, which was really successful in terms of not being branded with all sorts of prejudiced labels. [...] Generally, I felt that he didn't like me or that he was uncomfortable in the situation. There was something about his quick replies, it appeared as though he wasn't making any effort to think thoroughly through his answers. Other times it was just his body language. [...] By the end of our conversation, I asked how the interview had been or if he wanted to add something. He said wryly, without smiling: 'Now you almost sound like a prosecutor by the end of a trial!' I was completely taken by surprise by this statement – the intention was to allow him some space to talk about things he cared about since my questions had directed the conversation most of the time. In the methodology literature, this is considered essential and a good way to establish a more egalitarian relationship with the participants. [...]

I smiled disarmingly and said that it wasn't meant like that. Then he suddenly uttered, confrontationally: 'Where are you working, really? What is your department called?' That

was so weird, given that he already had confessed to having googled me before the interview and knew about the book I'd written (plus the name of my employer is listed in my e-mail signature, as well as in the consent form I sent prior to the interview). [...] Maybe it's just me being insecure, maybe it actually was a master suppression technique, I don't know. Fearing that his skepticism and unease would be reinforced if I primarily identified as a feminist researcher, I told him that I'm a PhD student at the Department of Human Geography, but hesitantly added that my employer is the Centre for Gender Research. With what appeared to me as a stern look and a disinterested voice, he replied: 'Well, I'll have to google that gender thing, then.' I am not sure whether I should regard it as a threat or a promise. (Field diary, November 25th2014)

Introduction

This article is written from a sense of displacement and is an autoethnography about my doctoral research on the legal processing of rape cases in Norway. As the excerpt above illustrates, I encountered certain difficulties when I attempted to recruit and establish rapport with defense lawyers and did not always feel as confident as I had hoped for. The purpose of this article is to interrogate what these feelings reveal about the micro-politics of legal spaces, in particular in terms of gender, power and the relationship between experts and 'lay-people'.

A central argument of this article is that there is a spatial component to emotions: When we feel disciplined, embarrassed or 'out of place', we are provided with data about normative landscapes and our location in them (Clark 1997; Cresswell 1996; Goffman 1959, 1967; Valentine 1998). Working to not loose one's face, according to Goffman (1967, 7), is about 'taking into consideration [one's] place in the social world beyond it.'

In this article, emotions are conceptualized as interactional effects (rather than internal psychological phenomena) and therefore data which should be treated as treasures for insight, rather than disturbances or sources of bias. Further, in taking emotions to be socially and spatially constituted and constitutive (Bondi, Davidson, and Smith 2007; Copp and Kleinman 1993; Hochschild 1979, 2012), this article explores how emotions like embarrassment, shame and isolation are related to micro-politics in the field.

Before a review of the method literature regarding rapport and trust-building in fieldwork is presented, a few remarks about my own positionality is required. In 2010, I entered the field of rape research with a genuine professional interest in issues like gender, power and sexuality and soon found an inspiring epistemic community among feminists and gender researchers. Before and during my time in academia, I have been working on these topics as a public media commentator, an author, and in various human and women's rights organizations. Professionally, I have always felt inclined to understand the micro-sociologies and geographies of everyday life, in particular social spaces of difference and displacement. This is perhaps because I have often experienced myself as being 'different' – being raised by politically radical parents in the not-so-progressive countryside in Denmark,

with a mother who suffered from bipolar disorder and alcoholism, I knew from an early age what 'different' meant, and how it often entailed social isolation and marginalization in status hierarchies. As an adult, personal experiences with sexual violence have taught me something fundamental about the inherent spatiality of emotions: I have learned how the shame of having been abused and raped sustains walls between oneself and the world of 'normals', an imaginary world populated by 'good guys and nice girls' (Bitsch 2017). Similar to many girls and women who have experienced coercive and violent sex, I did not identify it as such by that time. Rape myths in society are effective in blaming and silencing women who are sexually assaulted, in particular those who are raped by people they know in private spaces (Burt and Hendrick 1980; Estrich 1987). By the time I started doing the doctoral research, I knew very well that, according to the law, my experiences were in fact rape, but fearful of 'coming out' publicly as a sexual violence victim, I simply decided that I would not ever disclose my rape experience, or in any way let it interfere with the research process. I feared colleagues or participants might think of me as less 'objective' or fit for doing the research.

The research process became more arduous than expected. Not because I was not prepared to take on my new role as a researcher, but because, as we shall see, the classical methodological textbook advice regarding strategic deception (Hammersley and Atkinson 2005) did not prepare me well enough. At several occasions, the fieldwork and the interviews 'failed'. Despite my attempts to convey respect and humbleness and adjust my social performance to the unfamiliar environment in which I worked, I sometimes felt that male defense lawyers rejected me or 'lectured' me as a lay-person, and more importantly, as a woman. Moreover, my personal experiences with rape influenced the research process in unforeseen ways.

The qualitative methodology literature has produced several accounts of how ethnographers can transform 'failed fieldwork', or tension between themselves and the participants, into a deep understanding of the field and its participants (Jacobsson and Åkerström 2013; Kvale 2006; Presser 2005; Ugelvik 2014; Vitus 2008). When researchers make mistakes, emotional reflexivity can be turned into a rich source of data about social practices, cultural understandings, discursive resources, institutional logics, and political structures and agendas in the field (Vitus 2008, 468). Inspired by this approach, this article concerns what I have chosen to call 'educational moments', i.e. moments that taught me something fundamental about norms and rules in the field, as well as the power relations and rape narratives that inhibits the legal space. The article aims to answer the following research question: How can reflection on and through the researcher's felt experiences (emotional reflexivity) contribute to an understanding of the micro-politics of gender and power in the field?

The conventional position

The importance of establishing rapport and gaining trust in the field has been extensively dealt with in the classical methodology literature, where researchers are recommended to perform a non-threatening researcher self in order to improve their chances to obtain insider status (Glesne and Peshkin 1991; Gold 1958; Hammersley and Atkinson 2005). Failure to do so may hamper researchers' ability to gather the data they desire for their work. Over-involvement, it is argued, can lead to over-rapport (excessive friendliness), which could negatively influence a researcher's mobility in the field as well as their ability to produce objective and/or analytical accounts of the social world under observation (Miller 1952). The researcher, therefore, should devise ways to hide their true self and find a balance between similarity to the group under observation and a detached, analytical distance (Adler and Adler 1987). Other sociologists have argued that researchers should avoid studying settings in which they have preexisting emotional conflicts or moral judgments (Adler, Adler, and Rochford 1986). Neutrality, in the sense of not being prejudiced towards research participants of different backgrounds and abstaining from taking sides/expressing political value judgments, is therefore a highly rated value in academia.

Because the researcher and researched may occupy different positions in status hierarchies, the social performance (Goffman 1959) of neutrality is instrumental for gaining access and keeping rapport, particularly for women who are researching cultures and institutional settings where male dominance and sexism are integral parts of everyday life (Bucerius 2013; Diphorn 2013; Horowitz 1986). This pragmatic attitude is also crucial in research on elites, where scholars are advised to tone down their own political opinions and avoid challenging the elite participants' authority (Bergman Blix and Wettergren 2015; Conti and O'Neil 2007). Citing Goffman, the influential methodologists Hammersley and Atkinson (2005, 72) claim that a good deal of research entails 'impression management' and dealing with the fact that 'lying' can be necessary for successful collection of data.

But what happens when researchers find themselves in situations where they cannot choose to 'deceive'? What happens when participants are aware of the researcher's political inclinations and actively challenge their presence in the field? What happens when the researcher's emotions unexpectedly influence the research process? In the following, an alternative approach that aims at tackling these particular challenges will be presented.

A feminist interactionist approach

In contrast to the conventional position, some scholars suggest that moments during fieldwork that are characterized by conflict, displacement and uneasiness should be subject to analysis (Hage 2010; Jacobsson and Åkerström 2013; Kvale 2006; Vitus 2008). Rather than dismissing or hiding painful emotions in order to

seek consensus and smooth interaction with field participants, as the conventional approach suggests, feminist and interactionist scholars regard the field as an arena for struggle over definition power. In the process of theorizing these struggles, emotions as perceived as central, because they alert us about power, positionality and injustice (Bondi 2007; Copp and Kleinman 1993; Fields, Copp, and Kleinman 2006; Jaggar 1989; Kleinman 1991; Kleinman, Copp, and Henderson 1997; Staeheli and Lawson 1994). If the research practice is conceived of as a site for mutual construction of meaning and negotiation of power and social relations, rather than a process of 'collecting data' (Holstein and Gubrium 1997), examining our emotional responses becomes as crucial as analyzing what the participants say. Moreover, attention to how gender is performed and accomplished (West and Zimmerman 1987) in the interaction between researcher and the researched might expose the micro-political realities of the field.

The starting point of this study is based on two different, but related, interactionist premises: First, researchers do not freely choose or take on a role and play it out in front of an audience (the field), they adjust their role and emotional displays according to social norms (Goffman 1959). Second, insofar as so-called display rules (Hochschild 1979, 2012) specify when and how emotions can be expressed, reflection on and through the researcher's felt experiences (emotional reflexivity) can potentially provide us with a comprehensive understanding of the field. Sociologically speaking, emotions are closely related to role taking, because the only way we can get an idea of having transgressed norms is by looking at oneself through the eyes of someone else. Embarrassment and shame arise in response to transgression of norms, and help people adjusting verbal and non-verbal behavior to external expectations (Stets and Turner 2006).

Before I turn to a discussion of emotions and micro-politics in the context of legal processing of rape in Norway, the methods, data and research ethics will be presented in the following.

Methods, data, and research ethics

This article draws on data from an ongoing PhD project about the legal processing of rape cases in Norway. The project employs ethnographic fieldwork methods, such as 'shadowing', observation of trials, informal conversations with legal actors, and semi-structured interviews with defense lawyers. I observed 15 rape trials between 2012 and 2016 and 10 defense lawyers were observed during rape trials and interviewed after. Along the participant-observation continuum, I mostly occupied a peripheral membership role (Adler and Adler 1987). I was a complete observer during the formal court proceedings and had some informal interaction with lawyers, complainants, defendants and their relatives during breaks. All the interviews were carried out face-to-face and lasted between 45 min and two hours.

The 15 cases covered a wide spectrum, including forcible rape and incapacitated rape among people with and without prior relationship. The trials were observed

in appellate courts that covered Southern, Western, Eastern and Northern Norway. As court proceedings are open to the public, participants did not have to consent to observation, but I informed court administrators and lawyers about my presence and the purpose of the project prior to each trial. Out of concern for privacy, names of complainants, defendants and legal professionals, as well as details about where and when the cases were processed, will not be disclosed. Moreover, revelations of backstage interactions are de-coupled as much as possible from the descriptions of the individual cases.

Each trial lasted between one and four days, on average two days. During the court proceedings, which were executed in Norwegian, I wrote notes by hand, which later were typed into electronic files. I also kept field diaries, wrote post-interview memos and audiotaped debriefs during fieldwork. For the purpose of writing this article, these data were translated from Norwegian to English.

Informed consent was obtained from the defense lawyers in connection with the interviews. The defense lawyers were interviewed about how they practically and strategically proceeded in different kind of rape cases (with specific questions about the case I had observed prior to the interview) and how they felt about their job. The interview transcripts were coded and analyzed using HyperResearch, employing a stepwise inductive-deductive method (Tjora 2012) that generated 180 codes covering topics such as institutional norms, private ethics, emotions, dilemmas, role understanding, strategic considerations and narratives about rape, gender and sexuality.

This article is an autoethnography of this fieldwork. With autoethnography, I refer to an account about epiphanies that stem from, or are made possible by, being part of a culture and/or by possessing a particular cultural identity (Ellis, Adams, and Bochner 2010). In this article, these epiphanies are conceptualized as educational moments, and the aspects of my cultural identity that shaped the research process relates to my subject position as an identified public feminist and an unnamed subject position sexual violence victim. Engaging with personal narratives allows for a simultaneous inquiry of peoples and spaces, and who the individual is and becomes in the context of our multiple environments (Moss 1999). The goal with autoethnography is not as much to generalize or even make universal claims based on individual experience as it is to illuminate (general) unfamiliar cultural processes (Ellis, Adams, and Bochner 2010). Acknowledging that the production of knowledge is always shaped by its context and therefore partial (England 1994; Haraway 1988), this autoethnography does not pretend to speak the whole truth about the everyday life in Norwegian judiciaries. It is not even representative of my fieldwork. In fact, most of the legal professionals I interacted with, defense lawyers included, treated me professionally and with normal courtesy. Nonetheless, engaging with atypical or extreme cases has a value of its own, since they often reveal more basic mechanisms in the situation studied (Flyvbjerg 2006).

The micro-politics of engaging with defense lawyers

The legal production of experts and lay-people

According to Hammersley and Atkinson (2005, 84), members of less privileged groups and so-called deviants need particular emotional validation and reassurance that the researcher does not harbor negative feelings of disapproval, or intend to initiate action against them. They further claim that women hold a certain advantage in gaining membership in the field, because cultural stereotypes portray them as less threatening. None of these assertions applied to my fieldwork experience. As a White middleclass academic, I was quite similar to the legal professionals I studied, but they were no less on guard. On the contrary.

When I set out to observe the first rape trial, I was excited about the task that lay ahead of me. The case included charges for several instances of marital rape and aggravated domestic violence, including while the complainant was pregnant. I dressed conservatively for the occasion in order to blend in. I arrived at the courthouse 15 min before 9 am. As I entered the courtroom, the bailiff greeted me friendly and asked, 'When is your client arriving?' I smiled, feeling pleased that I had been mistaken for a lawyer. The 'disguise' did not work for very long. Even though I had informed the judge and the lawyers that I would be present in court, and had guaranteed confidentiality, the defendant made it clear that he did not want me there. Claiming that the ex-wife had brought shame upon the family by taking the case to court, he called for protection of privacy and demanded that the trial should proceed behind closed doors. The request unleashed a rather heated exchange with the presiding judge, who argued that the principle of public transparency overruled his right to privacy. Although the Norwegian Centre for Research Data had waived the consent requirement for the project, I felt ambivalent about forcing my presence upon the court.

During the next break, I tried to catch the defense lawyer's attention. I wanted to reassure that I took his client's right to confidentiality and privacy seriously, but the lawyer avoided eye contact and otherwise ignored me. I went outside the court building to get some air, purposely placing myself as far away from the jury members as possible. However, it was raining and we were all crowded under one roof, so I could not avoid overhearing what they talked about. I looked the other way, trying to express with my body language that I was not interested in taking part of their conversation. Shortly before the break ended, the defense lawyer walked past me and as he climbed the stairs, he said with a stern look on his face: 'It really doesn't look good that you are chatting like that with members of the jury. You are well advised to keep some distance.' His tone was polite, but authoritative, and he rushed off before I could say that I had not been chatting with them at all. I felt embarrassed and lectured like a naughty girl who had broken a rule. Did he suspect that I discussed the case with them or otherwise attempted to influence it? The sulky attitude confused me and made me feel stupid and 'out of place'.

Since the defense lawyer seemed unwilling to engage in a dialogue, his motives remain obscured, but this educational moment fundamentally taught me to watch my step and be careful not to transgress my position in the social hierarchy. His confident body language, dark dress and exclusive leather briefcase signaled authority and entitlement. Standing there in my cheap dress, I felt like an amateur who had committed the mortal sin of challenging a male legal professional at one of the most profiled law firms in the country. I pondered whether, perhaps, my affiliation with gender studies had raised his suspicion and from then on, I adjusted my social performance in order to emphasize that I had no intentions of challenging the legal professionals' definition power or to interfere with the proceedings.

Although I observed that people tried to figure out 'whose side' I was on, I disciplined my feminist activist persona and did my best to perform neutral role. Activism or emotional engagement did not belong in the courthouse. Researcher neutrality, in other words, was basically about impartiality. This meant I had to accept the legal space as a non-feminist space. At times, I wonder whether my attempts to display neutrality resulted in me studying the wooden hard floors of courtrooms as closely as I studied the legal professionals.

Whilst it was emotionally draining in its own ways to observe rape trials where I heard detailed accounts about sexual violence, some of them torture-like, the research setting of the courthouse was far easier to navigate than the direct face-to-face interaction with the defense lawyers. The excerpt from my field diary quoted at the beginning of this article shows how interviews, despite my attempts to establish a dialogue, occasionally turned into sites of resistance, leaving me with a feeling of being lectured, which again made me feel insecure and isolated.

During one interview, a defense lawyer, Greg, disallowed me to record the conversation. Because I had assured him with a consent form stating that recordings would be safely and securely stored, his apparent skepticism took me by surprise. Although I employed a variety of inclusive interviewing tactics (such as probing and mirroring) and invited him to share personal reflections, his body language remained closed (arms crossed, rarely smiled) and his answers were short and reluctant. Reflecting in my field diary about the part of the interview where he indirectly expressed that he felt he had been on trial when we talked, I wrote:

I think about the beginning of the interview where he told me about his law career and how much he enjoyed working as a prosecutor, a role he describes as 'challenging' and 'rewarding': 'Without your contribution, the entire case crashes! You get to be the master of the circus', he said, for the first time during the interview with some enthusiasm. So, if I am a symbolic prosecutor, does this mean that I am also the master of the circus? And, if so, where is his role in the play? On the sideline? (Field diary, November 25th 2014)

I felt that the research participant objected to my presence and I did not understand why he had agreed to be interviewed. This happened several times. These fieldwork experiences often took place in remote places in Norway and made me feel very lonely and isolated, socially and physically. It prompted me to think about whether they felt threatened on their home ground. During our interview, Greg

confirmed this when he expressed dissatisfaction about the plasticity of the legal definition of rape. He stated that, 'it is swinging from the legal domain to that of the experts.' With experts, I suppose he referred to psychologists, social workers, and, possibly, gender researchers. I later observed that many legal professionals informally distinguished themselves from lay-people and experts. I here take lay-people to be persons without a law degree and experts to be persons who have (or claim to have) knowledge that is relevant for assessing the crime in question, particularly psychiatrists and forensic medical practitioners. My position in the field was closest to the lay-people's, but more ambivalent, because I had some academic training in criminal law and feminist jurisprudence, and occasionally were used by the media as an 'expert' commentator on sexual violence.

Shortly after the interview with Greg, I received an email from him in which he objected to some media statements I had previously made about the high burden of proof in rape cases. In his opinion, cases were prosecuted and ended with long sentences despite weak evidence.

It happened regularly that the defense lawyers vetted me with background checks and google searches before the interviews or that they commented on statements I had made in the media. Whilst most of the lawyers expressed a professional interest in my viewpoints and engaged in fruitful discussions, others assigned me with unflattering and condescending labels. During an interview with a defense lawyer called Morgan, we talked about party-related rapes, and he constructed his position in opposition to his perception of me:

Interviewer: So, am I getting this right – do you think that women share some of the responsibility for the situation if a rape takes place?

Morgan: Yes, I think so. And I know many people probably would shoot me for saying things like that. But I can't help thinking that young women today are going out dressed up incredibly challenging, and get drunk [unclear speech] and tease men. But they don't want sex. [...] wearing a tong panty and a small bra, naked belly and a short skirt [illustrates with hands the length of the skirt], and is out partying, drinking and dancing and hitting on me in order to go home with me for an after party. Well, there's perhaps a reason that men, rightfully or not, take this to be an invitation to sex. And you or other Redstockings will probably say: 'Holy shit, what an attitude'; but I have lived a long life and have experienced many incidents where I understood why the man thought this was carte blanche.

During the course of my fieldwork, I remarkably often experienced how the interview context and informal backstage interactions in court reflected the public conversation about rape in Norway, and that I was positioned by participants as a political opponent ('Redstocking'). As the above examples illustrate, this conversation revolves around topics like consent, gender relations and power. Although research shows that most rape victims do not file police reports and are more likely to understand rape committed by acquaintances or in a party-related context as mere 'accidents' or something else than rape (Smette and Stefansen 2006;

Thoresen and Hjemdal 2014), discourses about vindictive complainants or sexually risk-seeking women are fairly prevalent.

Research interviews do not take place outside the discourses in the wider society, but are filtered through them. Moreover, the subject positions of researcher and researched are constructed in relation and opposition to these discourses. Following Vitus (2008, 484), conceptualization of context as 'a site not only for identity construction and negotiations, but also for political agonism (i.e. political struggles); I propose that the defense lawyer's condescending labeling of me as a 'Redstocking' or their resistance to feminist knowledge should be analyzed as expressions of contemporary gender relations and rape narratives in the Norwegian society. The interviews with Greg and Morgan are reminiscent of how particular understandings about rape are challenged by an influential feminist movement that have achieved a number of landmark victories on behalf of victims of domestic and sexual violence. I suggest that these two participants speak from a position of imagined dis-privilege where traditional gender roles and male entitlement to women's bodies are challenged culturally and legally.

As we shall see in the next vignette, the boundaries between my private, activist and researcher persona sometimes became inconveniently blurred during the interactions with the defense lawyers as these antagonistic positions in the public debate manifested themselves 'through us' in the context of the research interview.

The legal production of female silence

During my fieldwork, I made several unsuccessful attempts to recruit high-profile defense lawyers from large, urban law firms. Some of the potential informants never replied to e-mails, despite several friendly reminders, while others simply said no without offering an explanation. I also experienced that some lawyers looked right through me when I tried to initiate contact during trial breaks. Legal professionals are known to work on tight schedules and to be secretive (Conti and O'Neil 2007; Smigel 1958), so it was not surprising that I did not immediately succeed. However, some of the high-profile lawyers' dismissive attitude towards me in court made me worry that my feminist background deterred them from participating. As time was running out, I became more and more desperate. I wrote an e-mail to a lawyer – we could call him Scott – with whom I was remotely acquainted. He did not immediately reply, but I was persistent. When I learned that he was going to defend in a rape case, I showed up in person and presented myself. He agreed to participate. When I tried to schedule a date for the interview, Scott suggested that I could meet him in a city that takes almost nine hours to reach by bus, because he had work to do there at the time. It made me feel that I should be grateful for his time. When the day of our interview arrived, he was 40 min late and kept me waiting in the reception. He hardly apologized when he finally arrived. During the interview, Scott seemed to be assertive and, unlike Greg, he appeared confident and expert-like. His back was straight, hands calm.

He showed that he was aware of my evaluations of his answers (for instance, he hedged the most pointed statements by saying 'I might say'), but asserted them boldly nonetheless. During a sequence where I probed Scott about cross-examination of complainants in prostitution, he asserted that these cases were 'difficult' and often would not make it to court. He explained:

Well, they can't really claim: 'No, I wanted to protect my body. No, I didn't want sex. I had a boundary he crossed. I said no, but he did it anyway.' Like ... it's a little – it is impossible for them to argue like that, right. Because there is actually just one question: Did they get the money or didn't they, for the agreed service? [...] Because, I might say, it is – I might say, unfortunately or not, but in these cases, it is an incredibly good argument that when you in a way are willing to sell – sell your body for money, and afterwards file a report in a situation like that, and *then* ask for NOK 150,000 in compensation – how does *that* affect a jury, right?

Scott went on to explain how he, in a case involving a prostitute, hypothetically would proceed and suggest that the complainant might have tried to cover up consensual sex and robbery in order to get economic compensation. By the end of the sequence, he smiled and said: 'It's much easier for "nice girls"!' I shrugged disarmingly. I knew that I would not be able to keep up appearances if I continued to probe. In none of the other interviews, did I refrain from such probing. These interviews may have been marked by social distance between the lawyers and myself, but I did not feel dominated to the same extent as I did in this interview. It was disturbing to hear Scott talk about vulnerable women's real problems with this emotionally detached attitude. But the context of our interaction was a research interview, not a political discussion, so I did not dare offering an alternative view. Besides, challenging him there in his nice office, with the exclusive design furniture, business magazines, beautiful orchids and pricey coffee, where I was invited as a 'guest', would simply be very inappropriate. Instead of staying on this contagious subject, I jumped to a new topic; Scott's influence in determining how the Supreme Court previously had construed the rape statute. In defense of a conservative interpretation of the law, which stresses that victims must physically resist their assailants, Scott argued:

Because saying no alone is not, doesn't make a, rape, right. It's rape the moment you have to use power, violence, threats, install fear. Something like that, to get it going. [Yes] Well, you say no, and in a way, still choose to spread your legs and say 'yes, ok, come on, get it done!' Right – that's not rape. [No] It can be involuntary sex, but there's a difference between involuntary sex and rape. [Yes] Like, involuntary as in you don't really want it, but without resisting. [Yes] I'm pretty sure you find much of that in marriage too, like: 'I don't want to today, I've got a headache!' [Yes] 'No, come on!' 'Yes – go do it then. Get done!' [Yes. Hm!] So, there's a borderland between the involuntary and unwanted sexual activity, and what is a coerced sexual experience. (...) And regarding the last, you get a point: 'Okay, the two of you went to bed together, you were at a party, you'd flirted previously!' [Yes] None of you had a girlfriend or boyfriend. Both of you are – I might say – both of you have had sex before, to put it like that. Is it then that weird to think that someone in the situation *thought* it was voluntary, or *was* it actually voluntary? [Yes] Although you later reported it. [Yes]

I recall this encounter as a turning point in the interview, where I went from being upset on behalf of women in prostitution to feel personally violated to the extent that I stopped asking questions. According to conventional standards for good interviewing, I should have inquired more and overcome my negative feelings towards Scott. When I read the interview transcript with him, I was embarrassed about my poor interviewing skills. It was tempting to dismiss it as a 'failed interview'.

I could have assumed a more confronting style by asking Scott to elaborate and explain his view. Scott's use of the pronoun 'you' in the sentence 'if you say no, but choose to spread your legs ...' felt invasive and offensive – hence my short 'hm!', which I recognize from other interviews as a paralinguistic marker (Flower 2014) that I involuntary tend to utter when I get offended by what participants say. Unintendedly or not, Scott addressed me as an *individual* when constructing the sentence around the singular personal pronoun 'you' (rather than an indefinite pronoun, such as 'someone' or 'somebody'), positioning me linguistically as a 'promiscuous woman' and himself as a male legal expert with the authority to do so. I boiled on the inside and felt my palms became sweaty from the adrenaline. The wound from my own rape experience 26 years earlier burst open again. The example Scott discussed in the excerpt cited above – situations in which women are passive and fail to resist during unwanted sexual activity – resembled my own rape experience. At the time, my self-blame was total and pervasive. I was far from being the autonomous, freely decision-making actor the Norwegian Supreme Court and judiciaries model their decisions upon. As most women do, I navigated my sexuality according to a normative landscape that teaches women to be sexy, but tend to punish them for being sexual. My ideas about sexual violence was positioned in, and framed by, a legal landscape that was, and is, stuck in 'no' as the only appropriate answer to unwanted sex. Rather than supporting a positive definition of sex that places female pleasure and desire at the center, the law and its enforcers expect women to be chaste and guard their purity (Franke 2001). In this legal framework, as witnessed in the interview with Scott, female passivity is taken to equal consent. In other words, what can be inferred from the above examples is that the content and shape of research interviews will always be marked by their specific geography, that is the normative landscapes, in which they are carried out.

Being pulled back into the rape experience, which took place in my early twenties, was not only painful to me personally – it literally felt as if the site of the interview – in the nexus between man/woman and legal expert/lay person – was *burning*. No longer just an interview, but a micro-political arena for negotiations of gender and sexuality, it felt like I had been thrown into a war I had never signed up for. After all, I had just wanted to research legal elites and had made a rational decision months ago about leaving both my personal experiences and my feminist aspirations temporarily aside. In retrospect, I see how naïve this position is, but that was how I as a young female academic was taught to navigate sensitive research topics.

The interview with Scott was one of the most educational moments during the entire project, for two reasons. First, because the encounter exposed the ‘doing of gender and power’ (West and Zimmerman 1987), as well as how lay-people submit in the face of legal authority. Second, because the interview prompted me to approach my data anew and consider how they were shaped by gender politics.

Scott uttered these comments around 40 min into the interview. I sat there for another 16 min, struggling with my emotions. I was no longer angry, just overwhelmed. From the interview audio file, it appears that my voice becomes light and much more girlish than normal, which I recognize as an impression management (Goffman 1959) strategy to appear non-threatening, in particular in the company of men. This para-linguistic marker, however, was not purely strategic, it also reflected the ways Scott and I performed gender in the interview context. Not only was I trying to *appear* non-threatening, I wholly subdued. When I left his office, I had completed the shortest interview during my entire fieldwork, and it felt like I had been running a marathon. Exhausted and sad, I felt the same kind of isolation as the morning after I was raped. In the hours that followed the interview, I realized that, paradoxically, the worst part of having been raped not was the assault as such, but the silence and shame that came in its aftermath, the feeling of having been cut off from a community with ‘normal people’, of having no recourse. Although Scott was unaware of my sexual and emotional biography, and cannot be blamed for knowingly having unleashed this trauma, it felt as though I – not being a ‘nice girl’ – was denied sympathy. My experience was worth *nothing* in the eyes of the law. Spatially speaking, in capacity of being a lay-person and a ‘complicit’ rape victim, I was placed at the bottom of the status hierarchy.

When I sat on the bus on my way home from the interview, I thought about the morning after the assault, my slight limp walk as I carried myself through the city’s streets at sunrise. This emotional memory flickered through my mind and body and merged with glimpses from the rape trials I had observed the past five years. Ona, Justina, Amelia, Catherine, Sophie. All these women left the courtroom, either during the trial or immediately after their testimony, after having been exposed to cross-examinations by defense lawyers who directly and indirectly accused them of lying and of having ‘asked for it’. However, such practices of defense lawyering were rather exceptional during fieldwork. Only a minority of the lawyers impersonated the feminist textbook example of sexist ‘Rambo lawyering’ (Pierce 1995) – in fact, most of them appeared professionally detached and posed questions in a polite manner. Still, the vast amount of the victims in these cases went from being relatively talkative and logical when examined by the prosecutor to becoming silent, insecure, or outright submissive. Liza. Olivia. Isabel. Audrey. Josephine. Before this interview, I had not fully comprehended why these women not had asserted themselves more. They were not exactly being harassed, I thought. However, following the interview, I had a clearer idea about how difficult it might have been for these women. Being approached by a person who treats your trauma in this business-like, instrumentally decent (Bitsch 2018)

way feels very intimidating and almost worse than being offended up front, which at least would justify an emotional reaction.

I suggest that the interactional encounter between Scott and myself could be construed as a social situation in which the researcher subject position changes from professional researcher to personal sexual violence victim. The spatial component to emotions in this encounter becomes visible through the embodied experience of being 'out of place'. The feeling body alerts us to our place in status hierarchies and, in Goffman's (1967) words, the danger of 'loosing face'. Small cracks appeared in my professional face. In these cracks lived a personal trauma, but also a shared life experience with other victims of sexual violence. Emotional introspection allowed me to connect with these experiences and provided me with insight about gender and power relations in the field. More specifically, it exposed how the law, the courts and the legal professionals assert authority over lay-people and victims of sexual violence by constructing legal space as rational and value-free, void of bias, emotion and politics.

Discussion and conclusion

The neutral researcher strategy is frequently recommended and used in many types of ethnographic research (Adler and Adler 1987; Hammersley and Atkinson 2005; Miller 1952). Whilst this strategy has its clear advantages (it is generally a good idea to attempt to understand cultures and research settings on their own terms, and continued access to data may sometimes require a pragmatic approach where differences are toned down), the strategy was not particularly helpful for making sense of 'failed interviews' and rejections from participants during the kind of fieldwork I embarked upon. In order to reduce bias and maintain rapport with research participants, I had originally intended to render my feminist activism and personal experience with sexual violence irrelevant, but as the vignettes showed, you do not always get what you plan for. As noted by several feminist geographers, the boundaries between our personal and professional selves are often blurred (Staeheli and Lawson 1994). Inspecting these blurred boundaries in an emotionally reflexive way may, however, allow us to engage with the micro-political aspects of fieldwork.

Contrary to conventional textbook advice, researchers cannot always cherry-pick membership roles for themselves in the field, or even freely choose in advance to initiate an egalitarian and dialogic approach with participants. Crucial aspects of our actual and perceived research personas, may it be gender, age, status, political beliefs or personal experiences, intervene in the research relationships, whether it is convenient or not. We cannot always decide to deceive, as Hammersley and Atkinson (2005) would have it. There are real limits to impression management (Goffman 1959), simply because our political and emotional biographies unexpectedly might travel into the research context and complicate matters.

Regrettably, whilst methodology textbooks discuss how gender, race, class or age shape field relations and available membership-roles, researchers at the beginning of their careers may not be well enough prepared to deal with the more intimate intrusions and dilemmas in the field (Jewkes 2014). According to England (1994), years of positivist-inspired training have taught us that impersonal, neutral detachment is an important criterion for good research. The discussions of detachment, distance, and impartiality, tend to reduce the personal and emotional to possible threats to objectivity. Although scholars working in disciplines as diverse as feminist interactionism (Copp and Kleinman 1993; Hochschild 1979, 2012; Kleinman 1991; West 1996; West and Zimmerman 1987), emotion geography (Bondi 2007; Humble 2012), sociology of emotions (Bergman Blix and Wettergren 2015; Fields, Copp, and Kleinman 2006; Stets and Turner 2006) and criminology (Jewkes 2012; Liebling 1999; Presser 2005, 2007; Ugelvik 2014) has offered many promising methodological engagements with emotional reflexivity, the conventional approach maintains its hegemonic position. On the rare occasions confessions are being made, empirical fieldwork accounts are often portrayed as a rite of passage that ends with a 'breakthrough' where the researcher becomes accepted in the field. Whilst the tales about socially skilled researchers who, when exposed to testing, sexual advances/harassment or become witnesses to ethically problematic behavior by research participants are interesting and valuable (see for instance Bucerius 2013; Diphorn 2013; Horowitz 1986; Norris 1993), researchers far too often neglect failed interviews, although these odd cases can be analytically intriguing and useful for teaching interviewing and qualitative methods (Jacobsson and Åkerström 2013, 719). My hope is that prospective methodologies will discourage those conceptualizations of researcher neutrality that entails 'lying' and rather stimulate analytical attention to emotionally reflexive tales of displacement.

Although neutrality and impartiality is the most comfortable position, it is fictional. As researchers, we are not *outside* the field, but *in it*, with our messy emotional biographies. The question, then, is not whether we should let these biographies influence our work or not. They inevitably will, but as noted by feminist interactionists, unless we engage in reflection on and through our emotions, we will never know how (Kleinman, Copp, and Henderson 1997, 478). Working with auto-biography and/or autoethnography is an ideal methodological choice place to do this from, because, as noted by Moss (1999, 21), engaging with biography provide us with an entry to understanding 'who we are in context of our multiple environments and give us some clues as to where our world comes from', and, I would add, perhaps also from where it can proceed.

By way of offering a conclusion, I believe this autoethnography bears witness to the fact that our bodies and emotions are part of existing circuits of power and discourse, and that introspection of 'out of place' emotions like shame, embarrassment and isolation may tell us something significant about our place and status in

these circuits. In the context of interviewing elites, for instance, feeling shameful may reflect gender and power relations in that particular social space.

While I do not intend to suggest that personal experiences award researchers with epistemic privilege (Jaggar 1989) or are suited for generalization, emotional reflexivity can bring fresh perspectives to the table. When or if we feel displaced or silenced by participants, emotional introspection can generate new research questions concerning the micro-politics of field encounters, such as: Who else is being silenced by the worldview the research participants represent? What discourses and systems enable the assertion of claims as ‘truths’, which by others might be felt as oppressive? Being dismissed, lectured and ignored by research participants in the field always reflects back on social rules and normative landscapes *outside* the research context. Conceptualized in this manner, these educational moments and the emotions they spur, should be treated as valuable data about geographies of power.

Acknowledgments

Professor Nanna Mik-Meyer and Professor Kristian Stokke deserve special thanks for always insightful comments to numerous versions of this article. Further, I am indebted to my feminist study group, Anja Emilie Kruse and Anette Bringedal Houge, for their intellectual encouragement and emotional support during the course of many years’ research. Many thanks are also due to editor Pamela Moss and three anonymous reviewers, who helped advancing the argument of this article substantially.

Disclosure statement

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Notes on contributor

Anne Bitsch is working on a PhD project about the legal processing of rape cases in Norway. The purpose of this project is to analyze how rape cases are constructed in court proceedings and sentencing practice, and how this relate to cultural perceptions about gender, sexuality, race and nation. The project employs ethnographic methods and quantitative analysis. Her degree in human geography from the University of Oslo includes a minor in gender studies.

References

- Adler, Patricia A., and Peter Adler. 1987. *Membership Roles in Field Research. Qualitative Research Methods*. Newbury Park: Sage.
- Adler, Patricia A., Peter Adler, and Burke E. Rochford Jr. 1986. “The Politics of Participation in Field Research.” *Urban Life* 14: 363–376, January 4.
- Bergman Blix, Stina, and Åsa Wettergren. 2015. “The Emotional Labour of Gaining and Maintaining Access to the Field.” *Qualitative Research* 15 (6): 688–704.

- Bitsch, Anne. 2017. *Går du nå, er du ikke lenger min datter* [If You Leave Now, You Are No Longer My Daughter]. Oslo: Spartacus.
- Bitsch, Anne. 2018. "She Could Have Been My Daughter": Defence Lawyers' Emotional and Narrative Labour in Norwegian Rape Trials." Unpublished manuscript. Center for Gender Research, University of Oslo, Oslo, Norway.
- Bondi, Liz. 2007. "The Place of Emotions in Research: From Partitioning Emotion and Reason to the Emotional Dynamics of Research Relationships." In *Emotional Geographies*, edited by Liz Bondi, Joyce Davidson and Mick Smith, 231–246. Aldershot: Ashgate.
- Bondi, Liz, Joyce Davidson, and Mick Smith. 2007. *Emotional Geographies*. Aldershot: Ashgate.
- Bucerius, Sandra Meike. 2013. "Becoming a "Trusted Outsider": Gender, Ethnicity, and Inequality in Ethnographic Research." *Journal of Contemporary Ethnography* 42 (6): 690–721.
- Burt, Martha R., and Clyde Hendrick. 1980. "Cultural Myths and Supports for Rape." *Journal of Personality and Social Psychology* 38 (2): 217–230.
- Clark, Candace. 1997. *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. Chicago, IL: University Of Chicago Press.
- Conti, Joseph A., and Moira O'Neil. 2007. "Studying Power: Qualitative Methods and the Global Elite." *Qualitative Research* 7 (1): 63–82.
- Copp, Martha A., and Sherryl Kleinman. 1993. *Emotions and Fieldwork, Qualitative Research Methods*. Newbury Park: Sage.
- Cresswell, Tim. 1996. *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Diphoorn, Tessa. 2013. "The Emotionality of Participation: Various Modes of Participation in Ethnographic Fieldwork on Private Policing in Durban, South Africa." *Journal of Contemporary Ethnography* 42 (2): 201–225.
- Ellis, Carolyn, Tony E. Adams, and Arthur P. Bochner. 2010. "Autoethnography: An Overview." *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 12 (1). <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3096>
- England, Kim. 1994. "Getting Personal: Reflexivity, Positionality, and Feminist Research." *The Professional Geographer* 46 (1): 80–89.
- Estrich, Susan. 1987. *Real Rape*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fields, Jessica, Martha A. Copp, and Sherryl Kleinman. 2006. "Symbolic Interactionism, Inequality, and Emotions." In *Handbook of the Sociology of Emotions*, edited by Jan Stets and Jonathan Turner, 155–178. Boston, MA: Springer US.
- Flower, Lisa. 2014. "The (un)emotional Law Student." *International Journal of Work Organisation and Emotion* 6 (3): 295–309.
- Flyvbjerg, Bent. 2006. "Five Misunderstandings About Case-study Research." *Qualitative Inquiry* 12 (2): 219–245.
- Franke, Katherine M. 2001. "Theorizing Yes: An Essay on Feminism, Law, and Desire." *Columbia Law Review* 101 (1): 181–208.
- Glesne, Corinne, and Alan Peshkin. 1991. "Being There: Developing Understanding through Participant Observation." In *Becoming Qualitative Researchers: An Introduction*, edited by Corinne Glesne and Alan Peshkin, 39–61. London: Longman Pub Group.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Erving. 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Garden City: Doubleday Anchor Books.
- Gold, Raymond L. 1958. "Roles in Sociological Field Observations." *Social Forces* 36 (3): 217–223.
- Hage, Ghassan. 2010. "Hating Israel in the Field: On Ethnography and Political Emotions." In *Emotions in the Field: The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience*, edited by James Davies and Dimitrina Spencer, 129–154. Stanford: Stanford University Press.

- Hammersley, Martyn, and Paul Atkinson. 2005. *Ethnography: Principles in Practice*. London: Tavistock.
- Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14 (3): 575–599.
- Hochschild, Arlie Russell. 1979. "Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure." *American Journal of Sociology* 85 (3): 551–575.
- Hochschild, Arlie Russell. 2012. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, 1983. Berkeley, CA: University of California Press. Original edition.
- Holstein, James A., and Jaber F. Gubrium. 1997. "Active Interviewing." In *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*, edited by David Silverman, 113–129. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Horowitz, Ruth. 1986. "Remaining an Outsider: Membership as a Threat to Research Rapport." *Journal of Contemporary Ethnography* 14 (4): 409–430.
- Humble, Darryl. 2012. "'This Isn't Getting Easier': Valuing Emotion in Development Research." *Emotion, Space and Society* 5: 78–85.
- Jacobsson, Katarina, and Malin Åkerström. 2013. "Interviewees with an Agenda: Learning from a 'Failed' Interview." *Qualitative Research* 13 (6): 717–734.
- Jaggar, Alison M. 1989. "Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology." *Inquiry* 32 (2): 151–176.
- Jewkes, Yvonne. 2012. "Autoethnography and Emotion as Intellectual Resources: Doing Prison Research Differently." *Qualitative Inquiry* 18 (1): 63–75.
- Jewkes, Yvonne. 2014. "An Introduction to 'Doing Prison Research Differently'." *Qualitative Inquiry* 20 (4): 387–391.
- Kleinman, Sherryl. 1991. "Field-Workers' Feelings: What We Feel, Who We Are, How We Analyze." In *Experiencing Fieldwork: An Inside View of Qualitative Research*, edited by William B. Shaffir and Robert A. Stebbins, 184–195. Newbury Park: Sage.
- Kleinman, Sherryl, Martha A. Copp, and Karla A. Henderson. 1997. "Qualitatively Different: Teaching Fieldwork to Graduate Students." *Journal of Contemporary Ethnography* 25 (4): 469–499.
- Kvale, Steinar. 2006. "Dominance Through Interviews and Dialogues." *Qualitative Inquiry* 12 (3): 480–500.
- Liebling, Alison. 1999. "Doing Research in Prison: Breaking the Silence?" *Theoretical Criminology* 3 (2): 147–173.
- Miller, S. 1952. "The Participant Observer and 'Over-Rapport'." *American Sociological Review* 17: 97–99.
- Moss, Pamela. 1999. "Writing One's Life." In *Placing Auto-biography in Geography*, edited by Pamela Moss, 1–21. Syracuse: Syracuse University Press.
- Norris, Chuck. 1993. "Some Ethical Considerations of Fieldwork with the Police." In *Interpreting the Field: Accounts of Ethnography*, edited by Dick Hobbs and Tim May, 122–144. Oxford: Clarendon Press.
- Pierce, Jennifer L. 1995. *Gender Trials: Emotional Lives in Contemporary Law Firms*. Berkeley: University of California Press.
- Presser, Lois. 2005. "Negotiating Power and Narrative in Research: Implications for Feminist Methodology." *Signs* 30 (4): 2067–2090.
- Presser, Lois. 2007. "I'll Come Back and Stalk You. Contradictions of Advocacy and Research for Women Criminologists." *Women & Criminal Justice* 17 (4): 19–36.
- Ritzer, George, and Barry Smart. 2001. *Handbook of Social Theory*. London: Sage.
- Smette, Ingrid, and Kari Stefansen. 2006. "Det var ikke en voldtekst, mer et overgrep' – kvinner fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer." [It Was Not Rape, More Like Abuse' – Women's Interpretations of Sexual Abuse Experiences.] *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1: 33–53.

- Smigel, Erwin O. 1958. "Interviewing a Legal Elite: The Wall Street Lawyer." *American Journal of Sociology* 64 (2): 159–164, September.
- Staeheli, Lynn A., and Victoria A. Lawson. 1994. "A Discussion of 'Women in the Field': The Politics of Feminist Fieldwork." *The Professional Geographer* 46 (1): 96–102.
- Stets, Jan, and Jonathan Turner. 2006. *Handbook of the Sociology of Emotions, Handbooks of Sociology and Social Research*. Boston, MA: Springer, US.
- Thoresen, Siri, and Ole Kristian Hjemdal. 2014. *Vold og voldtak i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Rapport 1/2014* [Violence and Rape in Norway. A National Prevalence Study in a Life Course Perspective.] Oslo: Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies.
- Tjora, Aksel. 2012. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* [Qualitative Research Methods in Practice]. 2nd ed. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ugelvik, Thomas. 2014. "Prison Ethnography as Lived Experience: Notes From the Diaries of a Beginner Let Loose in Oslo Prison." *Qualitative Inquiry* 20 (4): 471–480.
- Valentine, Gill. 1998. "'Sticks and Stones May Break My Bones': A Personal Geography of Harassment." *Antipode* 30 (4): 305–332.
- Vitus, Kathrine. 2008. "The Agonistic Approach: Reframing Resistance in Qualitative Research." *Qualitative Inquiry* 14 (3): 466–488.
- West, Candace. 1996. "Goffman in Feminist Perspective." *Sociological Perspectives* 39 (3): 353–369.
- West, Candace, and Don H. Zimmerman. 1987. "Doing Gender." *Gender and Society* 1 (2): 125–151.

Artikkell 2

Bitsch, Anne. ""She Could Have Been My Daughter": Defense Lawyers' Emotional and Narrative Labor in Norwegian Rape Trials." (upublisert manuskript, innsendt til vurdering i *Journal of Contemporary Ethnography*).

“She Could Have Been My Daughter”: Defense Lawyers’ Emotional Labor and Narrative Work in Norwegian Rape Trials

Abstract

According to existing feminist legal scholarship, defense lawyers are notorious for constructing rape myths and using emotionally manipulative tactics when rape cases go to court. Based on observation of 15 rape trials and interviews with 10 defense lawyers in Norway, this paper asks what kinds of defense-lawyering practices can be identified in sexual violence cases and how they are related to emotions and changing cultural narratives about gender and sexuality. Using an interactional and emotion sociological approach, a four-fold ideal typology for defense-lawyering practices in rape trials is developed and discussed in light of existing feminist research. A finding is that the degree to which defense lawyers are able to sympathize with clients and complainants, as well as culturally defined expression rules, affect their performances in court. Whereas existing feminist research have focused on intimidation of rape victims in court, this study shows that power is exercised far more subtly. Defense lawyers carefully craft litigation strategies according to expectations in the audience and the emotional regime of the Scandinavian courtroom, which differs significantly from other cultures.

INTRODUCTION

Criminologists and sociologists have long been occupied with the socio-legal constructions of ideal victims and perpetrators (Christie 1986, Dunn 2001, Gathings and Parrotta 2013, Holstein and Miller 1990, Loseke 2001, McKimmie, Masser and Bongiorno 2014). In relation to domestic and sexual violence, feminist scholars claim that the legal system is male, sexist, and gendered (Smart 1992) and that victims are discriminated against, because the law reflects and reinforces male interests (Brownmiller 1975, Pateman 1980). In radical feminist theory, rape myths are used as a concept to describe how rape victims are shamed by society in general and by the legal system in particular. Rape myths are false beliefs about rape, such as “only bad girls get raped”, “women ask for it”, “women ‘cry rape’ only when they’ve been jilted, or have something to cover up” (Burt 1980:217), or that it is not real rape unless the perpetrator is a stranger who jumps out of the bushes (Estrich 1987).

The vast majority of feminist studies focus on the presence of overt victim-blaming in court, such as the use of sexual-history evidence and attempts to damage victims’ reputations, for instance, by referring to medical records of mental illness or suggesting that victims have motives for lying (Burman 2009, Lees 2002, Temkin and Krahé 2008). According to a study by Temkin (2000:230), defense lawyers distinguish between “good” and “bad” women: A “tart” will get a harder time during cross-examination in court than a “little mouse”, who must be treated gently and sympathetically. Other domination techniques may involve asking closed questions or interrupting complainants (Atkinson and Drew 1979, Drew 1992) or exercising so-called “strategic friendliness”, in which lawyers play “dumb and innocent” until they catch a witness in a mistake or inconsistent statement (Pierce 1995:71). Feminists point out that complainants are subject to character assassination in court, including questioning about sex with men other than the defendant or questions regarding dress,

behavior, and lifestyle (Lees 2002:31-32).

As evidenced by the feminist literature cited above, rape trials are known to be particularly emotional spaces where the social identities of complainants and defendants are under constant attack by the lawyers who seek to convince the audience (judges and jury) of their version of the truth. However, whereas radical feminist theories engage with prejudiced emotions primarily as symptoms of a patriarchal system (Jaggar 1989), this paper approaches emotions as *interactional effects*, i.e., as socially and spatially constituted and constitutive (Author 2018, Bondi, Davidson and Smith 2007, Copp and Kleinman 1993, Hochschild 1979, Hochschild 2003).

Despite an increased sociological interest in law and emotions (Anleu and Mack 2005, Bergman Blix and Wettergren 2015, Bergman Blix and Wettergren 2016, Flower 2014, Flower 2018, Jacobsson 2008, Wettergren and Bergman Blix 2016), little research has been carried out on how defense lawyering as an *interactional practice* is accomplished in court (Flower 2018:227). Moreover, how increased gender equality and changing cultural understandings of sexuality affect the stories being told and performed in court is particularly under-researched. This article seeks to fill current knowledge gaps through an empirical investigation of the larger emotional and narrative environment (Gubrium and Holstein 2009) of legal storytelling and defense lawyering in the context of sexual violence cases and aims to answer the following research question: What kind of practices of defense lawyering can be identified in sexual violence cases, and how are they related to emotions and changing cultural narratives about gender and sexuality?

AN INTERACTIONIST APPROACH TO DEFENSE LAWYERING

In *The Presentation of Self in Everyday Life*, Erving Goffman described how people of different professions fulfil and perform the social requirements of appropriate “front-stage” behavior (Goffman 1959:30-41). These performances are guided by so-called expression rules; conventions that guide how actors should display or suppress feelings in order to give a favorable impression of oneself (Stets and Turner 2006:37). This is called face work and refers to a set of habitual and standardized practices that aims to counteract incidents that could damage one’s reputation (Goffman 2005:12). Loosely drawing on Goffman, Dahlberg (2009:181) conceives of the courtroom as a social context and symbolic space in which people take on certain personae. One can think of the rape trial as analogous to a theatre play (Arendt 2006, Felman 2002, Flower 2018, Goffman 1959), where everybody must play their part, such as “ideal victim” and “ideal offender” (Christie 1986), or “objective lawyer”. According to Clark (1997:42), lawyers can be conceived of as “sympathy brokers”, i.e., intermediaries who carry information about another person’s problems and character to potential sympathizers. Scholars on emotions and criminal justice have conceptualized defense lawyering in Goffmanian terms as a form of teamwork in which the lawyer dramatizes loyalty by rhetorically and gesturally supporting the client’s version of events and questioning the claims of the prosecution (Flower 2018:235). Teamwork is also conducted outside the formal proceedings, for instance in breaks during which lawyers dispense advice to their clients about how to appear with appropriate confidence and attract sympathy from the jury and judges (Dahlberg 2009).

Because social belief systems delineate who are found worthy of sympathy or deserving of shame, and ultimately regarded as respected members of moral communities (Clark 1997), micro-political as well as spatial aspects apply to practices of defense lawyering and sympathy broking. According to the Australian criminologist

John Braithwaite (1989:55), stigmatization is a form of disintegrative shaming that divides the community by creating and sustaining a class of outcasts. Reintegrative shaming practices, on the other hand, perceive lawbreakers as essentially rehabilitative people who can be reintegrated to a society after having served a punishment. In the context of criminal law and defense lawyering, I thus define sympathy brokering as performances and teamwork that dispel or reduce stigma in order to achieve acquittals or reintegrative punishment.

Sympathy brokering is conducted by means of emotional labor (Hochschild 2003) and narrative work (Gubrium and Holstein 2009). Whereas emotional labor refers to the process of managing one's feelings and expressions to fulfill the emotional requirements of a job (Hochschild 2003:7), narrative work can be defined as "the interactional activity through which narratives are constructed, communicated, and sustained and reconfigured" (Gubrium and Holstein 2009:xvii). In the context of court trials, narrative work entails the purposeful engagement with framing of "facts" and storylines (Manning and Hawkins 1990) into a so-called formula story, which is a narrative about experiences with distinct types of characters that serves as a template for interpreting and defining experience (Loseke 2001:107). Central to an interactionist approach to defense lawyering is that narrative work is conceived of as a collaborative effort involving both storytellers and audience (Gubrium and Holstein 2009). Thus, organizational storytelling is concerned not only with determining so-called objective truths, but also with manufacturing institutional identities for clients that fit official problem definitions and prevailing ideas about responsible citizenship (Gubrium and Holstein 2001, Hopper 2001, Järvinen and Mik-Meyer 2003).

The underlying premise of this study is that defense lawyers do not freely choose or take on a role and play it out in front of an audience, but instead adjust their performance according to social and legal norms and the cultural context in which it

takes place. Social norms in a courtroom, for instance, include displaying neutrality, controlling emotional outbursts, and speaking in business-like language (Bergman Blix and Wettergren 2016, Flower 2018, Konradi 1999, Maroney 2011, Rampling 2015). Whilst social norms guide what kind of questions that are considered appropriate to ask alleged rape victims or perpetrators during cross-examination, legal norms prescribe that legal professionals, being in the service of fact-finding missions and acting as gatekeepers of justice, must be objective and not led by personal interest (Flower 2014, Maroney 2011, Simon 1993, Wettergren and Bergman Blix 2016).

Insofar as lawyers are engaging in the craftsmanship of constructing stories and sympathetic social identities for clients (Clark 1997, Hopper 2001), this must be performed in line with emotional display rules (Hochschild 2003) and fit the normative expectations of the audience (i.e., the judges and the jury). These expectations do not exist outside culture, but rather reflect and sustain it. In this article, the performance of emotional display rules and narratives are conceptualized as interactional encounters that testify, not only to legal rules, but to norms in society more broadly.

METHODS, MATERIAL, AND SETTING

This article draws on data from a PhD project about the legal processing of rape cases in Norway.¹ The purpose of the project is to analyze how rape is framed as a social and gendered problem in court proceedings and sentencing practice, and how this relates to cultural perceptions about gender, power and sexuality. The qualitative part of the project, which is the point of departure of the forthcoming analysis, employs ethnographic methods, such as observation of trials in appellate courts, and informal conversations and semi-structured interviews with legal professionals. From 2012-2016, I observed 15 rape trials and conducted 10 semi-structured interviews with defense lawyers.

Selection of trials

In this study, 15 cases, covering a wide spectrum of types of rape offenses, were selected on the basis of opportunity sampling. All the victims were female and all perpetrators male. Female perpetrators or male victims were not actively excluded, but very few such cases are reported and rarely go to court. In one case, the victim was 14 years old, but in general the study was limited to include cases concerning rape of adults above the age of consent (16 years old). Cases concerning incest, pedophilia, child pornography and rape of children were deliberately excluded from the sample. The trials were observed in appellate courts in the entire country and lasted between one and four days, with an average of two days. During the court proceedings, I wrote notes by hand, which later were transcribed into field diaries. To protect privacy, the names of all research participants have been replaced by pseudonyms and the names of the judiciaries are substituted with numbers. Moreover, details about where and when the cases were processed are omitted. Table 1 presents the cases and the respective sentences (unconditional prison sentence months).

Case	Indictment	Race	Ruling	Sentence (months)
1. Josephine	Forcible rape (stranger, private home)	Black on white	Guilty	56
2. Elizabeth	Incapacitated rape (friend, private home)	White on white	Guilty	30
3. Mary	Forcible rape (partner, private home)	White on white	Guilty	36
4. Caroline	Incapacitated rape (stranger, private home)	White on white	Guilty	39
5. Heather	Forcible rape (stranger, outside private home)	Black on white	Guilty	48
6. Liza	Forcible rape (acquaintance, private home)	Black on white	Guilty	24
7. Audrey	Incapacitated rape (friend, private home)	White on white	Guilty*	9
8. Olivia	Attempted forcible rape (stranger, public place)	White on white	Guilty	45
9. Joanna**	Incapacitated rape (acquaintance, private home)	White on white	Guilty	48
10. Sophie**	Incapacitated rape (acquaintance, private home)	White on white	Not guilty	0
11. Karen	Forcible rape (stranger, public space)	Black on white	Guilty	72
12. Mindy	Incapacitated rape (acquaintance, private home)	Black on white	Not guilty	0
13. Emma	Incapacitated rape (stranger, private home)	White on white	Guilty	30
14. Isabel	Forcible rape (friend, camping trailer)	White on white	Not guilty	0
15. Kirsten	Forcible rape (acquaintance, private home)	White on white	Guilty	12
16. Jenny	Forcible rape (friend, camping trailer)	White on white	Guilty	43

Table 1: List of cases

The case marked by * was convicted on a lesser count (rape by gross negligence). Cases marked by ** involved the same perpetrator and were processed in the same trial.

Table 2 shows how the observed trials are distributed across the country and an overview of how many of these cases that are cited in this paper. 12 cases of the 15 cases are cited in this paper (see endnotes), four of them in detail.

	Judiciary 1	Judiciary 2	Judiciary 3	Judiciary 4	Judiciary 5
Number of cases observed (15)	6	1	5	2	1
Number of cases cited in paper	5	0	4	2	1

Table 2. Data material. Observed and cited rape cases

Selection of participants and research ethics

Legal professionals work on tight schedules and are often difficult to reach. Like other elites, they are known to be secretive and selective in what they say about themselves and their profession (Smigel 1958). The disadvantage with interviewing is that one only obtains data about *reported behavior* rather than practice. According to Goffman (1989:131), it is generally advisable to design research projects that allow for triangulation of data, so participants' talk can be compared and contrasted with observation of events. The defense lawyers were therefore contacted prior to the observed trials and interviewed afterwards about how they strategically proceeded in different kind of rape cases, as well as their thoughts about sexual violence and how they felt about their job.

In total, ten out of 15 defense lawyers consented² to participate in the study. Nine of the defense lawyers work in medium-size firms or have private practices, seven of them in smaller provincial areas and cities. High-profile lawyers from large law firms in the capital Oslo mostly declined to participate; only one high-profile lawyer with authority to serve before the Supreme Court participated. In all the observed cases but

one, defense lawyers were male. It was not a deliberate decision to focus exclusively on male defense lawyers, but the distribution of sex among the participants seemed to reflect a pattern in the legal bureaucracy. According to legal professionals I spoke with during fieldwork, this gender stratification is fairly common in the legal system – whereas women prefer to work on “soft” legal issues, such as family law and women’s law and human rights, men more often practice criminal law and work as defense lawyers. In all of the 15 observed cases, all but one defense lawyer were men.

Information about the sex of the council to the accuser was recorded in 14 cases. In 12 of these cases, the council to the accuser was female. The participants had collectively prosecuted or defended more than 200 cases over the past 30 years; a few have worked as prosecutors, deputy judges, or in other parts of the legal bureaucracy. At the time of the interviews, all the lawyers (except one, who in the meantime had found another job) actively practiced criminal law, some of them both as defense lawyers and counsel to accusers. Participants are listed in Table 3 underneath.

Participant (case)	Age	Number of cases processed	Firm size	Geography
Joshua (Heather)	40+	12	Small	Provincial
Morgan (Audrey)	60+	50	Small	Provincial
Steven (Olivia)	60+	50	Medium	Urban
Greg (Elizabeth)	40+	10	Small	Provincial
Benjamin (Joanna & Sophie)	60+	10	Small	Provincial
Nasiir (Karen)	30+	10	Medium	Urban
Khalid (Mindy)	20+	1	Small	Urban
John (Isabel)	50+	15	Medium	Provincial
Scott (Kirsten)	40+	60	Large	Urban
Daniel (Jenny)	60+	10	Small	Provincial

Table 3: List of participants

Coding of data and analytical strategy

The interviews lasted between one and two-and-a-half hours, on average one hour and 40 minutes. They were recorded and transcribed by me and a research assistant, and the transcripts have been translated from Norwegian to English. After each interview, I recorded key themes that emerged during the interview, as well as descriptions of the atmosphere and interactional dynamics between the research participants and myself. Because data are conceived of as co-constructed rather than collected (Holstein and Gubrium 1997), para-linguistic markers such as physical gestures, tone of voice, and back-channeling utterances (“mmm” and “uh-huh”) are included in the transcripts, framed in brackets, like this: [...]

To ensure the data’s trustworthiness (Guba 1981), several procedures were implemented. Firstly, I exercised reflexivity of how my political background may have influenced data collection and interpretation and carefully created a space for respondent validation, for instance by discussing my courtroom observations with the participants. Secondly, I actively looked for data or “negative cases” (Guba 1981) that challenged my preconceptions. The combination of interviews and observations contributed to thicker descriptions of various types of defense-lawyer practices and how these varied in different contexts and locations.

The analytical process included the following steps: transcription of data, line-by-line in-vivo coding, sorting of codes into themes, developing thematic mind maps, and rereading codes, themes and transcripts in light of field diaries and observation data. The interview transcripts were coded and analyzed in the software package HyperResearch. These data were coded inductively, which means that the transcripts were coded in-vivo “line by line” on the basis of their content, rather than by applying pre-defined theoretical concepts (Charmaz 2017:193). In total, 180 codes were generated. Given the extensive amount of codes, some codes were collapsed and

grouped into themes, such as ideals for defense lawyering, role understanding as well as various narratives about rape and perceptions about victims and perpetrators. From there, I proceeded to extract code reports from HyperResearch to provide an overview of the most and least widespread codes across the dataset. This helped to distinguish rare and extreme statements from the most collectively shared ones. I then conducted a latent thematic analysis, which is a method for identifying, analyzing and reporting about patterns and themes in a dataset (Braun and Clarke 2006:79). In line with principles of latent thematic analysis, attention was both given to *how* statements were uttered, with what purpose and to which audience (Braun and Clarke 2006:84).

The analysis revealed that the research participants often talked about performative, narrative, and emotional aspects of defense lawyering. This helped to focus the analysis to look at patterns of how the lawyers talked about different *types* of cases as well as different groups of complainants and defendants. These narratives were then compared, contrasted, and checked against observation data before the ideal typology for defense-lawyering practices was developed.

DEFENSE LAWYERING IN NORWEGIAN RAPE TRIALS

Ideals for defense lawyering

A proverb in legal ethical circles is that the defense lawyer not should act as a judge, but as a professional officer of the court. This distinction implies that a defense lawyer shall offer clients a fair representation, regardless of their personal sympathies and antipathies. Textbooks on ideal defense lawyering advise lawyers to keep emotions in check. They should loyally assert their clients' view while simultaneously abstaining from becoming friends with the client (Flower 2018, Langbach 2015). Ideals like impartiality and emotional detachment are central to the legal profession (Flower 2014, Maroney 2011).

All the participants in this study demonstrated a high level of awareness regarding norms about objectivity. Scott, for instance, said that he “took all cases” and worked consciously with his own prejudices by assuming an “academic approach”, which implied asking even *more* critical questions to the indictment if he felt uncomfortable with a case. When the lawyers talked about emotion management (Hochschild 2003) in relation to professional ethics, it almost sounded like they recited a memorized script. The participant Morgan explained the nature of emotional labor (Hochschild 2003) by use of the performance metaphor:

We compare it [lawyering] with theatre acting... you must perform a role that is allocated to you. Although I have children, that's not an obstacle for me to defend the worst pedophile bastard on earth. You know, we don't defend their actions, but we are there to make sure they get a fair defense according to Norwegian law.

Morgan refers to the ethical guidelines of the Norwegian Bar Association, which states that defense lawyers are entitled “not to become identified” with the client, which implies that a lawyer defends the legal interests of the client, not criminal behavior. Another participant, Steven, explained that his task as a lawyer is to relate only to “facts” rather than to speculate or morally judge a client:

Steven: [Hesitates] I have my thoughts, but I must keep them to myself, I believe. [Interviewer: Mmmmmmn] At least in relation to... [Firm voice] I have to relate to the evidence of the case. And so does the court. And argue based on that. [Clears throat] But erhhh. [Pause] Yes.

In this excerpt, we see that, at the beginning of the sequence, Steven speaks from the subject position of an ideal defense lawyer. Then follows a short intermezzo where he evaluates and hedges the previous statement by admitting that he personally might “have thoughts”, but that formal ethical guidelines and the ideal defense lawyer role prohibit him from expressing them.

Several participants explained that they not only distanced themselves emotionally because it was demanded of them, but also because they personally needed to. As Greg explained, “I have lost my illusions. You’re not going to last long in this job if you let it get to you.” In practice, navigating the relationship between the formal rules that ideally *should* guide one’s work and one’s emotions is far less straightforward. Khalid, the youngest of the participants, talked about the challenges relating to the management of feeling:

Sometimes I have contemplated that it would have been so wonderful if I had been an invisible defender. It would have made the task a little easier in relation to how far one can go. Without feeling that it’s on your own expense or the complainant’s... And that’s the idea with the robe, that when you go into the courtroom, it is not you ... I’m not Khalid. I am a defense lawyer. But it is not so easy to leave all this stuff by the entrance. Perhaps if I had a mask! Something that would not make me feel that I ... Or that they [the judges and the complainant] see me and think: “There he is, that asshole.”

In an ideal world, as the above excerpt shows, Khalid would be able to “act more coldly”. His personal feelings (“all this stuff”), such as fear of appearing like an “asshole” in front of the audience – is a hindrance for performing the lawyer role in

accordance with established norms and impacts face work (Goffman 2005). Although the black robe assists in displaying legal objectivity, Khalid's *face* remains visible to others. The direct social interaction with rape victims and judges creates a threshold, where it is not possible to act as a faceless (or "masked") bureaucrat.

How "all this stuff", the messy feelings lawyers bring to the trial, affects courtroom *practice* will be subject to further scrutiny in the following, where four different practices of defense lawyering are outlined, before I discuss how this study adds to the existing literature.

Dispassionate defense lawyering

As described earlier, the ideal defense lawyer cannot allow pity for the complainant or antipathy for the client to influence their job. Indeed, as pointed out by scholars on law and emotion, defense lawyering entails dramatizations of loyalty and teamwork with the client (Flower 2018:235). Several of the participants, however, said that certain types of cases elicited strong negative emotions in them. These antipathies sometimes obstructed the lawyers' ability to sympathize with their clients and convincingly perform impression management and face work (Goffman 1959, Goffman 2005). Sympathy for the complainant, for instance, made it difficult to act according to the ideals about objective defense lawyering.

During fieldwork, I observed a rape trial where a man was convicted for having raped a woman, Heather.³ By all measures Heather seemed cast for a role of what Norwegian criminologist Niels Christie (1986:19) has termed an "ideal victim": Weak and blameless, with a respectable social identity, and no prior relationship with the offender, who appeared to be "big and bad". Whereas Heather was young, white, and a mother, the defendant was slightly older, immigrant, and indicted for having raped her

in her garden after she came home from a night out with friends. The defendant first admitted to sexual contact but claimed that it was consensual. Later, the defendant withdrew this explanation and pleaded not guilty.

During the cross-examination of Heather, Joshua looked uncomfortable and posed questions hesitantly. He twisted his hands and hardly challenged the prosecutor's arguments. During the final procedure, he looked bothered when he argued that Heather's definition of rape ("non-consensual or involuntary sexual contact") differed from the legal definition and that she had been too inebriated to accurately remember what happened. After the proceedings were over and the convict had left the courtroom, Joshua went over to Heather who sat at a table with her mother. He tapped her gently on the shoulder and asked if she was "doing okay". In the follow-up interview, I asked why he had approached her like this. Joshua explained:

Understandably, having your private life exposed, your moral life, that ... it's not nice to dig into issues of sexual morality and whether you have drunk too much ... And then I think it's okay to say to the victim afterwards: "As a human being I understand that you are sad, I understand that you cry, and I hope you understand that this is a role-playing game that we have to play." Maybe we are "softer" here in the periphery than in Oslo, I don't know, but I actually felt sorry for her; she could have been my daughter...

From this excerpt, we see that Joshua constructs a distinction between himself as a "human being" who can interact with the victim in a sympathetic way backstage and a professional self who is supposed to appear more distanced frontstage. He implies that he and other people from rural areas are more sensitive than people in the city. In addition to aiding Joshua in constructing himself as a considerate person, this comment must also be read in light of the fact that lawyers in rural areas are more likely to run

into victims and their relatives in the future. Maybe this affects Joshua's backstage behavior?

Joshua goes on to explain that he is able to sympathize with the victim's situation because he perceives the social distance between them to be short ("she could have been my daughter"). This contrasts with the social distance between himself and the client, he expands later in the interview:

Well, you might go to a bar and pick up a woman, go home with her and then things spin out of control, but to do what he was convicted of, I think that is weird. Like, to wander home late at night and then you see a woman locking herself into her apartment and then you just jump on top of her, that is really weird.

In other words, for Joshua, the inability to understand the motives of the client and sympathy with the victim, affected his interactions with them as well as his frontstage performances during the court proceedings, in particular his capacity for facework (Goffman 1959, 2005). I observed the same lack of passionate defense lawyering in many of the other cases concerning public stranger rape.⁴

As noted by Christie (1986:19), very young and very old victims are most likely to arouse others' sympathy. In this study, I also learned that cases in which the perpetrator had used excess violence affected the degree to which defense lawyers were able to emotionally invest in cases. For instance, the participant Benjamin told about a case where he had been "a bad lawyer" for a client charged with rape and incest. During their first meeting, he had urged the client to confess and said that he had a chance to "pay his debts for the awful things he had done". The client had refused to do so and asked to retain another lawyer. When Benjamin talked about this case, he looked visibly

distressed. He moved restlessly in the chair, sighed and looked as though he struggled with his emotions as he recounted the details of the victim's testimony:

She was so ... [sighs] it was so awful for her to explain this. And she described ... How she was tied up and ... Because I'm an emotional person, so I ... [interviewer: smiles] I could not help but show my feelings. [Interviewer: no] so I ... It would be *foolish* and I ... But he probably made the right decision in the sense that I was not much of a good defense lawyer for him.

As the excerpt illustrates, the nature of the case, in particular the excess violence, affected Benjamin's ability to live up to the ideal that defense lawyers should put their personal emotions aside and represent a client no matter what. At least four of the defense lawyers told stories about having turned down clients. Most of the cases that were turned down concerned child sexual abuse, but rape of elderly women was also considered difficult.

Nasiir, for instance, recalled a case in which he initially agreed to defend a person charged with rape of a woman "who was old enough to be [his] grandmother". When the case was appealed, he turned it over to a colleague. He described the client as "sick" and explained that he got upset, because the client had knocked the victim unconscious and abandoned her in the forest during wintertime, and she almost died of frostbite. Nasiir further expressed that it had felt "absurd" to ask the woman questions about her intimate life.

As these examples, "acting cold" or "objectively" toward a complainant who could be your daughter or grandmother is hard, sometimes even impossible. Maybe this can be assigned to the fact that children and older women enjoy a special status as ideal

victims (Christie 1986). It appears that successful teamwork, at least to some extent, depends on defense lawyers being able to sympathize with their client. How sympathy plays out in the lawyer-client relationship will be subject to analysis in the following.

Paternalistic defense lawyering

During fieldwork, a significant proportion of the cases were party-related and/or involved teenagers or young adults. In these cases, I observed that legal professionals often asserted a certain kind of parental authority when they talked about the complainants and defendants. It was not uncommon to refer to them as “boys” or “girls” – even for people who were in their late twenties – or to offer generalized statements about “young people nowadays”.⁵ When employed by defense lawyers, such narratives were used as a rhetorical device to convince the courts that the clients may have been somewhat blameworthy, but not in a strictly legal sense (i.e., that he acted without criminal intent or by gross negligence). In court, Benjamin, for instance, argued that his client “had been stupid, but not criminal”. In a paternalistic and conciliatory tone of voice, he ended the procedure with the following words: “Boys will be boys”.⁶

In Caroline’s case, the female defense lawyer referred to her client as a “young boy” and gave a passionate speech about a culture of sexual liberation gone astray.⁷ “In reality”, she stated in the closing argument, “women are far more powerful than men and should not be infantilized”. Moreover, she argued that it can be “confusing” to be a young man on the sexual market today.

Similar arguments were brought forward by several of the other participants in the study, both the defense lawyers and their clients.⁸ These narratives were most widespread in party-related rape cases, but appeared also in Olivia’s case, an incidence of attempted forcible rape case committed by a white man against a white woman. When Steven and I discussed this case, he appeared to disagree with the verdict and

referred to the client as a “poor boy” and a “normal guy”. In his opinion, the client “did not understand how he had ended up there”, whereas the woman had “too much to drink”.

Paternalistic defense lawyering, in other words, correlated with covert victim-blaming, whereas aggressive defense lawyering coincided with overt victim-blaming. Both defense lawyering practices, however, operated within an outspoken gender stereotypical and differential ideological framework. When talking about party-related rape cases, the defense lawyers were skeptical about infantilization of women, but not of *men*.

A couple of the defense lawyers explained how their personal experiences of being a father affected their ability to conduct emotional labor and teamwork (Goffman 1959, Hochschild 2003), namely their ability to sympathize with clients. Joshua, for instance, stressed how fatherhood had become an asset for working with family-law cases. He found it much easier to work on a “good child custody case”, rather than, say a case concerning stranger rape. This, he went on, was because he knew “what it meant to be a good father”, whereas it was more difficult to imagine how “one could end up jumping from the bushes and attacking a woman”. When I asked him whether he found certain types of rape cases more engaging than others, he recalled a case involving a young client:

Joshua: I had a boy who was indicted for two rapes. And obviously, it was very important for the boy what kind of result we arrived at. And he was acquitted of both... And, that, for him, this was a matter of life and death, for the rest of his life. He was 17-18 years old, and it...

Interviewer: What type of rape was it?

Joshua: Well, it was, it was like ... It wasn't assault rape, they knew each other and they... And then there is this issue of sexual morality and our sexualized society, right. That ... Relatively young people are relatively experimental [laughs] with stuff ... Yeah. So, it was also about morals and ... Ehmmm, maybe not so much morality, but they knew each other and all sorts of weird things, and then it was sort of ... "Are you sure you didn't want to do this?" ...

Joshua's preference for family law over criminal law and sexual violence cases must imply that he understood the indictment in that case to concern "something else", an incident outside criminal law, i.e., *not rape*. This type of so-called re-framing (Manning and Hawkins 1990) may take place on an unconscious level in individuals as part of the processes in which they interpret the world, but can also be used consciously by actors and organizations who are involved in shaping public consciousness and political or legal outcomes.

The narrative about "sexualized culture" and "youthful experimentation" was very widespread, both in the interviews and the trials I observed. When employed by defense lawyers, one of the most salient features about this narrative is that the accused is portrayed a *victim*: the client is being punished for a liberated sexuality gone astray, while the girl or woman is let off the hook. Six out of the ten lawyers interviewed in the study talked about women's responsibility for ending up in situations that lead to rape, and seven of them talked about the importance of victims' physical and/or verbal resistance. Only *one* lawyer said on his own initiative that very drunk women had no legal capacity to consent.

Instrumentally decent defense lawyering

In conceptualizing defense lawyering as a form of emotional labor (Hochschild 2003), I am referring to the work being done to influence feelings in the *audience*. Anticipating and influencing the judges' and jury's emotional reactions is indeed one of the most carried-out tasks by lawyers in the courtroom (McCormack 2014). The participant, Scott, said that he never planned exactly how he should interrogate a complainant before going to a trial, because he had to "feel the atmosphere" in court. Another participant, John, remarked that it is wise to be "always keeping an eye to what the judiciary might be thinking" and that "reading" the audience is particularly important when serving in smaller provincial areas. Arguing with a local judge or prosecutor in a setting where you meet them frequently as colleagues can become problematic. Other strategies for impression management (Goffman 1959) and face work (Goffman 2005), such as behaving politely toward complainants, is therefore crucial, John said.

During the interviews, I asked the research participants what they thought about asking challenging questions to complainants. Looking back on a lengthy career in criminal law, the defense lawyer Steven reflects:

I might have opportunistically used the "short-skirt argument", but not in 20 years. We are de-fi-ni-te-ly pass that. If you start there, you have no case.

Some of the other participants said they no longer could build a narrative or argument on the same moralist or gender conservative sentiments as had been done in the past. Benjamin said that cases that involve people who are remotely acquainted and unfold in the context of nightlife, with drinking and dancing, must be framed differently now "because times have changed". Some of the lawyers said that this, at least partly, could be attributed to the legal prohibition of sexual-history evidence, but there is also generally more acceptance in Norwegian society for casual sexual encounters than 30 or

40 years ago. Preparatory works to recent revisions of the penal code stress that victims who are assaulted when drunk or unconscious should enjoy as much protection by the law as victims of forcible stranger rape (The Norwegian Ministry of Justice and the Police 2008). Taken together, changing cultural narratives about gender and sexuality, as well as legal revisions of the penal code and the Criminal Procedure Act means that explicit victim-blaming can backfire in court.⁹

Interestingly, some of the lawyers' remarks did not always, or even primarily, discuss the importance of decency because they considered it to be morally virtuous; they spoke about it in *instrumental* terms, as a strategic means to achieve an end. They saw no point in upsetting them by "harassing" the complainants. As Steven said,

It is not easy when they start crying, then you feel it's game over... She becomes more credible. It is my impression that they [judges and jury] think it [the trauma] is more heartfelt if she cries.

When I observed Scott in court, he also behaved very politely toward the complainant and did not insinuate that she in any way had "brought it upon herself".¹⁰ Scott spent a lot of time interrogating the defendant's girlfriend and asked her to share her perception of his moral character, and whether she considered him to be a violent person. She emphasized that he was a kind person: "Would I ever plan a future and have kids with a rapist?" Rather than overtly attacking the complainant's credibility, Scott's strategy for sympathy-brokering (Clark 1997) was based on other character witnesses. In the final procedure, he cited the girlfriend's testimony: "I believe her! And so, honorable judges, should you. Why would she otherwise imagine a future with him? She is an intelligent woman."

Contrary to Benjamin and Nasiir, Scott denied that he refrained from asking difficult questions out of concern for the complainants. In line with established ideals for defense lawyering, he said that he was obliged to do anything that is in favor of the client, even if it is uncomfortable for the victim. However, Scott was aware that he had to act politely:

I don't have to speak with a mean voice. [no] I can say "let's just have a small break, but I have more questions coming up afterwards. So, just take a break, take the time you need." My ethical boundaries are ... well, I don't yell at a complainant. [no-no] I ask questions because I believe there is something important to get across. [yes] And you don't have to be confrontational [no] Often it pays off not doing so, you get more logical and neat answers by asking polite questions.

From this excerpt, we see that Scott's goal is to get the case illuminated the case as thoroughly as possible (regardless of the emotional tolls for the victim), but seeks to align his performance with the emotional regime (Harris 2011 as cited in Flower 2018:228) of the courtroom. As noted by other researchers on law and emotions, the emotional regimes of Scandinavian courtrooms prescribe high levels of rationality, soberness, and subtle body language, rather than aggressive interrogation techniques (Flower 2018). In combination with the Norwegian predilection for egalitarianism that sees open conflicts as a threat to basic values (Gullestad 2002b), this may lead to a defense lawyering style that downplays open displays of hostility. As we shall see in the following, however, this very much depends on the credibility and social standing of the victim.

Aggressive defense lawyering

Thus far, I have claimed that I found few of the feminist textbook examples of aggressive and intimidating litigation (Atkinson and Drew 1979, Lees 2002, Pierce 1995, Taslitz 1999, Temkin 2000, Temkin and Krahé 2008, Temkin, Gray and Barrett 2018). Obviously, there are never rules without exceptions. Next, I will turn to an example of a case in which a defense lawyer chose a more aggressive strategy in attacking the victim's social credibility. The case concerned an instance of alleged acquaintance rape, involving a Norwegian woman and an African man in their twenties. The excerpt from my field diary depicts the defense lawyer, Khalid's, cross-examination of the complainant Mindy:

After lunch, the defense begins cross-examining the victim. He goes straight on and starts asking questions about the sexual abuse she suffered as a child. She explains that she was six and her stepbrother 14 at the time and that it went on every day for about half a year. The defense asks what punishment her brother got (...) She says that the stepbrother was grounded for a month. Defense does not seem to be moved by this story and continue probing details. He scrolls medical records and asks about previous diagnoses. She replies that she was diagnosed with PTSD by the age of 13 ... He then suddenly jumps to the evening in question and asks if she was drunk. She replies that she was a little drunk, but not much. "Tipsy." He counters: "Tipsy? But you told the police that you were 'pretty drunk'?" She murmurs and displays little visible affect apart from something I take to be sadness. No tears. (...) A lengthy session follows with questions concerning where her boyfriend was that weekend, and if she had told the boyfriend that she had previously met the defendant and exchanged numbers... When she answers that she did not want her boyfriend to think that

there ‘was something’ between herself and the defendant, the defense lawyer asks: “Well, was there any reason to believe that there was anything?” The judge interrupts and says that they have heard enough about this topic. He ignores the judge and inquires if Mindy had planned that the defendant should come to her place when her friends had left. She alleges that she had not. The defender looks confident, almost triumphant, raises his voice and says: “That is *completely* wrong, Mindy! You must tell the truth when you’re sitting in the witness box. You are speaking under oath.” To support this allegation, he refers to an exchange of text messages, where she wrote that the defendant could come when her friends had left. “Why couldn’t he come visit while the others were there?”, he asks. His tone of voice sounds accusative. “I don’t know”, she replies meekly. The judge protests vaguely again, but the defense lawyer continues to pepper Mindy with series of questions. It is 1:50 p.m., the interrogation has lasted for about 20 minutes, and Mindy appears confused and shameful, twisting her hands, looking down. Mute.¹¹

As opposed to the practices of instrumentally decent defense lawyering presented previously, Khalid appeared hard, accusative, and confrontational toward the complainant. In contrast to defense lawyering in cases concerning victims of stranger rape, allegations that the complainant had a motive for lying were relatively outspoken in this case (“you are speaking under oath”). So were other domination techniques, such as bombardment with questions and then either interrupting the complainant or scrolling medical records while she answered, pretending to have one’s attention elsewhere.

When it comes to the narrative work (Gubrium and Holstein 2009), we see from the excerpt that Khalid framed the defense with a narrative plot that started with childhood abuse and PTSD and ended with a presentation of a woman with a drunken,

distorted memory who possibly wanted to cover up consensual sex (“hook-up regret”).

In this narrative, Mindy was casted as a dubious and mentally unstable complainant.

In the interview that followed the trial, Khalid and I talked about why he had told her to speak “truthfully” on the witness stand. He explained that although he knew the judge may have disapproved, he wanted to “intimidate” her and make her appear less certain in front of the jury. With a chuckle, he confessed that a colleague had advised him to “pull the adultery card” if there were any retired people on the jury. Khalid also confided that he deliberately had chosen to “pull the racism card”, because one member of the jury had a minority racial background. The interview was conducted ten days after the trial and Khalid expressed great enthusiasm about the acquittal.

Although he elsewhere in the interview said that he had a “strong belief” in the criminal justice system, he appeared distraught when he recalled the details of the case:

It's the first or second case where I've talked to the client and really got the impression that there is something wrong here. He should never have been prosecuted. And this case seriously affected me. Errhhmmnn ... Incredibly ... I did not sleep the days I was in court. Those two days. And I did not eat either, because I was so convinced that this was not ...

Khalid also said that he feared that his client had been a victim of “institutional racial discrimination” and speculated that someone in the Higher Prosecution Authority had wanted to “set an example”, because there had been a recent boom in the rate of stranger rapes in the local community. Similar to Joshua, we here see that the social distance between Khalid and the client affects teamwork and courtroom performance. In this case, however, the relative shorter distance between lawyer and client works to the benefit of the case. Khalid’s ability for identification with the client – possibly due to

their shared racial minority background – makes it easier to engage passionately in the case.

Aggressive defense lawyering was not only associated with the participants' ability to sympathize with their clients. Conceptions about different groups of complainants also seemed to impact the lawyers' emotional engagement and narrative work (Gubrium and Holstein 2009). If, for instance, the victim belonged to a lower social class, was a sex worker, or had behaved in a "sexually irresponsible" manner, the lawyers sometimes spoke with outright contempt and hostility.¹² Scott explained the rationale behind this wryly:

Well, they can't really claim: 'No, I wanted to protect my body. No, I didn't want sex. I had a boundary he crossed. I said no, but he did it anyway.' Like ... it's a little – it is impossible for them to argue like that, right. Because there is actually just one question: Did they get the money or didn't they, for the agreed service? [...] It's much easier for nice girls!

The defense lawyers' ability to sympathize with rape victims seemed to diminish as the narrative space for sexualization and objectification increased. This, however, was not only true for cases involving women in prostitution. Relatively "normal" young and sexually liberal women were also subject to moral condemnation and sometimes even overt victim-blaming. Morgan argued along these lines:

[...] But I can't help thinking that young women today are going out dressed up incredibly provocatively and getting drunk [unclear speech] and teasing men. But they don't want sex. [...] while] wearing a thong panty and a small bra, naked belly and a short skirt [illustrates with hands the length of the skirt] ...

She is out partying, drinking and dancing and hitting on me in order to go home with me. Well, there's perhaps a reason that men, rightfully or not, take this to be an invitation to sex. And you or other Redstockings will probably say: 'Holy shit, what an attitude', but I have lived a long life and have experienced many incidents where I understood why the man thought this was *carte blanche*.

It is interesting to note from the above excerpt that Morgan abandons the subject position "lawyer" and becomes personal when he talks about women who are "out partying, drinking and dancing and hitting on me in order to go home with me" and from there jumps to conclusions about how men in *general* "take this to be an invitation to sex". Such changes of subject position raises the question whether client sympathy in certain cases also may be associated with *victim-blaming*. This seemed to be particularly true in cases concerning party-related rape where many of the defense lawyers, in court as well as in interviews, expressed concern for men who unjustly are stigmatized as rapists, because women get too drunk and develop hook-up regret.¹³ This is illustrative of how aggressive and paternalistic defense-lawyering practices sometimes overlap, depending on the social standing of the target as well as the type of the case: The emotional labor of sympathy broking (Clark 1997) may be performed by means of paternalistic defense lawyering on behalf of the *client*, whereas the effort to spoil the reputation of the *complainant* is performed by means of aggressive defense lawyering.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Feminists and criminologists have been influential in theorizing processes of gendering, racialization and class stratification in the criminal justice system, in particular with regards to the lack of access to justice for women who do not fit the ideal victim template (Brownmiller 1975, Bumiller 1990, Estrich 1987, Kingsnorth, MacIntosh and

Wentworth 1999, Lees 2002, Temkin 2000, Temkin and Krahé 2008, Temkin et al. 2018). Despite these efforts to describe and analyze the power plays in the theatre of the courtroom, *how* defense lawyering is achieved interactionally has so far received relatively little sociological attention (Flower 2018:227). This paper has analyzed defense lawyering as a performative practice, essentially concerned with emotional labor, i.e., management of feelings as paid labor (Hochschild 1979, Hochschild 2003). Having conceptualized emotions as *interactional effects*, the paper has analyzed how defense-lawyer practices are constituted by, and constitutive of, sympathies and antipathies with different groups of rape victims and perpetrators in court trials.

The analysis of data suggests that defense lawyers engage in four different practices of defense lawyering that involve different degrees of emotional involvement: dispassionate, paternalistic, instrumentally decent and aggressive defense lawyering. Although certain rape narratives overlap between cases (for instance, women were sometimes blamed for drinking too much by both defense and prosecution lawyers), *how* these narratives were performed depended on the nature of the case and the social identities of the complainants and the defendants.

Moreover, practices of defense lawyering were also affected by the lawyers' personal morals. Some of the defense lawyers reported that they felt uncomfortable about being too "rough" with particular groups of rape victims, such as older women or women who could have been their daughters. This differentiation between "good" and "bad victims" affected the defense lawyers' professional face work (Goffman 2005). Moreover, lack of emotional identification with certain clients obstructed their performances in court as well as the teamwork they were supposed to execute on behalf of their clients.

The study identified the prevalence of particular rape narratives in the interviews and in court proceedings, which were somewhat consistent with rape myths that

distinguish between “real rape” committed by dark strangers (Estrich 1987) and rape committed in intimate and semi-close relationships. In support of Christie’s (1986) notion of “ideal victims”, it appeared that narratives and cases involving “dark strangers” and “innocent” and “helpless” victims were more likely to evoke sympathy: According to the participants, and as corroborated by observation data, it is easier and more engaging to defend a person with whom you identify personally and emotionally. Performances in court are influenced by emotions and linked to social structure because the defense lawyers appear more convincing and engaged when the clients’ social status and life experiences resemble their own. The higher social status of the complainants and defendants, the easier it seemed to sympathize with them. This aligns very much with Goffman’s (2005:10) observation that emotional identification with others, and consideration for their feelings, often depend on how much power and prestige they possess.

The study also showed that the combination of an improvement of formal victim protection and changing cultural understandings of women’s right to sexual autonomy have forced defense lawyers to act more decently toward the victims – not necessarily because they consider it morally virtuous, but because *it works* (instrumentally decent defense lawyering). The emotional labor of influencing feelings in the audience must be adjusted to extra-legal conditions, in short, the political realities and changing cultural norms regarding gender and sexuality. This speaks to the fundamental interactional nature of practicing law and the need to go beyond understandings of legal professionals as dispassionate implementers of legal rules who are unaffected by emotions.

Whilst feminist and criminological researchers have improved our understanding of racialized, classed, and gendered stratification processes in the criminal justice system, knowledge about how emotions affect practices of defense lawyering and everyday life in court, have hitherto remained relatively underexplored.

Depending on the nature of the case and the degree to which the lawyers sympathize with their clients, emotions influence teamwork and courtroom performance. Whereas aggressive defense lawyering was associated with overt victim-blaming and sexism, the remaining three practices of defense lawyering were associated either with no or covert victim-blaming.

This study suggests that defense lawyering should be understood as a set of complex and profoundly interactional practices that respond to changing cultural narratives about gender and sexuality. These narratives interfere both with lawyers' role understanding as well as their emotional and narrative performances in court, in ways that make displays of overt victim-blaming and sexism less legitimate. A topic for future research would be to investigate exactly *how* the emotional labor being done by prosecutors and defense lawyers directly affects judges' emotions toward different groups of complainants and defendants – in particular those who fail to exercise "responsible" sexual citizenship (Richardson 2000:106).

In conclusion, the degree to which defense lawyers are able to sympathize with clients and complainants, as well as culturally defined expression rules, affect their performances in court. Whereas existing feminist research have focused on intimidation of rape victims in court, this study shows that power is exercised far more subtly. In line with Goffman's (1959, 2005) that people adjust their performances to the expectations of the audience, we see that defense lawyers carefully craft litigation strategies according to the emotional regime of the Scandinavian courtroom. This regime differs significantly from other courtroom cultures in being less accepting of confrontation and, at least in principle, more oriented toward equality and egalitarianism (Gullestad 2002a, Gullestad 2002b).

ACKNOWLEDGMENTS

Professor Kristian Stokke and Professor Nanna Mik-Meyer deserve special thanks for insightful comments and valuable supervision of my work. Thanks are also due to Anja Emilie Kruse, Anette Bringedal Houge, colleagues at Center for Gender Research and the Narrative Criminology Research Network at the University of Oslo, and participants at The First Annual Emotion and Criminal Justice Conference 2016 in Leicester, UK, who commented on previous versions of this paper. Finally, I wish to thank the editor and four anonymous reviewers, who helped advancing the argument of this paper.

REFERENCES

- Anleu, Sharyn Roach and Kathy Mack. 2005. "Magistrates' Everyday Work and Emotional Labour." *Journal of Law and Society* 32(4):590-614.
- Arendt, Hannah. 2006. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. New York: Penguin Books.
- Atkinson, J. Maxwell, and Paul Drew. 1979. *Order in Court: The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings*. London: Macmillan.
- Author. 2018. "Details Withheld for Peer-Review."
- Author and co-author. 2012. *Details Withheld for Peer Review*.
- Bergman Blix, Stina, and Åsa Wettergren. 2015. "The Emotional Labour of Gaining and Maintaining Access to the Field." *Qualitative Research* 15(6):688-704.
- Bergman Blix, Stina, and Åsa Wettergren. 2016. "A Sociological Perspective on Emotions in the Judiciary." *Emotion Review* 8(1):32-37
- Bondi, Liz, Joyce Davidson, and Mick Smith. 2007. *Emotional Geographies*. Aldershot, UK: Ashgate.
- Braithwaite, John. 1989. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braun, Virginia, and Victoria Clarke. 2006. "Using Thematic Analysis in Psychology." *Qualitative Research in Psychology* 3 (2):77-101.
- Brownmiller, Susan. 1975. *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster
- Bumiller, Kristin. 1990. "Fallen Angels: The Representation of Violence Against Women in Legal Culture." *International Journal of the Sociology of Law* 18(2):125-142.
- Burman, Michele. 2009. "Evidencing Sexual Assault: Women in the Witness Box." *Probation Journal* 56(4):379-398.
- Burt, Martha R. 1980. "Cultural Myths and Supports for Rape." *Journal of Personality and Social Psychology* 38(2):217-230.
- Charmaz, Kathy. 2017. "Grundtræk i grounded theory." ["Basic Features in Grounded Theory"] Pp. 175-231 in *Kvalitativ analyse: Syv traditioner* [Qualitative Theory]

- Analysis: Seven Traditions], edited by Margaretha Järvinen, and Nanna Mik-Meyer. København: Hans Reitzels forlag.
- Christie, Nils. 1986. "The Ideal Victim." Pp. 17-30 in *From Crime Policy to Victim Policy*, edited by E. A. Fattah. London: Macmillan.
- Clark, Candace. 1997. *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Copp, Martha A., and Sherryl Kleinman. 1993. *Emotions and Fieldwork*. Newbury Park, CA: Sage.
- Dahlberg, Leif. 2009. "Emotional Tropes in the Courtroom: On Representation of Affect and Emotion in Legal Court Proceedings." *Law and Humanities* 3(2):175-205.
- Drew, Paul. 1992. "Contested Evidence in Courtroom Cross-Examination. The Case of a Trial for Rape." Pp. 470-520 in *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*, edited by P. H. Drew, John. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Dunn, Jennifer L. 2001. "Innocence Lost: Accomplishing Victimization in Intimate Stalking Cases." *Symbolic Interaction* 24(3):285-313.
- Estrich, Susan. 1987. *Real Rape*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Felman, Shoshana. 2002. "Theaters of Justice: Arendt in Jerusalem, the Eichmann Trial, and the Redefinition of Legal Meaning in the Wake of the Holocaust." Pp. 106-130 in *The Juridical Unconscious: Trials and Traumas in the Twentieth Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Flower, Lisa. 2014. "The (Un)Emotional Law Student." *International Journal of Work Organisation and Emotion* 6(3):295-309.
- Flower, Lisa. 2018. "Doing Loyalty: Defense Lawyers' Subtle Dramas in the Courtroom." *Journal of Contemporary Ethnography* 47(2):226-254.
- Gathings, M. J., and Kylie Parrotta. 2013. "The Use of Gendered Narratives in the Courtroom: Constructing an Identity Worthy of Leniency." *Journal of Contemporary Ethnography* 42(6):668-689.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Erving. 1989. "On Fieldwork." *Journal of Contemporary Ethnography* 18(2):123-132.
- Goffman, Erving. 2005. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Guba, Egon. 1981. "Criteria for Assessing the Trustworthiness of Naturalistic Inquiries." *Educational Communication and Technology* 29(2):75-91.
- Gubrium, Jaber F., and James A. Holstein. 2001. *Institutional Selves: Troubled Identities in a Postmodern World*. New York, NY: Oxford University Press.
- Gubrium, Jaber F., and James A. Holstein. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. Los Angeles, CA: Sage.
- Gullestad, Marianne. 2002a. *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt* [The Norwegian Seen with New Eyes: A Critical Analysis of the Norwegian Immigration Debate]. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. 2002b. "Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism." *Journal of the Royal Anthropological Institute* 8(1):45-63.
- Harris, Sandra. 2011. "The Limits of Politeness Re-Visited: Courtroom Discourse as a Case in Point." Pp. 85–108 in *Discursive Approaches to Politeness*, edited by L. P. R. Group. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hochschild, Arlie Russell. 1979. "Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure." *American Journal of Sociology* 85(3):551-575.

- Hochschild, Arlie Russell. 2003. [1983] *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Holstein, James, and Gale Miller. 1990. "Rethinking Victimization: An Interactional Approach to Victimology." *Symbolic Interaction* 13(1):103-122.
- Holstein, James A., and Jaber F. Gubrium. 1997. "Active Interviewing." Pp. 113-129 in *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*, edited by David Silverman. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.
- Hopper, Joseph. 2001. "Contested Selves in Divorce Proceedings." in *Institutional Selves: Troubled Identities in a Post-Modern World*, edited by Jaber F. Gubrium, and James A. Holstein. New York, NY: Oxford University Press.
- Jacobsson, Katarina. 2008. "'We Can't Just Do It Any Which Way' – Objectivity Work among Swedish Prosecutors)." *Qualitative Sociology Review* 4(1):46-67.
- Jaggar, Alison M. 1989. "Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology." *Inquiry* 32(2):151-76.
- Järvinen, Margaretha and Nanna Mik-Meyer. 2003. *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kalleberg, Ragnvald. 2006. "Guidelines for Research Ethics in the Social Sciences, Humanities and Law." Oslo: National Committees for Research Ethics in Norway.
- Kingsnorth, Rodney F., Randall C. MacIntosh, and Jennifer Wentworth. 1999. "Sexual Assault: The Role of Prior Relationship and Victim Characteristics in Case Processing." *Justice Quarterly* 16(2):275-302.
- Konradi, Amanda. 1999. "'I Don't Have to Be Afraid of You': Rape Survivors' Emotion Management in Court." *Symbolic Interaction* 22(1):45.
- Langbach, Tor. 2015. *Forsvareren*. [The Defense Lawyer] Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Lees, Sue. 2002. *Carnal Knowledge: Rape on Trial*. London, UK: Women's Press Ltd.
- Loseke, Donileen. 2001. "Lived Realities and Formula Stories of "Battered Women"." in *Institutional Selves: Troubled Identities in a Post-Modern World*, edited by Jaber F. Gubrium, and James A. Holstein. New York, NY: Oxford University Press.
- Manning, Peter K., and Keith Hawkins. 1990. "Legal Decisions: A Frame Analytic Perspective." Pp. 203-234 in *Beyond Goffman: Studies on Communication, Institution and Social Interaction*, edited by S. Riggins. New York: Mouton de Gruyter.
- Maroney, Terry A. 2011. "The Persistent Cultural Script of Judicial Dispassion." *California Law Review* 99(2):629-681.
- McCormack, Krista C. 2014. "Ethos, Pathos, and Logos: The Benefits of Aristotelian Rhetoric in the Courtroom." *Washington University Jurisprudence Review* 7(1):131-155.
- McKimmie, Blake M., Barbara M. Masser, and Renata Bongiorno. 2014. "What Counts as Rape? The Effect of Offense Prototypes, Victim Stereotypes, and Participant Gender on How the Complainant and Defendant Are Perceived." *Journal of Interpersonal Violence* 29(12):2273-303.
- Pateman, Carole. 1980. "Women and Consent." *Political Theory* 8(2):149-68.
- Pierce, Jennifer L. 1995. *Gender Trials: Emotional Lives in Contemporary Law Firms*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Rampling, Martina. 2015. *Emotionsarbete som professionell praktik: Advokaten som klientens guide genom brottmålsprocessen*. [Emotional Labor as Professional Practice: The Lawyer as the Client's Guide through the Criminal Proceedings]. Graduate thesis. Department of Sociology, Stockholm University, Stockholm.
- Richardson, Diane. 2000. "Constructing Sexual Citizenship: Theorizing Sexual Rights." *Critical Social Policy* 20(1):105-135.

- Simon, William H. 1993. "The Ethics of Criminal Defence." *Michigan Law Review* 91(7):1703-1728.
- Smart, Carol. 1992. "The Woman of Legal Discourse." *Social & Legal Studies* 1(1):29-44.
- Smigel, Erwin O. 1958. "Interviewing a Legal Elite: The Wall Street Lawyer." *American Journal of Sociology* 64(2):159-164.
- Stets, Jan and Jonathan Turner. 2006. *Handbook of the Sociology of Emotions*. Boston, MA: Springer US.
- Taslitz, Andrew E. 1999. *Rape and the Culture of the Courtroom*. New York, NY: New York University Press.
- Temkin, Jennifer. 2000. "Prosecuting and Defending Rape: Perspectives from the Bar." *Journal of Law and Society* 27(2):219-248.
- Temkin, Jennifer, and Barbara Krahé. 2008. *Sexual Assault and the Justice Gap: A Question of Attitude*. Portland, OR: Hart Publishing.
- Temkin, Jennifer, Jacqueline M. Gray, and Jastine Barrett. 2018. "Different Functions of Rape Myth Use in Court: Findings from a Trial Observation Study." *Feminist Criminology* 13(2):205-226.
- The Norwegian Ministry of Justice and the Police. 2008. *Ot.Prp. Nr. 22 (2008-2009) Regarding Law About Revisions of the Penal Code*.
- Wettergren, Åsa, and Stina Bergman Blix. 2016. "Empathy and Objectivity in the Legal Procedure: The Case of Swedish Prosecutors." *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 17(1):19-35.

---

¹ Rape is defined by § 291 in the Norwegian Penal Code (2005). The law distinguishes between forcible and incapacitated rape. Forcible rape refers to acts where a person 'engages in sexual activity by means of violence or threats.' When a person 'engages in sexual activity with any person who is unconscious or for any other reason incapable of resisting the act', that person is guilty of incapacitated rape. A person who is found guilty of committing intentional rape (forcible as well as incapacitated) is liable to imprisonment for a term not exceeding 10 years, but normally four years in cases without mitigating and/or aggravating circumstances. Rape by gross negligence (i.e. where the perpetrator failed to understand that sex was unwanted but remains blameworthy and liable) is pursuant to punishment of up to six years in prison cf. § 294.

² Informed consent, however, was not obtained from the remaining legal actors (lawyers, judges, defendants and complainants) in the observed court trials. In Norway, due to principles about transparency in public institutions, no special permissions are required for observing litigations. Though I was not *legally* obliged to obtain consent from the remaining actors in the trial, research ethical guidelines

---

prescribe that researchers should act with caution when researching settings where people cannot choose voluntarily whether they wish to participate in the research process or not Kalleberg, Ragnvald. 2006.

"Guidelines for Research Ethics in the Social Sciences, Humanities and Law." Oslo, Norway: National Committees for Research Ethics in Norway.. Regardless of the courts' internal guidelines, I was free to obtain the consent of all the implicated. I chose not to do so. If I had to request permission from all the involved parties, interesting cases might have been excluded from the sample. This would be problematic in cases where powerful judicial elites opposed my presence because they did not want to be subject to public scrutiny. I therefore applied the institutional review board to waive the consent requirement. This application was approved.

³ Field notes, rape trial (Heather), 2012

⁴ Field notes, rape trial (Josephine), 2012

Field notes, rape trial (Karen), 2015

⁵ Field notes, rape trial (Caroline), 2012

Field notes, rape trial (Elizabeth), 2012

Field notes, rape trial (Audrey), 2012

Field notes, rape trial (Joanna & Sophie), 2012

Field notes, rape trial (Kirsten), 2015

Field notes, rape trial (Jenny), 2016

⁶ Field notes, rape trial (Joanna & Sophie), 2012

⁷ Field notes, rape trial (Caroline), 2012

⁸ Field notes, rape trial (Joanna & Sophie), 2012

Field notes, rape trial (Isabel), 2015

Field notes, rape trial (Jenny), 2016

⁹ According to the Criminal Procedure Act § 134, "evidence of a witness' reputation, or to weaken or strengthen the credibility of a witness in general, must only take place to the extent permitted by the court. This also applies to sexual history evidence."

¹⁰ Field notes, rape trial (Kirsten), 2015

¹¹ Field notes, rape trial (Mindy), 2015

¹² Field notes, rape trial (Caroline), 2012

Field notes, rape trial (Audrey), 2012

See also Author and co-author. 2012. *Details Withheld for Peer Review*. pp. 292-302.

¹³ Field notes, rape trial (Caroline), 2012

Field notes, rape trial (Mindy), 2015

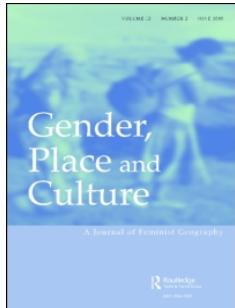
Field notes, rape trial (Elizabeth), 2012

Field notes, rape trial (Jenny), 2016

Field notes, rape trial (Liza),
2012

Artikkkel 3

Bitsch, Anne, og Marit Elisabeth Klemetsen. 2017. "The Legal
Grading of Sexual Citizenship: Sentencing Practices in Norwegian
Rape Cases." *Gender, Place & Culture* Vol. 24 (2):174-188.

Gender, Place & Culture

A Journal of Feminist Geography

ISSN: 0966-369X (Print) 1360-0524 (Online) Journal homepage: <http://www.tandfonline.com/loi/cgpc20>

The legal grading of sexual citizenship: sentencing practices in Norwegian rape cases

Anne Bitsch & Marit Elisabeth Klemetsen

To cite this article: Anne Bitsch & Marit Elisabeth Klemetsen (2017) The legal grading of sexual citizenship: sentencing practices in Norwegian rape cases, *Gender, Place & Culture*, 24:2, 174-188, DOI: [10.1080/0966369X.2017.1298572](https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1298572)

To link to this article: <https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1298572>

Published online: 20 Mar 2017.

Submit your article to this journal

Article views: 333

View related articles

View Crossmark data

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
<http://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=cgpc20>

The legal grading of sexual citizenship: sentencing practices in Norwegian rape cases

Anne Bitsch^a and Marit Elisabeth Klemetsen^b

^aCenter for Gender Research, University of Oslo, Oslo, Norway; ^bDepartment of Economics, University of Oslo, Oslo, Norway

ABSTRACT

This article maps and discusses the legal processing of rape cases in Norwegian appellate courts. Drawing on data from a multivariate regression analysis and a qualitative frame analysis, we examine the significance of space, accuser-convict prior relationship, the social context, accuser-convict marital relationship status, and convict racial background for grading of sentences in rape cases. The data-set consists of 176 rape cases that were processed in 2011 and 2012. Excluding acquittals and controlling for the application of relevant legal provisions, we find that sentences are reduced by 30% if the rape occurs in a private space as opposed to a public space. If the rape occurs at a party or is committed by a perpetrator who is a member of a racial majority, we find that sentences are reduced by 20%. A prior relationship between the victim and the perpetrator reduces sentencing by 18%. Results regarding victims of marital rape are inconclusive. The study concludes that sentencing is stratified according to the public/private divide, prior relationship, social context and race. Despite progress made on behalf of victims of domestic violence and a gradual implementation of stricter sentencing in line with legislative intentions, the legal processing of rape cases is permeated by race and gender discrimination.

ARTICLE HISTORY

Received 3 April 2016
Accepted 5 December 2016

KEY WORDS

Rape; spatial justice;
discrimination; legal
sentencing; multivariate
regression analysis

PALABRAS CLAVE

Violación; justicia espacial;
discriminación; sentencia
legal; análisis de regresión
multivariante

关键词

强暴; 空间正义; 歧视; 法律
量刑; 多变量迴归分析

La clasificación legal de la ciudadanía sexual: prácticas de condena en casos de violación en Noruega

RESUMEN

Este artículo mapea y discute los procesos legales de casos de violación en cortes de apelación noruegas. Basándonos en datos de un análisis de regresión multivariante y un análisis de marco cualitativo, analizamos la significancia del espacio, la relación previa acusadora-convicto, el contexto social, la relación marital acusadora-convicto, y el origen racial del convicto para evaluar las sentencias en los casos de violación. El conjunto de datos consiste en 176 de casos de violación que se procesaron en 2011 y 2012. Excluyendo las absoluciones y controlando por la aplicación de las disposiciones legales relevantes, encontramos que las sentencias se reducen en un 30 por ciento si ocurren en un espacio privado en vez de un espacio público. Si la violación ocurre en una fiesta o es cometida por un violador que es parte de una mayoría racial, encontramos que las sentencias se reducen en un 20 por ciento. Una relación previa entre la víctima y el violador reduce la sentencia en un 18 por ciento. Los resultados en cuanto al estado civil de la víctima no fueron concluyentes. El estudio encontró que las sentencias están estratificadas de acuerdo a una división público/

CONTACT Anne Bitsch anne.bitsch@stk.uio.no

© 2017 Informa UK Limited, trading as Taylor & Francis Group

privado, una relación previa, el contexto social y el origen racial. A pesar del progreso logrado por parte de las víctimas de violencia doméstica y una implementación gradual de sentencias más estrictas en línea con las intenciones legislativas, el procesamiento legal de los casos de violación está permeado por la discriminación por raza y género.

性公民权的法律分级：挪威强暴案例的量刑办法

摘要

本文绘製并探讨挪威上诉法庭中，强暴案例的法律过程。我们运用多变量迴归分析以及质性架构分析的数据，检视强暴案例的量刑分级中，空间、控告人—受刑人的先前关系、社会脉络、控告人—受刑人的婚姻关系状态，以及受刑人的种族背景的重要性。该数据集包含2011年与2012年起诉的一百七十六个强暴案例。排除宣告无罪的案例与控制相关法律提供的申请后，我们发现，强暴发生于私人空间的量刑较公共空间减少百分之三十。若强暴发生在派对，或是犯人为主流种族的话，量刑则减少百分之二十。强暴犯和受害者之前若有关系，量刑则减少百分之十八。婚姻强暴受害者的量刑则无法确定。本研究于结论中主张，量刑根据公／私划分，过往的关系，社会脉络与种族而有所分级。尽管代表家庭暴力受害者的权益已有所进步，且符合立法意图的更为严格的量刑正在逐步施行，但强暴案的法律过程仍然充满种族与性别歧视。

Introduction

This article maps and discusses the legal processing of rape cases in Norway as it pertains to women's sexual citizenship and access to legal justice. Using multivariate regression analysis and frame analysis (Entman 1993), we examine the significance of space, accuser-convict prior relationship, the social context, accuser-convict marital relationship status, and convict racial background on the grading of sentences in rape cases.

In many feminist accounts, rape and violence against women is understood as the ultimate manifestation of patriarchy where men as a group dominate women as a group, leaving violence in private spaces unprosecuted (Christie 1986; Johnston and Longhurst 2010; Lees 2002; Tyner 2012). The historical exclusion of women's interests from public decision-making has rendered their experiences of intimate partner violence a private and personal issue, rather than a public and legal issue (Okin 1989; Valentine 1992). Impunity for sexual violence and maltreatment of victims in the legal process is perceived by feminists to be a symptom and outcome of patriarchy, gender inequality and institutionalized sexism.

Feminist geographers have been leaders in theorizing about spatial aspects of gender-based violence, in particular as it pertains to the public/private divide and women's fear of crime in urban settings (Day 1999; Koskela 1999; Valentine 1989). The wrongful notion that violence against women is most often committed by strangers lurking in dark alleyways or other public spaces is criticized by Pain (1997, 233), who correctly asserts that 'an accurate map of urban rape would highlight far more bedrooms.' Historically, domestic violence has been ignored by the police, in part because it is framed as interpersonal conflicts in the home, rather than as structural violence against women and children (Tyner 2012). This is indicative of the inherent spatiality of law, violence and sexual citizenship, in so far as women both are less safe in private spaces and that the sexual violence committed in these spaces are regarded as somehow less serious, if even worthy of prosecution. This happens through the process of constructing and construing some women as risk seeking or 'out of place'.

By the term 'sexual citizenship', we refer first and foremost to all women's access to legal justice and sexual rights, in particular the right to sexual self-determination, pleasure and safety (Richardson 2000, 114). Being recognized before the law entails that when seeking to pursue these rights, one is not discriminated against because of institutionalized gender and sexuality stereotyping. In the case of rape more specifically, access to sexual citizenship, for example, should not depend on who the perpetrator

is, the social standing of the victim, or where the rape is committed. Our conceptualization of sexual citizenship is closely connected with how Razack (2002, 126) operationalizes spatial injustice as 'the values that deem certain bodies and subjects in certain spaces as undeserving of full personhood', thereby diminishing predominantly white men's culpability.

The starting point for the forthcoming analysis is an inquiry into how the state fulfills its human rights obligation to protect women's sexual citizenship, and how it promotes, or fail to promote, spatial justice. Specifically, this entails that if it is possible to establish beyond a reasonable doubt that a crime occurred, all sexual offenses should be prosecuted in a non-discriminatory manner, regardless of spatial and social context, race, whether the victim and the perpetrator had a prior relationship, and the convict's racial background.

Despite important scholarly contributions on violence against women, the legal processing of rape remains remarkably under-explored in feminist geography, in particular in Scandinavian countries, where one might expect significant progress on behalf of women's sexual citizenship to have occurred due to 'woman-friendly' policies. Furthermore, while plenty of valuable work has been done on attrition and in victimology, there has been less systematic academic engagement with sentencing practices in cases concerning violence against women (Ferraro 1993). Apart from a qualitative study on how perceptions of race and so-called honor-based crimes affected sentencing practice in partner homicide cases (Karim 2015), we are not aware of reliable, systematic studies on how convicts' racial background influences sentencing practice in rape cases in Norway.

This article fills a gap in the literature by examining how rape victims' access to sexual citizenship is enacted in one of the countries with the highest degree of gender equality in the world. Our study aims to account for the contributions of legal and extra-legal factors to rape sentencing, including the location of the crime scene (space), accuser-convict prior relationship, social context, accuser-convict marital relationship status, and convict racial background. Although the primary focus for this article is a quantitative regression analysis of appellate judgments in 2011 and 2012, our conclusion and discussion is also informed by a qualitative reading and frame analysis of the same data-set (Bitsch *forthcoming-a*).

Legal processing of rape

In law, criminology and feminist legal studies, the issue of high attrition rates in rape cases, also known as 'the justice gap', has received a fair amount of attention (Kelly, Lovett, and Regan 2005; Temkin and Krahé 2008). Scholars disagree about whether the legal system at all is an appropriate instrument for securing women freedom from violence and the right to sexual safety and pleasure. Nevertheless, a common denominator of feminist research is that it is often victim-centered, and aims at uncovering sexist and racist bias and stereotyping.

The 1966 landmark study by Kalven et al. of six audiotaped trial deliberations, as well as questionnaire responses from 555 judges presiding over criminal trials, was the first American study to suggest that juries differentiated between rape victims with 'good and bad reputations'. Twenty years later, Norwegian criminologist Christie (1986) proposed that in order for victims to be recognized as worthy of sympathy, they must exhibit signs of weakness and cannot be blamed for being in the 'wrong place'. The construction of ideal victims depends on constructions of ideal perpetrators, who are perceived to be 'big and bad' strangers (Christie 1986, 25). In the context of rape, such convictions are known as 'real rape' stereotypes or 'rape myths' (Brownmiller 1975; Bumiller 1990; Burt and Hendrick 1980; Estrich 1987). The aforementioned stereotypes are found to influence how courts perceive allegations of violence, both with regards to conviction rates and grading of sentences with regards to gender and sexuality (Bumiller 2008; Ehrlich 2001; Lees 2002; Razack 1998; Temkin 2000; Temkin, Gray, and Barrett 2016).

Class and race are also examples of extraneous factors that are found to affect all types of sentencing practices in the criminal justice system (Bumiller 1987; Daly and Michael 1997; Razack 1998, 2002), not just rape. Images of ideal victims and perpetrators intersect with race and space: In North-America, for instance, Black men have historically been more likely to become associated with real rape stereotypes

and are assumed to have a more violent sexual nature than Whites. Furthermore, victims belonging to minority groups, in particular prostitutes, are sometimes marked off as coming from 'degenerate spaces' or as being 'women out of place', and White perpetrators are either entirely acquitted or receive light sentences (Bumiller 1987; Cresswell 1996; Razack 2002). The violence inflicted on these victims is routinely framed as a coincidence, rather than as a crime. These victims enjoy less sexual citizenship and spatial justice.

Rape laws have changed in many American and European jurisdictions the past 40 years or so. Consistent with the objectives of legal reforms and changes in cultural attitudes to rape, more victims than ever are filing police reports (Baumer 2004; Flatley 2016; Hennum 2004). Nevertheless, subtle forms of sexism and stereotyping continue to exist, not least in the criminal justice system. Researchers have found a systematic lowering of sentences when the offender and the victim had a prior relationship (Rumney 1999). So-called negative victim characteristics (such as the use of alcohol or drugs at time of assault, references made in the crime report to a possible past or present involvement in prostitution, presence alone in a bar or in public at night, self-assistance in removing clothing, hitchhiking or other kinds of 'risk-taking behavior') have also been associated with lenient sentencing practices and victim blaming (Bumiller 2008; Kingsnorth, MacIntosh, and Wentworth 1999; Spohn and Spears 1996). These findings resemble the situation in Norway.

The Norwegian geography of rape

Consistent with feminist geographers' assertion that 'private' violence is under-communicated and -acknowledged compared to public violence (Johnston and Longhurst 2010; Tyner 2012; Valentine 1992), public stranger rape has attracted more attention and public indignation in Norway, compared to other types of violence against women. Like in the United States and the United Kingdom, the gravitation point of Norwegian public policy is the protection of the nuclear family. Historically speaking, this entailed an economic model with a male breadwinner, which may explain why marital rape in many countries has been associated with impunity (Christie 1986; Lees 2002; Nast 1998). Today, Norwegian gender equality policy is based on a model with dual-worker couples and in 1974, following Supreme Court ruling where a man was convicted of domestic abuse and rape, the marital rape exemption officially died.¹ Since the 1970s, the Norwegian state – under the influence of the women's movement – invested heavily in policies promoting gender equality, including parental benefits and shelters for women and children exposed to domestic violence. National action plans to combat domestic violence have been in place since the 1980s. Over the past 16 years, the issue of consent and women's right to sexual integrity has been debated in public and Norway has been criticized by civil society and the UN for failing to adopt a legal framework that address this (Bitsch and Kruse 2012; CEDAW 2012). In 2000, incapacitated sexual assault was included in the rape provision, and rape by gross negligence was also criminalized, thereby enforcing prosecution of less physically violent types of sexual abuse. In 2010, new sentencing guidelines instructed courts to apply the same level of sentencing regardless of whether a case was prosecuted and convicted as forcible rape or incapacitated rape (The Norwegian Ministry of Justice and the Police 2008, 229). In 2012, the first national action plan to address rape was launched by the government. It targeted party-related rape, which had hitherto been fairly invisible as an independent priority area. However, observation of court trials and qualitative readings of judgments suggest that victim resistance and victim prevention (i.e. that women can and should attempt to deter rapists) still constitutes a crucial component of the courts' constructions of ideal victims, in particular when an offense is committed in private spaces, behind closed doors (Bitsch forthcoming-a; Bitsch and Kruse 2012).

The systematic failure to effectively sanction private sexual violence speaks to the inherent spatiality of law and the geography of rape. Attrition and under-reporting still constitutes major problems, leaving 90% of all cases unreported and only about 14% of fully investigated cases prosecuted and punished (Kruse, Strandmoen, and Skjørten 2013, 36). In the public debates about attrition, the police and the courts often dismiss feminist claims about systematic gender and race bias, and assert that

the high level of acquittals is due to the 'state of the evidence', if not outright false allegations (Grytdal and Sætre 2011).

Contemporary media debates about rape and other forms of violence against women are often infused with racial anxieties and perpetuation of the myth that most rapes are committed by 'dark strangers' – men who are labeled different in every respect, such as skin color and moral character, and thus excluded from community with 'normal people' (Bitsch and Kruse 2012). These myths often blend with legal understandings of 'real rape' and culpability. Following recent high-profile rape trials and public campaigns,² there is now more focus on party-related rape and intimate forms of abuse, but as in the courts, media debates center on consumption of alcohol or victim prevention, rather than the complex configurations of gender inequality and white male privilege. This resonates with points made by feminist scholars, who assert that certain kinds of sexual violence are understood exclusively as outcomes of individual psychopathology instead of being co-determined by structural factors (Bumiller 2008; Ferraro 1993).

The causes of the poor protection of some rape victims' sexual citizenship are many and complex, and it is beyond the scope of this article to offer a full explanation. Victims and perpetrators may come from different social and racial strata in society, but the aforementioned studies suggest that they are all measured against a stereotyped and normative template for innocence or culpability. After an overview of the legislation, this study's research methods, and a presentation of the data-set, we will investigate whether any such bias is present in the contemporary processing of rape cases.

Norwegian law and rape sentencing

Rape is defined by § 192 in the Norwegian Penal Code.³ In this statute, different types of rape are listed and carry different liabilities and sentencing levels, which are defined in so-called provisions (i.e. §). § 192, section 1 distinguishes between forcible and incapacitated rape. Forcible rape refers to acts where a person 'engages in sexual activity by means of violence or threats'. When a person 'engages in sexual activity with any person who is unconscious or for any other reason incapable of resisting the act', that person is guilty of incapacitated rape. A person who is found guilty of committing intentional rape is liable to imprisonment for a term not exceeding 10 years, normally four years in cases without mitigating and/or aggravating circumstances. A minimum sentence of three years' imprisonment applies if the rape is premeditated and/or involves intercourse cf. § 192, section 2. Rape by gross negligence (i.e. where the perpetrator failed to understand that sex was unwanted, but remains blame-worthy) was in 2011–2012 subject to up to five years in prison cf. § 192, section 4. If the victim dies or is severely bodily injured, or the crime was committed in a particularly harmful manner, perpetrators can be sentenced to 21 years in prison or to indefinite incarceration (psychological treatment) cf. § 192, section 3.

Several other factors may lawfully be taken into account by judges in determining an appropriate sentence for a criminal offense. Chapter 14, §§ 77–78 in the Norwegian Penal Code (2005) regulates lawful differential treatment pertaining to so-called aggravating and mitigating circumstances. According to these provisions, a reduction or increase in sentencing, or alternative forms of punishment, may be justified if such circumstances apply to the crime in question. Examples of aggravating circumstances are excessive use of force or violence, if the perpetrator is a repeat offender, or if the rape involved several perpetrators. Mitigating circumstances may be applied if the crime was attempted rather than completed, if the perpetrator confessed, is a juvenile, or has good prospects of rehabilitation, or if the processing time has been very lengthy. Judges can, and do, exercise discretion in individual cases when it is deemed 'appropriate, useful, necessary and fair' (Gisle 2010, 378). Discretion may not relate to extralegal factors or stereotypes that result in discrimination.⁴

Research design and method

This article draws on data from a PhD project examining the legal processing of rape cases in Norway. The purpose of the project is to analyse how legal actors construct and construe rape as a social and

gendered issue in court proceedings and in sentencing practice. The qualitative part of the project employs ethnographic methods, such as observation of trials in appellate courts, informal conversations and semi-structured interviews with legal actors, as well as frame analysis of judgments from appellate courts (2011–2012). The quantitative part of the project, which is the primary point of departure for the forthcoming analysis, is a statistical analysis of sentencing practices in these judgments.

Coding

The 176 cases were extracted from the official database lovdata.no, and concern attempted and completed rape (excluding statutory rape), processed by Norwegian appellate courts in 2011 and 2012. All the judgments were thoroughly read and the facts from each case were coded into a database. The facts include the applied law provisions, such as mitigating and aggravating circumstances, whether the crime was committed before or after the 2010 revisions of sentencing guidelines, as well as information about our variables of main interest. Unfortunately, our data-set does not allow for a comprehensive operationalization of class, because the judgments contain no information about income or education level. For the purpose of in-depth qualitative analysis, we also registered information in the database about how notions about gender, race, sexuality and power relations were constructed and construed in the judgments.

The purpose of the study presented in this article is to examine whether courts unlawfully discriminate against otherwise similar rape cases, and discuss that through the lens of sexual citizenship and spatial justice. Such discrimination, when applied without reference to law, might be associated with pursuing the ideal victim and perpetrator stereotype.

Variables

We limited our study to test the significance of the five variables of main interest to us: space, prior relationship, party/social context, accuser-convict marital relationship status and perpetrator racial background. Separate analyses were run for all variables of main interest. These variables function as 'proxy variables' that allow examination of our research question. Every crime scene that not was a property or a home (such as parks, alleyways, hiking tracks, construction sites and taxis) was coded as a public space. The prior relationship variable is defined dichotomously, either as 'have met or know each other' or 'stranger'. In order to get a more nuanced picture of the significance of prior relationship, we included a variable concerning whether the accuser and convict were married/cohabiting with one another or not (marital relationship status) prior to or at the time of the offense. Every rape where the perpetrator and the victim were currently or previously co-habiting or married to one another was categorized as a marital relationship rape. We distinguish between relationships *prior to the offense* and *at the time of the offense*. The reason for this distinction is that courts may be more lenient toward offenders who rape someone they are intimate with.⁵

Party-related rapes often, but not always, include cases where the victim and the perpetrator had some prior relationship and most typically take places indoors. The cases are portrayed in Norwegian media and police reports as 'he said-she said' cases, and sexually active women are held partly responsible for unwanted sex and rape, presumably because they send 'mixed signals' to men and engage in 'non-Victorian risk behavior' (see for instance Grytdal and Sætre [2011]; Hansen [2013]; Olsen [2011] and Ørjaseter [2016]). This indicates that the variable 'party-related' can be used as a proxy measure for the Whore/Madonna stereotype, the cultural idea that women can be sorted into either of two camps: saintly, pure and virginal 'Madonnas' or degenerate, aggressive and sexually risk seeking 'whores'.

Finally, we recorded measures of whether or not the person belonged to a racial majority group. With racial majority, we first and foremost refer to ethnically Norwegian white men. We do not define race as a biological category, but as a socially constructed one. Markers for whiteness and normalcy influence how the court constructs and construes an offense. This is partly so because class or deviance markers interfere with perceptions of race. Consequently, in determining whether an offender belongs

to a minority or majority group, we do not limit the operationalization of race to citizenship status or skin color. When appropriate, we added ethnicity and socio-cultural markers for what could loosely be defined as 'white normalcy'.⁶

We include dummy variables that are equal to 1 if the rape occurred in a private space, occurred at a party, involved people who had some kind of prior relationship, were currently or formerly married or cohabiting prior to or at the time of the offense, and if the offender belonged to a 'majority' racial group.

In order to control for factors that may *lawfully* influence sentencing, we include dummy variables that are equal to 1 if the court found mitigating circumstances (§ 78), aggravating circumstances (§ 77), and/or if the rape was committed after the legislative reform in 2010 when sentencing levels were increased. Moreover, we control for the legal grading of sentencing by including a set of dummy variables that indicate which of the provisions or sections in the rape statute were applied (§§ 192a, b or c, section 1; § 192, section 2, § 192, section 3; § 192, section 4; § 49, § 205). By including these provisions, we control for the significance of the level of injury inflicted upon a victim.

We also control for how many victims the perpetrator is convicted of having raped. Marital rape cases sometimes include additional charges for battering and/or domestic violence (cf. Penal Code § 219 and/or § 228), which justifies a stricter sentence. In the sub-study of marital rape, we control for the effect of such additional charges. Finally, we control for whether the convicted person was sentenced for other offenses in addition to the rape and/or whether he had prior convictions for sexual or violent crimes. We assume that the applied provisions adequately capture factors that are allowed to influence sentencing practice, but we cannot exclude that non-observable factors are correlated with our explanatory variables of main interest.

Procedure and analysis strategy

In order to answer our research question, we specified one equation for each hypothesis and tested them in the statistical software program Stata. By applying this procedure, the issue of multicollinearity was reduced.⁷ The dependent variable is the logarithm of the number of unconditional prison sentence months. The variables of main interest are the extra-legal factors: private space, prior relationship, social context (party), accuser-convict marital relationship status, and convict racial background. We also include the control variables mentioned above – all the legal provisions that are taken into account by the court in each specific case, as well as legislative change. The error term is assumed to be independent of the control variables and the explanatory variables of main interest.

Data

The initial data-set consists of 176 cases. Cases concerning statutory rape and rape of children were excluded. All the victims were female, and all the perpetrators were male. We have not deliberately excluded male victims or female perpetrators, but since very few such cases are brought to court, these victim and perpetrator groups did not figure in the data-set. Of the 176 cases, 35 were acquitted, equivalent to an acquittal rate of 20%. After dropping the acquitted cases, the sample was further reduced to 141 cases. By excluding acquittals, we avoided selection problems that might occur when certain types of rape turn out difficult to prove. This means that the study controls for 'the-state-of-the-evidence'-explanation, which is often put forward by the police and legal professionals in public debates about possible gender discrimination and sexism in the criminal justice system's handling of rape cases. Cases where insufficient information is provided (missing values) were automatically dropped, leaving us with a final sample size of 135 cases.⁸

In the final estimation sample, the average (mean) number of unconditional sentence months is 449. The median (most typical) sentence is 39 months, well below the legislative intent of four years (48 months) for a 'normal rape' without mitigating or aggravating circumstances, as well as the upper sentencing frame of ten years (120 months).

Table 1 provides a description of the data-set used in the analysis, i.e. the 135 cases in the final estimation sample. The table illustrates the share of cases where the respective circumstances occurred and legal provisions were applied. We see that 77% of the rapes occurred in a private space; 55% occurred between people with a prior relationship; 43% were party-related; 11% involved people who were married or co-habiting at the time of the offense, whereas 8% concerned people who were married or co-habiting prior to the offense.

Table 2 illustrates the average unconditional sentence in months, based on how the law was applied to the estimation sample (the 135 cases). According to this table, strict sentences are associated with forcible rape and particularly violent rapes, such as gang rape, or cases where the victim was severely bodily injured or died. Lighter sentencing applied to incapacitated rape, attempted rape and rape that did not involve intercourse. Moreover, a conviction for rape by gross negligence received on average a sentence 63% lower than intentional rape (17 months compared to 46).

Table 3 illustrates the average unconditional sentence in months, based on whether the rape occurred in a private space or in a public space; within the social context of a party; whether the accuser and convict had a prior relationship or were strangers; whether the accuser at the time of the assault currently or previously was married or co-habited with the convicted person or not; and whether the convicted person belonged to a racial majority group or not.

On average, rapes that occurred in a public space received sentences of 55 months, whereas those committed in private spaces received sentences of 42 months. Cases in which the victim and offender had a prior relationship were on average sentenced to 42 months, whereas stranger rapes on average received sentences of 50 months. Furthermore, rape cases that were not party-related were on average sentenced to 53 months, whereas party-related rapes on average resulted in a 35-month sentence. Ethnically Norwegian perpetrators were on average sentenced to 36.5 months, whereas ethnic minority perpetrators on average received sentences of 52.8 months. Marital rapes resulted in higher-average sentences than non-marital rapes. However, insofar as convictions for marital rapes often occur within a context of systematic domestic violence, this does not necessarily mean that marital rapes are given higher sentences. In the analysis below, we will take these factors into account.

Tables 1–3 illustrate descriptive statistics, not causal relationships. The provisions taken into account by the court have not been controlled for, such as for example the level of injury, aggravating and mitigating circumstances, legislative revisions regarding increased sentencing levels put into effect as of June 2010, and so on. In the following analysis, these variables will be controlled for.

Table 1. Summary statistics of convictions from Appellate courts, 2011–2012: Percentage share of cases where the respective circumstance occurs.

Variable	%
§192a, 1. (forcible rape)	69.9
§192b, 1. (incapacitated rape)	27.1
§192c, 1. (forcing someone to sex with themselves or others)	2.3
§192, 2. (intercourse/premeditated rape)	72.9
§192, 3. (victim dies or carried out in particular harmful manner)	7.5
§192, 4. (gross negligence)	3.8
§49 (attempted rape)	9.0
§77 (aggravating)	78.9
§78 (mitigating)	54.9
After legislative revision June 2010	45.9
§205 (aided and abetted)	3.0
More than one victim	25.4
Convicted for other crimes in addition to rape	31.6
Private space	76.7
Prior relationship	54.5
Party-related	42.7
Marital relationship (current marital or cohabiting status)	11.3
Marital relationship (former marital or cohabiting status)	8.3
§219 and/or §228 (domestic violence)	12.8
Convict race (majority)	46.8

Table 2. Average unconditional sentence months for cases where the respective provision (\$) is applied ('yes') and when respective provision is not applied ('no').

Variable	Yes	No
§192a, 1. (forcible rape)	51.4	30.9
§192b, 1. (incapacitated rape)	30.9	50.6
§192c, 1. (forcing someone to sex with themselves or others)	51.0	45.1
§192, 2. (intercourse/premeditated rape)	50.4	31.4
§192, 3. (victim dies or carried out in particular harmful manner)	56.8	44.3
§192, 4. (gross negligence)	16.8	46.4
§49 (attempted rape)	29.8	46.8
§77 (aggravating)	49.5	29.2
§78 (mitigating)	39.4	52.3
After June 2010	54.7	37.2
§205 (aided and abetted)	31.0	45.7
Serial rape (more than one victim)	68.9	37.7
Convicted for other crimes in addition to rape	55.6	40.8
§219 and/or §228 (domestic violence)	64.5	42.4

Table 3. Average unconditional sentence months for cases for rapes that did ('yes') or did not ('no') happen in a private space; at a party, between parties with a prior relationship; between currently or formerly married or cohabiting partners; and by a perpetrator from a racial majority group.

Variable	Yes	No
Private	41.7	55.6
Prior relationship	40.8	50.3
Party	34.3	53.0
Current marital or cohabiting status	63.0	43.0
Former marital or cohabiting status	46.1	45.2
Convict race (majority)	36.5	52.8

Results

The results of our study are displayed in Tables 4–8. The estimates in the result tables reflect the average percentage increase or reduction in unconditional prison sentence months due to each of the extra-legal factors, and from each of the penal code provisions being applied. The first 11 rows in Table 4 display the estimated effects of the control variables on the number of unconditional sentence months. The next row of the table displays the estimated effect of private space. In Tables 5–8 we do not report the estimates of the control variables, as these are almost identical to Table 4. In Tables 5–8, only the estimated effects of the explanatory variables of main interest are reported.

Table 4 reports the results of the study of the effects of the control variables and the spatial context (private or public space) on sentencing. The results show that premeditated rape (for instance by drugging the victim) or completing intercourse increases the average sentence by approximately 29% (the estimate, 0.29, is significant within the 1% level). The sentence is reduced by 71% (significant at the 1% level) if the rape is prosecuted under the gross negligence provision, and reduced by approximately 41% (significant at the 5% level) if the rape is attempted rather than completed. Aggravating circumstances increase the sentence by 35% (significant at the 1% level), whereas mitigating circumstances reduce the sentence by 30% (significant at the 1% level). Rapes that occurred after the sentencing reform in 2010 receive a 47% stricter sentence (significant at the 1% level), indicating that the reform has had an actual effect on the courts' sentencing assessments. For serial rapists, an increase in the number of victims by 100% (for example, an increase from one to two victims) increases the average sentence by 24% (significant at the 5% level). Being convicted of other crimes in addition to the rape increases the average sentence by 24% (significant at the 5% level). Finally, rapes occurring in private spaces are sentenced 30% more leniently (significant within the 1% level) than rapes occurring in public spaces.

Table 4. Results. The effects of spatial context on the number of unconditional prison sentence months.

Variable	Estimate	Std. Err.
§192a, 1. (forcible rape)	0.17	0.24
§192b, 1. (incapacitated rape)	0.01	0.23
§192c, 1. (forcing someone to sex with themselves or others)	0.50	0.31
§192, 2. (intercourse/premeditated rape)	0.29***	0.11
§192, 3. (victim dies or carried out in particular harmful manner)	0.12	0.17
§192, 4. (gross negligence)	-0.71***	0.24
§49 (attempted rape)	-0.41**	0.17
§77 (aggravating)	0.35***	0.13
§78 (mitigating)	-0.30***	0.10
After legislative revision June 2010	0.47***	0.09
§205 (aided and abetted)	-0.26	0.26
Convicted for other crimes in addition to rape	0.24**	0.11
Number of victims	0.24**	0.11
Private space	-0.30***	0.11
Number of observations	135	
R ²	0.56	

Notes on significance level: * $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$.

Table 5. Results. The effects of prior relationship on the number of unconditional prison sentence months.

Variable	Estimate	Std. Err.
Prior relationship	-0.18*	0.09
Number of observations	135	
R ²	0.55	

Note: The control variables are included in the analysis but the estimates are not reported.

Significance level: * $p < 0.1$.

Table 6. Results. The effects of social context (party) on the number of unconditional prison sentence months.

Variable	Estimate	Std. Err.
Party/social context	-0.20*	0.11
Number of observations	135	
R ²	0.56	

Note: The control variables are included in the analysis but the estimates are not reported.

Significance level: * $p < 0.1$.

Table 5 displays the results regarding the effect of a prior relationship between the perpetrator and the victim on sentencing. We observe that if the victim had a prior relationship with the perpetrator, the average sentence was reduced by 18% (significant within the 10% level).

Table 6 displays the results regarding the effect of social context on sentencing. Rapes occurring in party-related contexts are sentenced 20% lower than rapes occurring in other contexts (significant at the 10% level). It is worth noting that the vast majority of rapes prosecuted under the gross negligence, which reduced sentencing by 71% (see Table 4), are party-related.

Table 7 displays the results regarding the effect of accuser-convict marital relationship status on sentencing. In addition to the other control variables, we now add a control for whether battering and/or domestic abuse occurred in addition to rape. Domestic violence increases the average sentence by 51% (significant within the 5% level). Current marital or co-habiting status reduces the average sentence by 21%, whereas former marital or co-habiting status reduces the average sentence by 26%. However, these findings may be coincidental as neither of these estimates are significant at the conventional levels. We cannot claim that marital rapes are sentenced differently than other rapes, as the results are inconclusive.

Table 8 displays the results regarding the effect of the perpetrator's racial background on sentencing. When controlling for the severity of the crime, defendants from a racial majority group receive a 20%

Table 7. Results. The effects of accuser-convict marital relationship status on the number of unconditional prison sentence months.

Variable	Estimate	Std. Err.
Current marital or cohabiting status	-0.21	0.26
Former marital or cohabiting status	-0.26	0.19
Domestic violence	0.51**	0.24
Number of observations	135	
R ²	0.56	

Note: The control variables are included in the analysis but the estimates are not reported.

Significance level: * $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$.

Table 8. Results. The effects of convict racial background on the number of unconditional prison sentence months.

Variable	Estimate	Std. Err.
Perpetrator race = Majority	-0.20*	0.10
Number of observations	135	
R ²	0.54	

Note: The control variables are included in the analysis but the estimates are not reported.

Significance level: * $p < 0.1$.

lighter sentence (significant well within the 10% level, with a p -value of 0.055). This means that defendants from a racial minority receive sentences that are 20% stricter, because of their racial background.

Discussion and conclusion

Our study shows that sentencing practices in rape cases are contingent upon a number of legal and extra-legal factors. The extra-legal factors that affect sentencing are space, prior relationship, social context and race. A sentencing hierarchy emerges, placing rapes by strangers in public spaces at the top and indoor or party-related rapes by someone the victim knows at the bottom.

More specifically, the regression analyses shows that sentences were reduced by 30% if a rape took place in a private space as opposed to in a public space, by 20% if the rape occurred within the social context of a party, and by 18% if the victim and offender had a prior relationship. Perpetrators belonging to a racial majority are punished 20% more leniently than perpetrators belonging to a racial minority. These practices of differential treatment are often applied without reference to law, and may constitute a form of gender and race discrimination. The most influential *legal factor* influencing sentencing was when rape was prosecuted under the gross negligence provision, thereby resulting in a reduction of the average sentence. If a woman was raped as part of a systematic regime of domestic violence, harsh sentencing was more likely. Finally, the 2010 legislative sentencing reform has had a positive and significant impact on sentencing levels. A likely explanation for these findings is that concerted feminist efforts to put domestic violence on the agenda, as well as the political intentions to punish rape stricter, are beginning to pay off.

In support of existing scholarship, this study indicates that extra-legal factors influence the courts' perception of victims and the respective grading of perpetrators' liability in sentencing practice (Kingsnorth, MacIntosh, and Wentworth 1999; Rumney 1999; Spohn and Spears 1996). As anticipated, the rare public stranger rape is considered more worthy of punishment than any other kind of rape. The logic behind the sentencing process is thus more than a matter of 'applying law to facts'. It also expresses socio-legal attitudes to danger. These attitudes are shaped by the same images that inform women's fear of crime, i.e. an implicit understanding by state agencies and media that women predominantly need protection from strangers and male aggressors in an unpredictable public world (Valentine 1992), or that violence committed by someone you know is less traumatic for the victim. These spatial ideologies produce sentencing hierarchies, which to a large extent are connected to gendered and racialized images of danger: The vast majority of detected rapes committed in public spaces involve men who are

unknown by the victims, with backgrounds from Africa or the Middle East (Grytdal and Sætre 2011; The National Criminal Investigation Service 2015). The relatively harsher sentencing in these types of cases might indicate a racial bias. This was in fact confirmed by our study. Our finding is thus in line with existing scholarship from North America, which suggests that the sentencing practice is racially biased and discriminatory (Bumiller 1987; Daly and Michael 1997; Razack 2002).

Within the current interpretative normative and legal framework, girls and women engaging in a lifestyle where sexuality is used for recreation, rather than procreation, seem to be defined as less-deserving victims. They are women 'out of place' (Cresswell 1996) who unsettle public gender conservatism, as well as the heteronormative family ideology that permeates private spaces. As noted by feminist geographers and socio-legal scholars, the realization of sexual citizenship and protection of sexual rights too often depends on how 'responsible' a person is assumed to be, and how well that person manages his or her sexuality (Johnston and Longhurst 2010; Richardson 2000). In many ways, the legal practice seems to reflect the notion that women should exercise a healthy, non-promiscuous sexuality in the home, preferably with a spouse or stable partner. When reading the judgments in the data-set, it seems acquaintance- and party-related rapes (which involved racial majority men in 46 out of 82 cases) are framed in terms of accidental damage by or immature behavior by the perpetrators. An alternative interpretative frame, which is almost invisible in the judgments, is that such rapes are in fact serious assaults on a person's sexual autonomy and closely related to a culture of white male privilege and sexual objectification of girls and women. The sentences and their rhetorical justification did not always reflect the severity of the offense. Contrary to research stating that being raped by dates or partners are no less traumatizing to the victim than being raped by a stranger (Kilpatrick et al. 1988), party-related rape and/or rape between people with a prior relationship were not consistently recognized as being just as damaging as public rape by a stranger. In terms of access to sexual citizenship and spatial justice, then, the personhood of victims of party-related rape and acquaintance rape was to a lesser degree acknowledged by lawyers and courts (Bitsch *forthcoming-b*, *forthcoming-a*).⁹

Moreover, even if the law does *not* require that victims physically resist their assailants, lack of resistance is used by legal actors, including judges, to construct ambiguity and diminished culpability even when the salient point is *precisely* that the victims were incapable of doing so because of fear, sleep or intoxication. Many victims who are raped by someone they know, or in the social context of a party, experience their cases to be ineffectively investigated, and/or that they end with acquittals or with lenient sentences.

Our study focuses on convictions, and the victims in the data-set may therefore, to some extent, constitute ideal victims. Even so, the courts do not fully acknowledge all rape victims' personhood and right to sexual integrity. The legal treatment of their cases may therefore serve not only as examples showing a sentencing hierarchy, but also an extra-legal grading of women's sexual citizenship and spatial justice. As mentioned previously, the spatiality of legal practice works to preserve the tendency to regard sexual violence in private spaces as less serious and to deem certain groups of women as 'out of place'.

We do not identify evidence of discrimination against victims raped by a current or former partner or spouse. These rapes are on average sentenced more leniently than other rapes, but as the estimates are not significant, it is uncertain whether such discrimination takes place. We thus cannot confirm the finding of Rumney (1999) that marital rape is treated as a lesser crime than acquaintance rape. However, the relatively strict sentencing of *domestic violence* (excluding rape) could be due to successful feminist advocacy and legal reforms from the mid-1970s and onward.

To conclude, our study suggests that rape victims' access to justice is unjustly stratified, spatially as well as socially. Victims are less likely to be taken seriously if raped in a private space, by a friend, relative or partner, in particular within the social context of parties, which are constructed by judges and juries as spaces of risk. Even if party-related rapes are being prosecuted, the lenient sentences shows that the state finds these social spaces less worthy of protection, and constructions of mitigating circumstances tend to blend with archaic conceptions about women's duty to guard their sexuality and defend their purity.

The study further indicates that sentencing practice is biased in favor of convicts belonging to a racial majority group. As noted by Razack (2002, 126), to deem certain bodies and subjects in certain spaces as less deserving of personhood lies at the core of spatial injustice. Our argument is that such spatial injustices can be inferred from the sentencing process and its respective hierarchy. The current study indicates that future advocacy and reform must address such spatial injustices by focusing on victims of party-related rapes and acquaintance rapes, so they can enjoy equal protection by the law and full access to sexual citizenship. Work also remains to be done in addressing racial bias and white male privilege in the courts' constructions of culpability, as well as how bias may influence attrition on lower levels in the criminal justice chain of commanding.

Even if the development of Norwegian gender equality legislation has limited the public expression of the most blatant forms of prejudice, and domestic violence to a larger extent is taken seriously, sexism and racism persist and affect the prosecution of rape in Norway.

Notes

1. See Supreme Court ruling Rt. 1974, page 1121.
2. Recent examples of high profile media rape trials include a case from 2011 where the court, referring to the victim's sexual history, acquitted four men of raping a woman at Oslo Fjordcamp; a much discussed case from 2013, where a popular mayor was convicted of sexual abuse of a young girl in the village of Vågå; as well as acquittals in an alleged gang rape case in Hemsedal in 2014, where three men drugged a woman down and had intercourse with her. In 2013, the Norwegian police launched a social media campaign against party-related rapes, which explicitly addressed men and boys as bystanders ('Kjernekar').
3. In October 2015, a new penal code was put into effect. Rape is currently defined in Chapter 26, § 291–294. The old provision (cf. The Norwegian Penal Code (1902), Chapter 19 on Sexual Offenses, § 192) is cited in this study, because it is applicable to the sentences in our sample. Rape by gross negligence can now be punished with up to six years imprisonment whereas it previously was five years.
4. In Norway, The Act Relating to Gender Equality (2013) defines discrimination as 'direct and indirect differential treatment that is not lawful. Direct differential treatment shall mean an act or omission that has the purpose or effect that a person is treated worse than others in the same situation, and that is due to gender. Indirect differential treatment shall mean any apparently neutral provision, condition, practice, act or omission that results in persons being put in a worse position than others, and that occurs on the basis of gender. Differential treatment that is necessary in order to achieve a legitimate aim, and which does not involve a disproportionate intervention in relation to the person or persons so treated is not regarded as discrimination pursuant to the present Act.'
5. Thanks to an anonymous reviewer for helping us making this point clearer.
6. For instance, an ethnically Norwegian offender and an ethnically Swedish offender may not be perceived so different from one another, as would an ethnically Norwegian and Romani ('gypsy') offender, although all three offenders are non-Black and from Western Europe. Because membership of a racial category interfere with other markers of deviance and normalcy, we would typically define a Norwegian and a Swedish perpetrator as 'majority', because of the racial, social and cultural similarities that unite them, whereas the Romani would be defined 'minority', because that person inhibits signs of difference (i.e. nomadic life-style, often uneducated/unemployed, slightly darker skin, and in public discourse portrayed as member of a group frequently engaged in criminal and asocial behavior). For concrete examples in the data-set, consider and compare how perpetrator identities are framed/constructed rhetorically in the judgments: LA-2011-144951, LA-2011-187926 and LF-2010-151196 (accessible via lovdata.no).
7. Multicollinearity is when two or more explanatory variables in a multiple regression model are highly correlated. Multicollinearity affects the validity of the coefficient estimates of the individual explanatory variable.
8. A 'missing value' can occur if information about one or more variable in a sentence is missing. If so, the case is automatically excluded from the analysis.
9. See for instance Supreme Court ruling: Rt. 2012, p. 659.

Acknowledgements

The authors wish to thank three anonymous referees for valuable comments to earlier versions of this manuscript. We will also express gratitude to Professor Kristian Stokke at the Department for Sociology and Human Geography at University of Oslo for helpful comments and suggestions, and Jessy LaHood at Sexual Violence Response & Rape Crisis/Anti-Violence Support Center at Columbia University for emotional support during the course of reading the judgments in the dataset.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the authors.

Funding

This work was supported by The Norway-America Association (NORAM)

Notes on contributors

Anne Bitsch is working on a PhD project about the legal processing of rape cases in Norway. The purpose of this project is to analyze how rape cases are constructed in court proceedings and sentencing practice, and how this relate to cultural perceptions about gender, power and sexuality. The project employs ethnographic methods and quantitative analysis. Her degree in human geography from the University of Oslo includes a minor in gender studies. With the support of The Norway-America Association, she was a visiting scholar at Columbia Law School at the time this article was written.

Marit Elisabeth Klemetsen holds a PhD in economics from the University of Oslo, Norway. Her degree includes a minor in law. Her primary research field is applied econometrics and statistics, i.e. methods for investigating and identifying causal effects. Her dissertation includes four empirical studies on the effects of government policies on pollutant emissions and environmental innovation among Norwegian firms. At the moment, she holds a government position as an analyst aiming to reduce labor crime.

References

- Baumer, Eric P. 2004. *Temporal Variation in the Likelihood of Police Notification by Victims of Rapes, 1973–2000*. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Bitsch, Anne. forthcoming-a. "In the Dead of Winter Behind the Bushes': Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases."
- Bitsch, Anne. forthcoming-b. "'She Could have been my Daughter': Defence Lawyers' Emotional and Narrative Labour in Norwegian Rape Trials."
- Bitsch, Anne, and Anja Emilie Kruse. 2012. *Bak lukkede dører. En bok om voldtekt* [Behind Closed Doors: A Book About Rape]. Oslo: Cappelen Damm.
- Brownmiller, Susan. 1975. *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Bumiller, Kristin. 1987. "Rape as a Legal Symbol: An Essay on Sexual Violence and Racism." *University of Miami Law Review* 42: 75–91.
- Bumiller, Kristin. 1990. "Fallen Angels: The Representation of Violence Against Women in Legal Culture." *International Journal of the Sociology of Law* 18 (2): 125–142.
- Bumiller, Kristin. 2008. *In An Abusive State: How Neoliberalism Appropriated the Feminist Movement against Sexual Violence*. Durham, NC: Duke University Press.
- Burt, Martha R., and Clyde Hendrick. 1980. "Cultural myths and supports for rape." *Journal of Personality and Social Psychology* 38 (2): 217–230.
- CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women). 2012. *Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women CEDAW/C/NOR/CO/8*. Geneva: United Nations.
- Christie, Nils. 1986. "The Ideal Victim." In *From Crime Policy to Victim Policy*, edited by Ezzat A. Fattah, 17–30. London: Macmillan.
- Cresswell, Tim. 1996. *In place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Daly, Kathleen, and Tony Michael. 1997. "Gender, Race, and Sentencing." *Crime and Justice* 22: 201–252.
- Day, Kristen. 1999. "Strangers in the Night: Women's Fear of Sexual Assault on Urban College Campuses ." *Journal of Architectural and Planning Research* 16 (4): 289–312.
- Ehrlich, Susan. 2001. *Representing Rape : Language and Sexual Consent*. London: Routledge.
- Entman, Robert M. 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43 (4): 51–58.
- Estrich, Susan. 1987. *Real Rape*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ferraro, Kathleen J. 1993. "Cops, Courts and Woman Battering." In *Violence Against Women : The Bloody Footprints*, edited by Pauline B. Bart and Eileen Geil Moran, 165–176. Newbury Park, CA: Sage.
- Flatley, John. 2016. Crime in England and Wales: Year Ending Mar 2016. In *Statistical Bulletin*, 29. London: Office for National Statistics.
- Gisle, Jon. 2010. *Jusleksikon* [Law Encyclopedia]. 4th ed. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Grytdal, Veslemøy, and Marianne Sætre. 2011. *Voldtekt i den globale byen: Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo* [Rape in the Global City: Changing Trends in Reported Rapes and Sexual Culture in Oslo]. Oslo: Oslo Police District.
- Hansen, Rune Bård. 2013. "Fra utuktig omgang til sovevoldtekt – straffutmåling på ville veier." [From Indecent Assault to Incapacitated Rape - Sentencing Gone Wild.] 53 (10): 688–701.

- Hennum, Ragnhild. 2004. "Den rettslige behandlingen av voldtekt - hvorfor har Norge fått kritikk av FN?" [The legal processing of rape - Why is Norway criticized by the UN?]. 1 (1): 31–40.
- Johnston, Lynda, and Robyn Longhurst. 2010. *Space, Place, and Sex: Geographies of Sexualities, Why of where*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Kalven, Harry, Hans Zeisel, Thomas Callahan, and Philip Ennis. 1966. *The American Jury*. Boston, MA: Little, Brown and Company.
- Karim, Nasim. 2015. *Partnerdrap - familietragedie eller æresdrap* [Partner homicide: Family tragedy or honor killing]. Oslo: Faculty of Law, University of Oslo.
- Kelly, Liz, Jo Lovett, and Linda Regan. 2005. *Gap or a Chasm?: Attrition in Reported Rape Cases*. London: Great Britain Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- Kilpatrick, D. G., C. L. Best, B. E. Saunders, and L. J. Veronen. 1988. "Rape in Marriage and in Dating Relationships: How Bad Is It for Mental Health?" *Annals of the New York Academy of Sciences* 528: 335–342.
- Kingsnorth, Rodney F., Randall C. MacIntosh, and Jennifer Wentworth. 1999. "Sexual Assault: The Role of Prior Relationship and Victim Characteristics in Case Processing." *Justice Quarterly* 16 (2): 275–302.
- Koskela, Hille. 1999. "'Gendered Exclusions': Women's Fear of Violence and Changing Relations to Space." *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 81 (2): 111–124.
- Kruse, Anja Emilie, John-Filip Strandmoen, and Kristin Skjørten. 2013. *Menn som har begått voldtekten – en kunnskapsstatus* [Men Who has Committed Rape. A Review of the Literature]. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatiske stress.
- Lees, Sue. 2002. *Carnal Knowledge: Rape on Trial*. London: Women's Press.
- Ministry of Children, Equality and Social Inclusion. 2013. *The Act Relating to Gender Equality*. 1902. Norwegian Penal Code.
- Nast, Heidi. 1998. "Unsexy Geographies." *Gender, Place & Culture* 5 (2): 191–206.
- Okin, Susan Moller. 1989. *Justice, Gender, and The Family*. New York: Basic Books.
- Olsen, Inger Anne. 2011. "Skremmende seksualitet" [Scary Sexuality.] June 4. Accessed March 4, 2016. <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/olsen/Skremmende-seksualitet-6280738.html>
- Ørjaseter, Elin 2016. "Voldtekts og uønsket fyllesex." [Rape and unwanted drunken sex.] August 19. Accessed September 6, 2016. <https://morgenbladet.no/2016/08/elin-orjasaeter-voldtekts-og-uonsket-fyllesex>
- Pain, Rachel H. 1997. "Social Geographies of Women's Fear of Crime." *Transactions of the Institute of British Geographers* 22 (2): 231–244.
- Razack, Sherene. 1998. *Looking White People in the Eye: Gender, Race, and Culture in Courtrooms and Classrooms*. Toronto: University of Toronto Press.
- Razack, S. 2002. *Race, Space, and the Law: Unmapping a White Settler Society*. Toronto: Between the Lines.
- Richardson, Diane. 2000. "Constructing sexual citizenship: theorizing sexual rights." *Critical Social Policy* 20 (1): 105–135.
- Rumney, Philip N. S. 1999. "When Rape isn't Rape: Court of Appeal Sentencing Practice in Cases of Marital and Relationship Rape." *Oxford Journal of Legal Studies* 19: 243–270.
- Spoohn, Cassia, and Jeffrey Spears. 1996. "The Effect of Offender and Victim Characteristics on Sexual Assault Case Processing Decisions." *Justice Quarterly* 13 (4): 649–679.
- Temkin, Jennifer. 2000. "Prosecuting and Defending Rape: Perspectives From the Bar." *Journal of Law and Society* 27 (2): 219–248.
- Temkin, Jennifer, and Barbara Krahé. 2008. *Sexual Assault and the Justice gap: A Question of Attitude*. Portland, OR: Hart Publishing.
- Temkin, Jennifer, Jacqueline M. Gray, and Jastine Barrett. 2016. "Different Functions of Rape Myth Use in Court: Findings From a Trial Observation Study." *Feminist Criminology*. doi:10.1177/1557085116661627. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1557085116661627>.
- The National Criminal Investigation Service. 2015. *Voldtektsituasjonen 2014* [The rape situation 2014]. Oslo: Taktisk etterforskningsavdeling, Voldtektsgruppa.
- The Norwegian Ministry of Justice and the Police. 2008. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Regarding Law About Revisions of The Penal Code May 20th 2005 No. 28. In *Ot. prp.* Oslo: The Norwegian Ministry of Justice and the Police.
- Tyner, James A. 2012. *Space, Place, and Violence: Violence and the Embodied Geographies of Race, Sex and Gender*. New York, NY: Routledge.
- Valentine, Gill. 1989. "The Geography of Women's Fear." *Area* 21 (4): 385–390.
- Valentine, Gill. 1992. "Images of Danger: Women's Sources of Information about the Spatial Distribution of Male Violence." *Area* 24 (1): 22–29.

Artikkelen 4

Bitsch, Anne. "The Geography of Rape: Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* (under publisering).

Signs: Journal of Women in Culture and Society

Author Contact Information:

Anne Bitsch
University of Oslo
Center for Gender Research
Gaustadalléen 30D
Oslo, 0315
Norway

Email: anne.bitsch@stk.uio.no

Phone: +4795206819

Author: Anne Bitsch

Title: The Geography of Rape: Shaming Narratives in Norwegian Rape Cases

Manuscript #: 2017168

Copyright #:

Classification: Article

Pages: 34

Tables: 0

Text Figures: 0

Abstract: This paper asks how perpetrators and victims are constructed in legal rape cases, and how these constructions are informed by notions of gender, sexuality, race, and nation. It presents an in-depth frame analysis of two legal cases that were processed by appellate courts in 2012. In so doing, I show how the allocation of shame and sympathy for victims and perpetrators is connected to citizenship through gender and race discrimination. The analysis suggests that whereas the perpetrator with a majority racial background was subject to so called reintegrative shaming, the perpetrator with a minority racial background was subject to stigmatic shaming. The politics of shame in the context of rape thus manifests as attribution of guilt (but to a lesser extent shame and stigmatization) to the majority perpetrator, whereas minority perpetrator was constructed as a deviant outlaw deserving of public shame. Prior relationship with the perpetrator, sexually “risk-taking” behavior and alcohol consumption was associated with negative stereotyping of victims. Moreover, violence committed by the perpetrator from a racial-majority group was considered by the court to be a deviation from the civilized and gender-equal mainstream culture. I therefore argue that geography constitutes a specific element in the legal processing of rape cases. With the prosecution of rape as a medium, the courts produce and reproduce a moral community in which some sexual citizens are admitted a share and others are not, while the legal process simultaneously manages the sexual rights of citizens in different physical and social spaces.

Bearing in mind the feminist insight that the personal is always political, and that withholding sympathy is a powerful tool to keep people in line, the construction of rape is not only a legal issue but also a profoundly political one. Writing about the political history of rape in the US, Estelle Freedman (2013, 2) claims that rape is intimately bound up with citizenship and the politics of belonging. White men's sexual privileges have been maintained by constructions of black women as always consenting, white women as duplicitous, and black men as constant sexual threats. In this paper I contend that the stratification of citizenry may in turn account for a stratification of shame by means of two different shaming practices, what John Braithwaite has termed "stigmatic" and "reintegrative" shaming (Braithwaite 1989; see also Rossner 2014). Stigmatic shaming condemns a person's character, not just the act committed, whereas reintegrative shaming gives the offender a chance to repent and be welcomed back to society. Shame can be distinguished from guilt in that the former "runs deeper" and pertains to a trait or feature of a person rather than a single act (Nussbaum 2004, 229).

In this paper, the allocation of guilt is understood as a practice of reintegrative shaming whereas the allocation of shame is thought of as a practice of stigmatic shaming. According to Erving Goffman (1963, 11-14), stigma is always associated with discrimination because it refers to real or imagined traits of an ethnic group, nationality, or religion that is considered deviant from a norm, the unblushing white male. The unblushing white male is upheld as a norm through particular forms of social organization where men and women are expected to fulfill different roles and expectations (Goffman 1977). As feminist and postcolonial scholars have pointed out, constructions of difference are never innocent; on the contrary, they are often used to justify discrimination, either on the basis of sexuality, gender, or race (Collins 2004; Gullestad 2002a; Magubane 2014). Rape and other forms of sexual violence have proved to be particularly contentious sites for stereotyped value judgments in relation to

gender, race, and sexuality on the basis of perceived sociosexual differences between men and women and racial minority and majority groups.¹ As this paper will argue, how society constructs and makes sense of sexual violence is thus also central to national formations and notions of citizenship.² This paper asks how perpetrators and victims³ are constructed in legal rape cases and how these constructions are informed by notions of gender, sexuality, race, and nation.

More specifically, the legal processing of rape cases will be used as an entry point to explore the interconnectedness between the geography of rape and the politics of shame. I take the geography of rape to be a process in which the courts produce and reproduce a moral community where some sexual citizens (Weeks 1998) are admitted and others not, while the legal process simultaneously manages the sexual rights of citizens in different physical and social spaces. The politics of shame, on the other hand, is defined as the ways courts construct human beings as deserving either of punishment and blame or recognition and sympathy. Before I turn to an empirical analysis of this issue, I will next present an introduction to the gendered and racialized politics of shame in Norway.

The gendered and racialized politics of shame in Norway

Whereas the US is popularly conceived of as a nation built by immigrants, the opposite can be said about Norway. In the late 1960s and 1970s, labor migration acquired a more global character when a number of Pakistanis and Turks settled in Norway. Many of them got jobs in the service sector, primarily with cleaning, restaurant and retail, as well as taxi driving (Gullestad 2002a, 26). However, for the purpose of limiting labor immigration, Labour Party Prime Minister Trygve Bratteli issued a so-called immigration stop in 1974, which has been in effect since. According to Statistics Norway, from the mid-1980s to 2005, immigration to Norway occurred mainly through

family reunions and asylum. By 2017, immigrants and their descendants accounted for almost 17 percent of the entire population in Norway: 883,751 persons.⁴ The enlargement of the EU in 2004 to encompass several countries in Eastern Europe has brought a new wave of labor immigration, especially workers from Poland and Lithuania who are employed in the construction industry. In more recent years, poverty, wars, and regional conflicts, predominantly in the Middle East, have forced many people to flee to Europe. The majority of refugees come from Syria, Afghanistan, and Somalia.⁵ Compared to other European countries, such as Sweden and Germany, Norway has received relatively few refugees during these global crises, and the numbers have declined over the past five years. This is because the current government, a coalition of two liberal-conservative parties, has endorsed a more restrictive immigration policy.

According to Marianne Gullestad (2002b) Norway, together with the other Nordic countries, provides a particularly interesting context for the examination of the relationship between egalitarianism, nationalism, and racism in Europe. Norway has a specific combination of a bureaucratic welfare state and an open globalized capitalist economy. In recent decades, the question of how open this welfare state should be, particularly within a global context with increased migration and economic crises, has been subject to public debate. For a number of years, the governing Progress Party (*Fremskrittspartiet*), which was founded on the basis of resistance to taxes, has been engaged in issues such as better elder care, road construction, and resistance to immigration. Like other parties, such as the Freedom Party in Austria, the National Front in France, and the Danish People's Party in Denmark, the Progress Party can be categorized as a right-wing populist party; that is, it works within the framework of democracy and bases its ideology on exclusionary nationalism, value conservatism, and antielitism (Raknes 2012).

Most immigrants in Norway live in the capital, Oslo. As in Sweden and Denmark, concerns about ghetto formations and parallel societies are frequently brought to the fore in the Norwegian immigration debate, and many – especially right-wing and conservative opinion leaders and politicians – claim that the welfare state is under pressure (Gullestad 2002b). Moreover, it is argued that the immigrants' culture is incompatible with "Norwegian values" and the Norwegian way of life. "Norwegian values" and culture tend to be defined generically, as a subscription to a modern secular and egalitarian society where the individual's rights are placed over the group's.

Following the terrorist attacks on 9/11, public debates in several countries in the Western world have centered on perceived oppositions between Islam on one side and Christianity and modernity on the other. Most striking, perhaps, is the mobilization of notions of gender, race, and nation. In the name of gender equality, ideological actors have appropriated causes, such as "honor-based" violence and LGBT rights, to criticize racial minority groups in general and Islam in particular (Bacchetta et al. 2002; Puar 2007; Farris 2012). This appropriation is also known as femonationalism: a chauvinist and xenophobic ideology deployed by right-wing parties and neo-liberal governments in contemporary Europe (Farris 2012, 187).

Similar to the United States and countries elsewhere in Europe, the immigration and integration debate in Norway has been a venue for a variant of so-called sexual exceptionalism (Puar 2007), a process in which "the others'" sexual and gender practices become essentialized and differentiated from the majority population's, which in turn confirms the majority's self-image as unique and progressive (Gullestad 2002a). In this process – which is both discursive, ideological, and political – the nation is framed as a pioneer of gender equality and sexual liberation. Everything from questions about "aggressive" Nigerian prostitutes who "harass innocent family fathers" on the capital's main street (Skilbrei 2009) to high birth rates among the minority population,

allegedly threatening to extinguish “ethnic Norwegians” as a majority group (Lorentzen 2013), are problematized in these debates. In recent years, gender-based violence has gained status as a particularly forceful symbolic currency in the immigration debate, where themes such as genital mutilation, forced marriage, and the occurrence of stranger rapes committed in public spaces by men with African and the Middle Eastern backgrounds has attracted a lot of attention.

As I note above, sexual violence is known to be a particularly contentious site for meaning-making and stereotyped value judgments in relation to gender, race, and sexuality.⁶ Although rape laws have changed in many American and European jurisdictions the past forty years or so, and more victims than ever are filing police reports (Baumer 2004; Hennum 2004; Flatley 2016), subtle forms of sexism, racism, and various forms of stereotyping have not ceased to exist. Researchers have found a systematic reduction of sentences when the offender and the victim had a prior relationship (Rumney 1999). So-called negative victim characteristics (such as the use of alcohol or drugs at time of the assault, references made in the crime report to a possible past or present involvement in prostitution, presence alone in a bar or in public at night, self-assistance in removing clothing, hitchhiking, or other kinds of “risk-taking behavior”) have also been associated with lenient sentencing practices and victim blaming (Spohn and Spears 1996; Kingsnorth, MacIntosh, and Wentworth 1999; Bumiller 2008). Research on case processing and sentencing practices in rape cases is a well-established research field internationally, and studies suggest that extralegal factors such as class and race affect prosecution and sentencing practices in the criminal justice system (Bumiller 1987; Daly and Michael 1997; Razack 1998, 2002).

These findings resemble the situation in Norway, where sentencing practices are stratified according to gender, space, and race (even when controlling for excessive use of violence and other aggravating circumstances). Offenses committed by majority men

in private spaces toward women they know are treated more leniently than offenses committed by “dark strangers” in public spaces (Bitsch and Klemetsen 2017). According to national prevalence surveys, more than one in ten women in Norway have been raped during their lifetime, many before the age of 18 (Thoresen and Hjemdal 2014). Emotions like shame and self-blame affect how these rape victims perceive the acts inflicted upon them, possibly as something they should have prevented (Smette and Stefansen 2006). Many victims do not seek medical and legal attention; according to the national prevalence survey cited above, only 10 percent file a police report and two out of three women never tell anyone about the abuse (Thoresen and Hjemdal 2014). Among the 10 percent of victims who file a police report, cases are dismissed more than 80 percent of the time. When cases are prosecuted, every fourth case ends with an acquittal (Kruse, Strandmoen, and Skjørten 2013). In line with studies of rape victims’ access to legal justice in other countries, such as the US (Spohn and Spears 1996; Kingsnorth, MacIntosh, and Wentworth 1999; Lonsway and Archambault 2012), Canada (Razack 2002), and the UK (Temkin 2000; Lees 2002; Temkin, Gray, and Barrett 2016), some rape victims are exposed to shaming or blaming, in particular if they display “negative victim characteristics” such as having consumed alcohol, are known to have a background in prostitution, had prior sexual contact with the defendant, or did not effectively resist sexual contact. Shaming narratives are conveyed by both the mainstream and social media and by the police and legal professionals (Bitsch and Kruse 2012; Bitsch and Klemetsen 2017).

Although the legal protection of rape victims and victims of domestic violence has been remarkably strengthened in Norway over the years, many still have to “prove,” or substantiate, that they did not consent to sex or in any way “provoke” the violence, when they testify in court. Cross-examinations include questions about alcohol habits, sexual preferences and promiscuity, previous victimization, possible revenge motives,

and mothering capabilities (Bitsch and Kruse 2012). Defense lawyers routinely distinguish between “good” and “bad” victims, and tend to frame lack of resistance as proof of consent (Bitsch forthcoming).

Whereas feminist and sociolegal studies of the legal processing of rape cases have become a relatively well-established research field, particularly in common-law jurisdictions such as Great Britain and the US, there has been little research on the sentencing practices carried out in Norway. Insofar as context shapes cultural understandings of citizenship and rights—in short, who are deemed worthy members of physical and moral communities—an assessment of how this is accomplished in one of the most gender-equal countries in the world is much warranted.⁷ Moreover, this study adds to a comparative study of rape law in its investigation of how racialized and gendered legal subjects are constructed in a national context without a historical past of colonialism or slavery but with increased right-wing populism and xenophobia.

Methods and data

The judgments chosen for analysis in this paper will not primarily be approached as “law applied to facts” but as shaming narratives mandated to devise sanctions toward perpetrators and offer compensation to victims on the basis of allocating shame and sympathy.⁸ This analytical approach fundamentally differs from traditional legal analyses of sentencing practice in that it challenges the dominant image of law as dispassionate, affectively neutral, and impartial (Maroney 2011, 633; Roach Anleu, Bergman Blix, and Mack 2015, 145). Although law and legal practice should not be reduced to emotions, it is certainly informed by them. As Martha Nussbaum (2004, 50) has noted, compassion plays a key role in sentencing practice because human beings tend to sympathize with people they care about or can imagine a “community of vulnerability” with. Moreover, notions about fairness and the individual’s right to be

protected from abuse of state power, for instance, do not exist outside human interpretation and value systems. Legal practice is fundamentally concerned with negotiation and assessment of narratives (Kjus 2005), which involves perspective-taking and human capability for sympathy and compassion among judges, prosecutors, and defense lawyers alike.⁹

As I note above, the quantitative study of sentencing practice in rape cases preceding this study found that lenient sentencing was practiced without reference to law in a number of cases (Bitsch and Klemetsen 2017). In line with the existing research, the overall pattern in the study of Norwegian sentencing practice confirms that racial and gender bias affects sentencing practice. Rapes committed in private spaces by acquaintances, in particular when the perpetrator is from a majority group, are framed as less serious and subject to more lenient sentencing (Bitsch and Klemetsen 2017). This paper seeks to make sense of these biases through an in-depth frame analysis (Entman 1993) of two rape cases from the same dataset that was used to conduct the quantitative study. Frame analysis is suitable for dissecting how social problems and causal agents are defined, how events are discursively linked together (for instance in policy documents or other types of text), and how definitions preclude or make particular versions of reality and remedies more intelligible than others (Manning and Hawkins 1990; Entman 1993).

Initially, 176 cases concerning attempted and completed rape (excluding statutory rape), processed by Norwegian appellate courts in 2011 and 2012, were extracted from the official database lovdata.no. All the victims were female, and all the perpetrators were male. Cases with male victims or female perpetrators were not deliberately excluded, but since very few such cases are brought to court, they did not figure in the dataset. Of the 176 cases, 35 were acquitted, equivalent to an acquittal rate of 20 percent. After dropping the acquitted cases, the sample was further reduced to 141

cases. With acquittals excluded, selection problems that might occur when certain types of rape turn out to be difficult to prove were avoided. Cases with insufficient information (missing values) were automatically dropped, leaving us with a final sample size of 135 cases. All the judgments were thoroughly read, and the facts from each case were coded into a database. The facts include the applied law provisions, such as mitigating and aggravating circumstances, whether the crime was committed before or after the 2010 revisions of sentencing guidelines, as well as information about the variables of main interest. For the purpose of in-depth qualitative analysis, information about how notions about gender, race, sexuality, and power relations were constructed and construed in the judgments was also registered in the database. The two cases selected for analysis in this paper were committed in public spaces and involved majority rape victims. In the first case, the perpetrator was from a minority group, and in the other the perpetrator was from a majority group. In selecting cases, I deliberately avoided so-called outlier cases, such as offenses where the victim died or offenses that were carried out in particular harmful manner, since such cases only make up 7.5 percent of the dataset (Bitsch and Klemetsen 2017). The two selected cases are thus fairly representative for their “type,” both in terms of sentence length and the seriousness of the crime.¹⁰ Insofar as the modes of the perpetrators were quite similar and both cases did not involve complete vaginal penetration by the penis, they should be fairly comparable.¹¹ The cases are not necessarily representative of the legal processing of all public stranger rapes, nor do they allow for a comprehensive critique of rape law in all its operations. Rather, these two cases exemplify how gender and racial bias may play out in the context of sentencing and how this is intertwined with a politics of shame.

Black-on-white public stranger rape: The dark foreigner and the helpless victim

The rape cases most often associated with strict sentences are public stranger rapes, known in popular discourse as “assault rapes.” For the purpose of analytical clarity, I have chosen the former term since I regard all types of rape to entail an assault on human dignity, bodily integrity, and sexual autonomy, even if physical coercion or physical violence is modest. Minority perpetrators with backgrounds outside Northern Europe are slightly overrepresented in public stranger rapes (National Criminal Investigation Service 2013, 21). The case selected for analysis involves a 23-year-old African man who raped a Norwegian woman in a public space in 2012 and was sentenced to 54 months in prison (Case No. LH-2012-91182). The average sentence length for public stranger rapes committed by minority men in the dataset was 59.4 months in prison (n=21).

The facts of the case are presented on less than one typewritten page. According to the judgment, the victim was assaulted in a deserted, dark street at 4:30 a.m., shortly after leaving a bar where she had been out for drinks with friends. The defendant did not succeed in completing intercourse, since a man and a woman arrived at the crime scene because they heard someone call for help. The judgment starts with describing the defendant in terms of age, nationality, residence status, and occupation, which is then followed by a very brief description of the facts of the case (p. 3). Nothing is written regarding the victim’s age, occupation, or nationality. Norwegianness thus becomes a silent signifier, which is taken for granted by the court (but can be inferred from the complainant’s name, which is typically Norwegian). It is unclear from the judgment exactly *how* the defendant’s nationality is relevant for assessing the crime in question. Even if the court refrains from expressing blatant racial prejudices, it frames “African descent” as relevant for describing the defendant, and possibly his identity, thoughts, and motives. Being defined as different with reference to blood, nationality, or culture

can potentially discredit a person and assign him or her a tribal stigma (Goffman 1963).

The special thing about tribal stigma is that it contaminates all members of a group – indeed, it is noteworthy that the defendant's subjectivity is framed with reference to an entire *continent* rather than his actual citizenship.

Feminist scholars have conceptualized rape myths as perceptions that serve to minimize perpetrators' responsibility and/or minimize victims' trauma. One such myth states that it is not "real rape" unless the perpetrator is a stranger who jumps out of the bushes (Estrich 1987; Lees 2002; Temkin and Krahé 2008). In the judgment, we see how the "real rape" stereotype is operative in framing the victim as chaste and unknown to the perpetrator: "She had never met the perpetrator before" and "nothing indicated that she wanted sexual contact" (p. 4). If being raped by a complete stranger in "the dead of a dark winter night" is almost always proxy for a victim's innocence, alcohol consumption is a potential threat to her credibility. This potential negative victim characteristic is also explicitly addressed and refuted: "She was not particularly inebriated by the time of the assault" (p. 3). This information serves to buttress the court's argument and draws on the classic rape myth that it is not "real rape" if there is a prior relationship between victim and offender, lack of force or resistance, or an absence of evidence corroborating the victim's account (Estrich 1987). In Norway, cases not resembling the "real rape" stereotype are more likely to be labeled false rape accusations or a case of a woman who "cries rape" while in fact regretting drunken consensual sex (Bitsch and Kruse 2012).

When it comes to the specific constructions of shame and sympathy, consider the following description of the victim and the perpetrator: "It has been difficult for her to talk about it after the incident. She has not sought psychiatric treatment, but appeared very affected by the incident when she testified before the appellate court.... The assault, in the dead of winter, in 3.5 freezing degrees Celsius, behind bushes in a quiet

street by night, is a serious assault rape ... with the intention of completing intercourse.”

In the process of framing the offense as a “serious assault rape,” the court expresses several preconditions for sympathy and credibility. A victim must appear visibly traumatized, for instance by being affected in court. However, being too vocal about a sexual assault might be counterproductive (“it has been difficult for her to talk about it after the incident”) and perhaps being perceived as attention-seeking.

Moreover, the linkage of seriousness to space and the fact that the perpetrator was unknown to the victim illustrates how conceptions of place are intertwined with the politics of shame. When courts construct legal subjects as deserving either of punishment and blame or recognition and sympathy, it seems to be a more or less taken for granted that it is particularly bad to be assaulted outdoors by a stranger, possibly more traumatizing than being raped by an acquaintance indoors. This speaks to the inherent geography of rape, where certain spaces become linked with particular rights. As the quantitative study preceding this study shows, sexual violence framed as “private” is associated with lenient sentencing practice; sentences were on average reduced 30 percent when the rape was committed in a private space as opposed to a public space (Bitsch and Klemetsen 2017). In other words, “private” sexual violence is considered much less serious by the courts. Indeed, rape in a public space seems to embody an attack on public security – perhaps even more so than an assault on the individual woman, who is barely referred to in the judgment. As feminist geographers and philosophers have noted, public stranger rape often comes to function as an epitome of unsafe urban spaces and racial tensions, in need of administration by a vigorous state (Bumiller 1987, 2008; Valentine 1992).

While a general feature of the legal categorization process entails application of reductionist language that is tasked with standardizing harm and reducing complexity (Holstein and Miller 1990; Dunn 2001; Hopper 2001), the absence of information about

the victim in this public stranger rape case is remarkable. One possible interpretation is that judges can draw on relatively robust frames when they construct the official narrative. Public stranger rapes are generally considered clear-cut and unambiguous, which almost makes legal justification redundant.¹²

The politics of shame is tightly interwoven with the politics of race. Even in a country without a history of slavery and colonialism, narratives about minority men as constant sexual threats to majority women and public safety loom large, in particular in tabloid media.¹³ In the dataset, this was also evident in marital rape and domestic violence cases involving perpetrators and victims from minority groups. The courts often labeled these offenses as “honor crimes” and constructed them as qualitatively different from rape and domestic violence committed by white men, indirectly inferring that white men were not motivated by masculinist notions of honor. Presumably, gender-based and sexual violence committed by minority men is justified by bystanders and endorsed by the “their culture.”¹⁴ In contrast, Norwegian men’s violence is considered to be a deviation from the civilized and gender-equal mainstream culture. As we shall see in the next case, the lack of an interrogation of the relationship between mainstream gender culture and sexual violence is striking in cases concerning majority men who commit rape in public spaces.

White-on-white public stranger rape: A matter of poor victim prevention?

According to official statistics, all reported public stranger rapes with detected perpetrators are committed by minority men (Grytdal and Sætre 2011). Majority men are rarely prosecuted for public stranger rapes; in the dataset, only one case was categorized by the court as such (Case No. LG-2012-27499). The crime, for which the defendant was sentenced to forty-five months in prison, involved a 27-year-old man and a 54-year-old woman. They had had limited contact prior to the assault, and the offense

was conducted by means of physical violence/coercion and threats. However, in contrast to the case analyzed above, the court did not define this as a clear-cut “assault rape” despite several similarities between the cases in terms of the degree of physical violence used. This framing had consequences for allocation of shame and stigma and how the seriousness of the crime was constructed. Initially, the case was prosecuted as a completed rape, but the district court convicted the assailant for attempt only, and the prosecutor did not appeal the decision (Case No. TBERG-2011-144169).

Interestingly, the prosecutor asked the court to choose between either of two alternatives, forcible rape (§ 291a) or incapacitated rape (§ 291b). The issue at stake was that the victim was very drunk but not unconscious or too drunk to resist, which is needed for prosecuting incapacitated rape. On the other hand, the defendant had not used excess physical force, such as beating, kicking, strangling, or threatening her with a weapon, and since many people fail to recognize the power of psychological violence or intimidating behavior, the prosecutor risked that the jury would acquit the defendant of forcible rape (so-called “assault rape”). This created a tricky situation where the prosecutor and the court had a less robust frame to project the case onto. Before I explain how this played out, a description of the case is warranted.

Similar to the rape case discussed above, the victim is described as passive and helpless, but her alcohol consumption is to a larger extent made relevant. The judgment begins with the following description of the course of events (p. 4):

Approximately at 2.30 a.m. on November 14, 2010, the police in Bergen received a phone call that a woman had been raped in Krohnengen Park in the Sandvik area, and that a man was arrested by civilians after having attempted to escape the crime scene. Upon arrival shortly after, the police found the defendant lying handcuffed outside --- street 29. The police were directed to the

place in the park where the incident had occurred and where the complainant B, born in 1956, was lying on the ground, undressed from her abdomen and down. She was to a limited extent able to explain herself.

The language in the judgment is written in a standard passive, descriptive voice. From the outset, focus is placed on the victim rather than the perpetrator. The first sentence establishes that “a woman was raped.” Something was *done to her*. This choice of wording leaves out an agent who has raped – and thus results in a faceless crime. Had the court instead written “the police in Bergen received a phone call that a *man had raped a woman* in Krohnengen Park in the Sandvik area,” the perpetrator would have been constructed as an active and responsible agent. The next passage concerns the whereabouts of the complainant and the defendant on the evening in question (p. 4): “This evening, the defendant had been sitting at home with a friend, drinking significant amounts of alcohol, before they went downtown. The defendant was denied access to different bars, and eventually went home towards --- street. The complainant had eaten dinner in a restaurant with her partner, after which they were seated at Bar Barista in the Beitostolen area until closing time, around 1.30 a.m. On their way home, they agreed that he should walk ahead without her, because he had an urgent need to go to the toilet.”

In the above excerpt, the court addresses alcohol as important. As courts must assess the reliability of evidence and this might be weakened if a witness has difficulty remembering what happened because of intoxication, this appears to be reasonable. However, placing the issue of alcohol consumption at the very beginning of the judgment and thus, one might infer, making it the most important information about the defendant, has profound consequences for how the causes of rape are defined: Rather than being caused by lack of gender equality or male sense of entitlement, rape is

implicitly framed as an outcome of casual drunkenness. This framing precludes rape being understood as the outcome of a person's inability to empathize with others or a proclivity for objectifying and humiliating women sexually. A frame like this would contextualize the assault with reference to the defendant's *character*, whereas the "casual drunkenness"-frame consider the crime to be more a result of circumstance. By blaming the defendant solely for his *actions*, the court appears to be practicing reintegrative shaming rather than stigmatic shaming. This, in turn, illustrates the interconnection between shaming practices and citizenship, in that reintegrative shaming practices to a larger extent acknowledge the defendant's humanity and membership of a shared moral community (Braithwaite 1989; Nussbaum 2004).

Further, in contrast to the case involving the minority defendant, the majority defendant's nationality is not mentioned as a relevant fact, and he thus escapes a potential tribal stigma (Goffman 1963). Delinking the problem of rape from mainstream culture forestalls a structural analysis of those very intersectional male privileges that underpin this culture.

The court proceeds to describe how the victim's intoxication affects the reliability of her testimony as well as the legitimacy of her assertion that she was raped. They write: "After the incident, the victim has only had scattered fragments of memory of what happened after she and her partner left the Bar Barista" (p. 4). Since the word "after" is used twice in a way that is probably meant to suggest a causal relationship, it is slightly unclear whether the court thinks that her impaired memory is caused by "the incident," as they call it, or the fact that she had been sitting in a bar until closing time at 1.30 a.m. This distinction, one might argue, is of central importance since the allocation of responsibility (and shame) depends on whether her impaired memory was a consequence of self-inflicted intoxication or of trauma caused by a harmful offense committed by another person. The ambiguity about cause and effect creates confusion

about what actually happened, which might explain why the court prefers to use the word “incident” rather than what it really is: an attempted rape and a violent attack on the victim’s sexual integrity. In establishing that her testimony is unreliable, the court in reality silences the victim, something that is reinforced by the fact that they mainly choose to rely on other witnesses, who observed what was going on. The rest of the facts of the case are constructed like this (p. 4):

The defendant and the complainant first met outside a 7 Eleven kiosk in the city of Bergen and joined each other on their way home, alongside a park. The two of them were eventually standing at the lower entrance of the park. The defendant made advances, such as attempting to touch the complainant under her outerwear. At some point, the complainant stumbled or fell near the staircase leading into the park. It must be assumed that the victim’s balance and consciousness at this time was significantly impaired. The defendant grabbed the complainant from behind and got her back up on her feet again. During this chain of events, the complainant said “no” numerous times. It was audible to the witnesses C, D and E. It is not clear whether this was uttered before or after he attempted to touch her, or before or after she fell. Along each of the outer edges of the park area, there is a path up the terrain. The defendant got the complainant with him along right path. He supported/escorted her ahead of himself up the hill, and otherwise guided her. When the two of them reached a flat part of the park area, the complainant fell down to the ground, a grassy area in a corner. It is unclear whether she fell as a result of an action taken by the defendant. The complainant was lying on the ground, on her back. The defendant then first pulled down his own trousers and underwear, before he pulled down the complainant’s trousers and underwear while she was lying down. He then laid

himself on top of the complainant and made movements with his naked abdomen against hers.

Here the court constructs a narrative where consensual social contact is followed by flirtation, or “advances,” after which the defendant responds to the complainant’s rejections with violence and coercion. Words like “support,” “escort,” and “guide” imply that the violence is less serious. Further, the expression “touch” (Norwegian: *beføle*) is more neutral than “groping” (Norwegian: *klå* or *grafe*). The effect is that the nonconsensual and violent nature of the abuse is toned down. Although the court acknowledges that the victim had her quality “of life substantially reduced” as a result of the “incident,” the assessment of the perpetrator’s wrongdoings is sparse. In contrast to the first case involving the minority defendant, this crime is not addressed as a public security issue.

Insofar as the sole actions ascribed to the victim are that she first had been drinking to the effect of being almost unconscious (her level of intoxication, according to court records, was measured to be 2.2 percent) and then voluntarily joined the defendant (“they joined each other on their way home”), some might infer that she placed herself in a risky situation and thus is at least partly to blame for the rape. In fact, the minority of the judges dissented and indirectly reflected along these lines. They argued that the case was primarily a matter of poor prevention on the part of the victim, because she did not resist the perpetrator (p. 5): “These judges do not disagree with the majority that the defendant used force and were acting in a manner that could be considered threatening. But the dominant feature of the case, as these judges see it, however, is that the defendant took advantage of the situation that arose when he met the heavily intoxicated complainant, and *took advantage of her while she was in fact unable to resist* (emphasis added). In the above excerpt, the Norwegian idiom *ta seg til*

rette has been translated to “took advantage of her.” I perceive this to be the most accurate translation, but it is still slightly imprecise. It is easy to imagine a sexual innuendo to the expression “taking advantage of.” However, the expression *ta seg til rette* is different. It is a typically Norwegian way of condemning immodest behavior, a question of impoliteness. The original meaning of *ta seg til rette* can be translated as taking something to which one feels entitled, for example food or, tellingly, “another man’s property.” In a sense, this is a way of trivializing sexual assault and a failure to fully recognize the victim’s perspective – that this is a violent assault or a violation of bodily integrity, not primarily discourteous behavior.

In Norway, this framing of causes and agents in incapacitated rape cases is fairly pervasive in cases involving intoxicated young women and men, or when the use of physical violence is relatively modest. Moreover, in defining incapacitated rape (Norwegian Penal Code § 291b) as “sexual activity with somebody who is unconscious or for any other reason *incapable of resisting the act*” (emphasis added), the provision on incapacitated rape has a concept of victim-prevention built into it. The provision was intended to protect “helpless” victims from sexual exploitation. According to law books, a state of helplessness arises when a person is asleep, is unconscious, or is physically or mentally disabled (Hoel 2012, 15). According to preparatory works issued by a government-appointed committee that revised the Penal Code in 1997 (*Seksuallovbruddsutvalget*), victims are not required to physically resist their assailants, but in legal *practice*, however, absence of resistance is often constructed and construed as indicative of consent. Resistance seems to become a requirement, which has as an effect that directs the responsibility for the assault away from the perpetrator to the victim.

As elaborated upon in the literature review above, this victim-prevention discourse extends well beyond the confines of the courtroom and is perpetuated by the

media and the police as well. The fatal consequence of the discourse is that many rape victims suffer in silence, to the extent that the vast majority of rapes never are reported and many sexually abused women never seek medical attention (Smette and Stefansen 2006; Thoresen and Hjemdal 2014). When focus is placed more on the victims and their responsibility for preventing rape by “staying out of trouble,” a displacement of shame also takes place. Even if some perpetrators are convicted and serve sentences in prison, the way shaming narratives are crafted by the courts potentially obstructs the full recognition of the victim’s basic dignity and right to sympathy.

White guilt, black shame

This paper makes two central and related arguments, one concerning the significance of race, the other of gender, in shaping rape narratives and distributing shame and sympathy to victims and perpetrators. The first argument is that legal responses to rape are deeply bound up with racialized processes of stigmatization, where nationality or ethnicity is mentioned as a relevant fact only when it involves minority men but not majority men. A feature of legal constructions of marital rape and domestic violence cases in minority families, for instance, is that the courts tend to use linguistic markers that refer to patriarchal culture (and thereby implicitly race; see also Gullestad 2002a) as the root causes of such violence. These shaming narratives construct transgressive, shameful bodies and help to preserve a self-congratulatory national self-understanding.¹⁵ The framing of sexual and domestic violence in minority families is distinct from how it is constructed when majority men are involved – these crimes are perceived to be *deviating* from contemporary mainstream culture.

The second central argument in this paper has been that female rape victims are frequently gender-stereotyped and that, depending on how they manage the responsibilities associated with sexual citizenship, perceived as more or less deserving

of sympathy. This may explain why, in terms of citizenship and recognition in rape trials, the drunken, promiscuous woman is awarded less sympathy than the “innocent” woman, who is raped by a stranger in a public space in “the dead of winter.” Lenient sentencing is sometimes associated with attribution of partial blame to the victim, who is expected to guard her purity and refrain from exposing herself to unnecessary risk. This speaks to the first aspect of the geography of rape, where public spaces are deemed worthier of protection by the law than private spaces.

In theorizing about shame attribution and punishment in homicide cases, Nussbaum (2004, 37) explains that the logic behind grading offenses according to severity is that courts perceive certain emotions in perpetrators to be more comprehensible than others. For instance, legal doctrines such as the so-called “provocation defense” illustrate how perpetrators can benefit from legal narratives that shame or blame victims. Stated otherwise, if a victim is perceived to be less sympathetic, the perpetrator will be less stigmatized and less subject to public shaming.

In the dataset, and as illustrated by the example in the analysis above, majority men might be found guilty because their *actions* were violating the law; that is, they were not *justified*, but courts were to some extent willing to *excuse* them, in particular in cases that do not match the “real rape” stereotype. As verified by the quantitative study, majority men averagely receive 20 percent lighter sentences than do minority men (Bitsch and Klemetsen 2017).

Further, in the second case, we saw that the defendant’s nationality was not mentioned in the judgment – it was “framed out” and deemed irrelevant (Manning and Hawkins 1990). His actions were not linked to the behaviors and attitudes of young, drunk, majority men in general (even though, statistically speaking, reported party-related rapes often involve this group of men). The politics of shame in the context of rape thus manifests as an attribution of guilt (but to a lesser extent shame and

stigmatization) to the majority perpetrator, whereas the minority perpetrator is constructed as a deviant outlaw deserving of public shame. This shows how stigmatic and reintegrative shaming practices (Braithwaite 1989) operate through notions of gender, sexuality, race, and nation. In the two analyzed cases, the differentiation of shame seem to depend on the behavior of victims. Offenders are more likely to be subject to reintegrative shaming if the victim transgressed cultural ideals for the performance of gender conformity. According to Gullestad (2002a), classic racism finds its rationale in and through the contention that an individual can and should be held accountable for the morals and behavior of his or her ethnic group. The same can be said about sexism, where women as a group are expected to fulfill expectations of how to manage their sexuality in accordance with more or less overt national definitions of “appropriate” femininity.

The analysis of these two cases supports the findings of a previous, and related, quantitative study of sentencing practices in a representative sample of court judgments (Bitsch and Klemetsen 2017), which shows that Norwegian judiciaries discriminate and differentiate between ideal perpetrators and victims on the basis of extra-legal factors, such as gender, sexuality, race and location of the crime scene (private versus public space).

The politics of shame in rape cases is espoused by a collective inability or unwillingness among people in power to fully recognize that majority men, with whom it is easy to identify a shared humanity, can and do rape. Shaming narratives serve to discipline female transgressive bodies and, in the words of Nussbaum (2004, 229), help “the normals” to gain a sense of comfort and keep their illusion of safety intact. According to Goffman (1963), processes of stigmatization are based on a failure to recognize others’ humanity. Ultimately, defining others as different prevents us from

seeing our own flaws, and forestalls the effective prevention not only of rape but of all sorts of evil committed by someone with a human, likable face.

Gender and race stereotypes are central not only to how society deals with rape but to nationalist formations more broadly. This is so because women historically have been assigned the role of bearers and symbols of national purity and unity (Yuval-Davis 1997; Magubane 2014; Fischer 2016). If the history of rape is one of the stratification of citizenship (Freedman 2013), the subtext is one of stratified shaming. Stratified shaming manifests through the legal system's construction of legal subjects who are worthy of either sympathy or blame.

As various feminist and postcolonial scholars have noted, bodies can either upset or confirm notions of gender, race, and nation and are thus intrinsically linked to nationalist formations.¹⁶ In the context of the legal processing of rape cases in Norway, majority men and women might be conceptualized as bearers and markers of the nation's honor, which may explain why drunk, promiscuous women are awarded less sympathy than victims of assault rape. It may also account for why sexually violent behavior committed by majority men tends to be constructed either as pathological and thus incomprehensible, or blameworthy but to some extent understandable. As Nussbaum (2004, 219) notes in her seminal book on shame and the law, by defining something as evil or by stigmatizing others as morally depraved, "normal" people can make themselves feel positively virtuous. The legal construction of the majority citizen group as more morally good and civilized than the minority group both serve to confirm white "normality" and to construct the nation as distinct and excellent from what is perceived to be less civilized nations. This speaks to the second aspect of the inherent geography of rape; the process through which the state, by means of rape prosecution, constructs a moral community where some citizens are admitted a share and others not.

Rape is never just rape. Investigating its institutional treatment can provide us with valuable knowledge not only about the relationship between the state and its citizens but also about how sexual citizenship is constructed, construed, and contested according to notions about gender, race, and nation in contemporary societies.

Center for Gender Research, University of Oslo.

References

- Bitsch, Anne. 2018. “"She Could Have Been My Daughter": Defense Lawyers' Emotional and Narrative Labor in Norwegian Rape Trials.” Center for Gender Research, University of Oslo. Oslo. Unpublished manuscript.
- Bitsch, Anne, and Anja Emilie Kruse. 2012. *Bak lukkede dører. En bok om voldtekt.* [Behind Closed Doors. A Book about Rape] Oslo: Cappelen Damm.
- Bitsch, Anne, and Marit Elisabeth Klemetsen. 2017. "The Legal Grading of Sexual Citizenship: Sentencing Practices in Norwegian Rape Cases." *Gender, Place & Culture* 24 (2):174-188.
- Bacchetta, Paola, Tina Campt, Inderpal Grewal, Caren Kaplan, Minoo Moallem, and Jennifer Terry. 2002. "Transnational Feminist Practices against War." *Meridians* 2(2):302-8.
- Baumer, Eric P. 2004. "Temporal Variation in the Likelihood of Police Notification by Victims of Rapes, 1973-2000." Document no. 207497, National Institute of Justice, Washington DC. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/207497.pdf>.
- Braithwaite, John. 1989. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bumiller, Kristin. 1987. "Rape as a Legal Symbol: An Essay on Sexual Violence and Racism." *University of Miami Law Review*, no. 42: 75-91.

- . 1990. "Fallen Angels: The Representation of Violence against Women in Legal Culture." *International Journal of the Sociology of Law* 18(2):125-42.
- . 2008. *In an Abusive State: How Neoliberalism Appropriated the Feminist Movement against Sexual Violence*. Durham, NC: Duke University Press.
- Burt, Martha R. 1980. "Cultural Myths and Supports for Rape." *Journal of Personality and Social Psychology* 38(2):217-30.
- Collins, Patricia Hill. 2004. "Pornography and Black Women's Bodies." In *Gender Violence: Interdisciplinary Perspectives*, edited by Laura L. O'Toole, Jessica R. Schiffman, and Margie L. Kiter Edwards, 389-394. New York: New York University Press.
- Daly, Kathleen, and Tonry Michael. 1997. "Gender, Race, and Sentencing." *Crime and Justice*, no. 22: 201-52.
- Dunn, Jennifer L. 2001. "Innocence Lost: Accomplishing Victimization in Intimate Stalking Cases." *Symbolic Interaction* 24(3):285-313.
- Entman, Robert M. 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43(4):51-58.
- Estrich, Susan. 1987. *Real Rape*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Farris, Sara R. 2012. "Femonationalism and the 'Regular' Army of Labor Called Migrant Women." *History of the Present* 2(2):184-99.
- Fischer, Clara. 2016. "Gender, Nation, and the Politics of Shame: Magdalen Laundries and the Institutionalization of Feminine Transgression in Modern Ireland." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 41(4):821-43.
- Flatley, John. 2016. "Crime in England and Wales: Year Ending Mar 2016." Report, Office for National Statistics, London.
- <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/yearendingjune2018>.

- Flower, Lisa. 2016. "Doing Loyalty: Defense Lawyers' Subtle Dramas in the Courtroom." *Journal of Contemporary Ethnography* 47(2):226–54.
- Freedman, Estelle B. 2013. *Redefining Rape: Sexual Violence in the Era of Suffrage and Segregation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Goffman, Erving. 1963. *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin.
- . 1977. "The Arrangement between the Sexes." *Theory & Society* 4(3):301-31.
- Grytdal, Veslemøy, and Marianne Sætre. 2011. Voldtekts i den globale byen: Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo [*Rape in the Global City: Changing Trends in Reported Rapes and Sexual Culture in Oslo*]. Oslo: Oslo Police District.
- Gullestad, Marianne. 2002a. *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt* [*The Norwegian Seen with New Eyes: A Critical Analysis of Norwegian Immigration Debate*]. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2002b. "Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism." *Journal of the Royal Anthropological Institute* 8(1):45-63.
- Hennum, Ragnhild. 2004. "Den rettslige behandlingen av voldtekts – hvorfor har Norge fått kritikk av FN? [*The legal processing of rape – Why is Norway Criticized by the UN?*]" *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt* [*The Materialist. Journal of Research, Critique and Theoretical Debate*] (1):31-40.
- Hoel, Mirella Rekha. 2012. "Voldtektsbestemmelsen - § 192 første ledd litra b. Er intensjonen med endringene i voldtektsbestemmelsen fra 2010 fulgt opp av domstolene? [*The Rape Provision - § 192 first section litra b. Has the Intention with the Revision of the Rape Provision in 2010 Been Followed Up by the Judiciaries?*]" Faculty of Law, University of Oslo.

- Holstein, James, and Gale Miller. 1990. "Rethinking Victimization: An Interactional Approach to Victimology." *Symbolic Interaction* 13(1):103-22.
- Hopper, Joseph. 2001. "Contested Selves in Divorce Proceedings." In *Institutional Selves: Troubled Identities in a Post-modern World*, edited by Jaber F. Gubrium and James A. Holstein, 127–41. New York: Oxford University Press.
- Jacobsson, Katarina. 2008. "'We Can't Just Do It Any Which Way' – Objectivity Work among Swedish Prosecutors." *Qualitative Sociology Review* 4(1):46-67.
- Kingsnorth, Rodney F., Randall C. MacIntosh, and Jennifer Wentworth. 1999. "Sexual Assault: The Role of Prior Relationship and Victim Characteristics in Case Processing." *Justice Quarterly* 16(2):275-302.
- Kjus, Audun. 2005. "'Jeg skal ta deg med bak senteret, så får du se hva som skjer...'" Fortellinger fra vitneboksen. [*"I Will Take You behind the Center, Then You'll See What Happens..." Stories from the Witness Stand"*] In *Muntlighet vid domstol i Norden. En rättsvetenskaplig, rättspsykologisk och rättsetnologisk studie av presentationsformernas betydelse i forfarandet vid domstol i Norden* [*Orality in Nordic Judiciaries. A Legal, Legal Psychological and Legal Ethnographic Study of the Significance of Performance in Procedures in the Nordic Countries*], edited by Eric Bylander and Per Henrik Lindblom, 291-316. Uppsala: Iustus Forlag.
- Kruse, Anja Emilie, John-Filip Strandmoen, and Kristin Skjørten. 2013. Menn som har begått voldtekts – en kunnskapsstatus [*Men Who Has Committed Rape – A State of the Art Review*]. Oslo: Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies.
- Lees, Sue. 2002. *Carnal Knowledge: Rape on Trial*. London: Women's Press.

- Lonsway, Kimberly A., and Joanne Archambault. 2012. "The 'Justice Gap' for Sexual Assault Cases: Future Directions for Research and Reform." *Violence against Women* 18(2):145-168.
- Lorentzen, Jørgen. 2013. "Sex og intimitet i Anders Behring Breiviks politiske manifest [Sex and Intimacy in Anders Behring Breivik's Political Manifesto]" In *Å være sammen: Intimitetens nye kulturelle vilkår [Being together: The New Cultural Conditions of Intimacy]*, edited by Wencke Mühleisen and Jørgen Lorentzen, 129-150. Oslo: Akademika forlag.
- Magubane, Zine. 2014. "Spectacles and Scholarship: Caster Semenza, Intersex Studies, and the Problem of Race in Feminist Theory." *Signs* 39(3):761-85.
- Manning, Peter K., and Keith Hawkins. 1990. "Legal Decisions: A Frame Analytic Perspective." In *Beyond Goffman: Studies on Communication, Institution, and Social Interaction*, edited by Stephen Riggins, 203-34. New York: Mouton de Gruyter.
- Maroney, Terry A. 2011. "The Persistent Cultural Script of Judicial Dispassion." *California Law Review* 99(2):629-81.
- National Criminal Investigation Service. 2013. *Voldtektsituasjonen 2012 [The Rape Situation 2012]*. Oslo: Kripos.
- Nussbaum, Martha C. 2004. *Hiding from Humanity: Disgust, Shame, and the Law*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Peterson, V. Spike 1999. "Sexing Political Identities/Nationalism as Heterosexism." *International Feminist Journal of Politics* 1(1):34-65.
- Puar, Jasbir K. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham, NC: Duke University Press.
- Raknes, Ketil. 2012. *Høyrepopulismens hemmeligheter [The Secrets of Right-Wing Populism]*. Oslo: Spartacus.

- Razack, Sherene. 1998. *Looking White People in the Eye: Gender, Race, and Culture in Courtrooms and Classrooms*. Toronto: University of Toronto Press.
- _____, ed. 2002. *Race, Space, and the Law: Unmapping a White Settler Society*. Toronto: Between the Lines.
- Roach Anleu, Sharyn, Stina Bergman Blix, and Kathy Mack. 2015. "Researching Emotion in Courts and the Judiciary: A Tale of Two Projects." *Emotion Review* 7(2):145-50.
- Rossner, Meredith. 2014. "Reintegrative Ritual: Restorative Justice and Micro-sociology." In *Emotions, Crime and Justice*, edited by Susanne Karstedt, Ian Loader, and Heather Strang, 169-92. Portland, OR: Hart.
- Rumney, Philip N. S. 1999. "When Rape Isn't Rape: Court of Appeal Sentencing Practice in Cases of Marital and Relationship Rape." *Oxford Journal of Legal Studies* 19(2):243-70.
- Skarðhamar, Torbjørn. 2005. Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere. En analyse av fødselskullet 1977 [*Crimes among Young Norwegians and Non-Western Immigrants. An Analysis of Persons Born in 1977*]. Oslo: Statistics Norway.
- Skilbrei, May-Len. 2009. "Nigeriansk prostitusjon på norsk: feil kvinner på feil sted [*Nigerian Prostitution in Norwegian: Women Out of Place*]" In *Norske Seksualiteter [Norwegian Sexualities]*, edited by Wencke Mühleisen and Åse Røthing, 165-85. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Smette, Ingrid, and Kari Stefansen. 2006. ""Det var ikke en voldtekts, mer et overgrep"- Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer [“It Was Not Rape, More Like an Assault” – Women’s Interpretations of Sexual Abuse Experiences]” *Tidsskrift for samfunnsforskning [Journal of Social Research]* 1:33-53.

- Spohn, Cassia, and Jeffrey Spears. 1996. "The Effect of Offender and Victim Characteristics on Sexual Assault Case Processing Decisions." *Justice Quarterly* 13(4):649-79.
- Temkin, Jennifer. 2000. "Prosecuting and Defending Rape: Perspectives From the Bar." *Journal of Law and Society* 27(2):219-48.
- Temkin, Jennifer, Jacqueline M. Gray, and Jastine Barrett. 2016. "Different Functions of Rape Myth Use in Court: Findings From a Trial Observation Study." *Feminist Criminology* 13(2):205–26.
- Temkin, Jennifer, and Barbara Krahé. 2008. *Sexual Assault and the Justice Gap: A Question of Attitude*. Portland, OR: Hart
- Thoresen, Siri, and Ole Kristian Hjemdal. 2014. Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv [*Violence and Rape in Norway: A National Prevalence Survey of Violence During the Life Course. Report 1/2014*]. Rapport 1/2014. Oslo: Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies.
- Valentine, Gill. 1992. "Images of Danger: Women's Sources of Information about the Spatial Distribution of Male Violence." *Area* 24(1):22-29.
- Weeks, Jeffrey. 1998. "The Sexual Citizen." *Theory, Culture & Society* 15(3–4):35–52.
- Wettergren, Åsa, and Stina Bergman Blix. 2016. "Empathy and Objectivity in the Legal Procedure: The Case of Swedish Prosecutors." *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 17(1):19-35.
- World Economic Forum. 2015. "The Global Gender Gap Report 2015." Geneva: World Economic Forum. <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>.
- . 2016. "The Global Gender Gap Report 2016." Geneva: World Economic Forum.
- Yuval-Davis, Nira. 1997. *Gender & Nation*. London: Sage.

The author wishes to thank anonymous reviewers, Professor Nanna Mik-Meyer and Anette Bringedal Houge for comments on earlier versions of this article.

---

¹ In Norway, the term “race” is rarely used because of its connotations to the Second World War. Often the term “ethnicity” or “ethnic identity” is preferred. Both of these terms typically refer to a person’s country of origin, skin color, and/or cultural values. “Majority” typically encompasses persons who, statistically speaking, belong not only to the largest group of people or people with Norwegian citizenship but also people who are considered to be natives. Unless otherwise stated, then, “majority” in this paper refers to white people who are born and raised in Norway with Norwegian parents and grandparents, whereas “minority” refers to nonwhite people who either have migrated to the country or have parents/grandparents who did.

² See Burt (1980), Estrich (1987), Bumiller (1990), Collins (2004), and Freedman (2013).

³ In this paper, I use the terms “victim” and “complainant” interchangeably.

⁴ Statistics Norway: First and second-generation immigrants as per January 1st, 2017.
[\(published March 2, 2017\).](https://www.ssb.no/befolking/statistikker/innvbef/aar/2017-03-02#content)

⁵Statistics Norway: Labor immigration continues to drop.
[\(published June 19, 2017\).](https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/artikler-og-publikasjoner/arbeidsinnvandringen-fortsetter-a-falle)

⁶ See Burt (1980), Estrich (1987), Bumiller (1990), Collins (2004), and Freedman (2013).

---

⁷ For a number of years, Norway has been ranked as one of the most gender-equal countries in the world (World Economic Forum 2015, 2016).

⁸ The notion of “applying law to facts” is a positivist one, which conceives of reality as a stable unit that exists outside interpretation. The position is also called the “no emotion” proposal and presupposes a sharp distinction between reason and emotion (Nussbaum 2004, 5).

⁹ See Nussbaum (2004), Jacobsson (2008), Flower (2016), Wettergren and Bergman Blix (2016), and Bitsch (forthcoming).

¹⁰ In the dataset, the mean sentence length for rapes prosecuted under § 291a was 51.4 months (Bitsch and Klemetsen 2017, 9). The mean sentence length for public assault rapes was 51 months (n=25). When a public stranger rape was committed by a minority man, the mean sentence was 59.4 months (n=22). In the dataset, there was only one incidence of public stranger rape involving a majority man that was constructed by the court as such, i.e. the case selected for analysis in this paper. The sentence length in this case was 45 months.

¹¹ According to the Norwegian Penal Code (2005) § 206, digital penetration is not equated with intercourse and therefore does not carry a minimum sentence. Attempted rape, on the other hand, is considered a mitigating circumstance, so part of the difference in sentence lengths in the two cases may be attributed to the fact that the case involving the majority man is considered a less serious offense. The purpose of this paper, however, is not to evaluate every single factor that may influence sentence length as such but to analyze and discuss the underlying assumptions of different framings of sexual assault.

¹² It is remarkable that the court does not justify the length of this sentence in more detail, since it is stricter than prescribed by the law. According to the Norwegian Penal

---

Code (2005) § 292, a minimum sentencing level of three years applies when intercourse has been completed. In this case, intercourse was *not* completed.

¹³ The idea that minority men are more violent and sexually rapacious than majority men has gained prominence in Norway over the past three decades. Incidents like the sexual assaults in Cologne on New Year's Eve, 2016 or the general media reporting on links between immigration and public stranger rape exacerbate this myth. Although statistics confirm a slight overrepresentation of minority men in reported public stranger rapes, one cannot infer from incidence data to prevalence. In the general crime surveys, the statistical significance of non-Western background is dramatically reduced when controlling for age, gender, level of education, unemployment, substance abuse, and other living conditions (Skarðhamar 2005, 29).

¹⁴ See for instance Case No. LB-2011-75341, a case where the known social anthropologist, Unni Wikan, was called as an expert witness on Islamic culture.

¹⁵ In Case No. LG-2011-46901, for instance, the court described the victim as “particularly vulnerable due to her minority background.” The contrast between a “backward” legal culture in North Africa and a civilized Norwegian one is even more striking in the District Court’s judgment (Case No. 10-199326MED-BBYR/02), which states that “Already in Supreme Court Verdict Rt. 1974, page 1121 marital rape was criminalized. This has later been established practice in Norwegian law.... For the record, and although the defense does not argue along these lines, the court notes that even if marital rape is not a criminal offense in [country of nationality], and the defendant may have thought it was, there is no room for exculpatory defense under Norwegian law.”

¹⁶ See Fischer (2016), Gullestad (2002b), Magubane (2014), Peterson (1999), Razack (2002) and Yuval-Davis (1997).

Appendiks 1 Informasjonsskriv til deltakere

Forespørrelse om deltagelse i forskningsprosjekt om voldtekts

Jeg henvender meg fordi jeg i forbindelse med min forskning på det norske rettssystemets behandling av voldtekts ønsker å gjøre et intervju med deg om din rolle som forsvarsadvokat. Hensikten med doktorgradsprosjektet er å undersøke hvordan den norske staten realiserer sine menneskerettighetsforpliktelser i forhold til å bekjempe vold mot kvinner og å analysere forhold som virker inn på rettsikkerheten i voldtektsaker. Prosjektet utføres av undertegnede som er oppatt på doktorgradsprogrammet ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi på Universitetet i Oslo (UiO), og finansieres av Senter for tverrfaglig kjønnsforskning. UiO er behandlingsansvarlig.

Det er en selvfølgelighet at personopplysninger i saken ikke formidles offentlig. Personopplysninger er for eksempel navn, fødselsnummer, alder, stilling og institusjon. Jeg vil heller ikke offentliggjøre hvilken domstol som har behandlet saker du har medvirket i og hvilket tidspunkt behandlingen har foregått. Deltagelse innebærer personlig intervju (ca. en times varighet og det tas lydopptak). Datamateriale til prosjektet innhentes også ved gjennomgang av domsavsigelsene fra tingretten og lagmannsretten som hentes fra Lovdata. I publikasjoner vil alle navn utelates og bakgrunnsopplysninger anonymiseres så langt det lar seg gjøre, men det må tas høyde for at rettens aktører vil kunne bli gjenkjent indirekte av dem som kjenner saken, bl.a. ut fra opplysninger om deres rolle og saksbeskrivelse.

Mitt anliggende er primært å se på hvordan forsvaret og påtalemyndigheten argumenterer på hver sin kant, samt å finne ut hva dommere og jury legger til grunn når de avgjør frifinnelse eller dom. Prosjektet skal videre analysere hvordan voldtekts definieres, fortolkes, etterforskes, dømmes og straffes i Norge og i USA, og hvordan de to rettssystemene derved kan forstås som avgivere og mottakere av likestillingsideologi. Videre om enkelte offer- og overgriper typer potensielt kan ha en svekhet rettsikkerhet.

Det er ingen andre min veileder og jeg som vil få tilgang til personidentifiserte opplysninger. Vi er underlagt taushetsplikt og opplysningsene vil bli behandlet strengt konfidensielt. Resultatene av studien vil bli publisert i form av en skriftlig doktorgradsavhandling og en prøveforelesning. Doktorgradsprosjektet forventes å være avsluttet 31/5-2016. Om jeg kan bidra med ytterligere informasjon om min bakgrunn eller prosjektet er jeg gjerne behjelplig med dette.

Med vennlig hilsen

Anne Bitsch

Ph.d. stipendiat
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Gaustadalléen 30
0315 Oslo
Tlf.: 95206819

Appendiks 2 Intervjuguide

Intervjuspørsmål til forsvarsadvokater

Kan du innledningsvis fortelle litt om deg selv - hvor lenge har du jobbet som forsvarsadvokat og hvorfor såkte du deg inn i dette yrket?

I løpet av den tiden du har jobbet som forsvarsadvokat, hvor mange voldtektsaker vil du anta at du har hatt på ditt bord?

Først vil jeg gjerne høre dine tanker om saken vi begge har vært tilstede i. Hva er dine tanker om dommen og hvordan var det å jobbe med denne saken?

Hvilke andre varianter av voldtektsaker finnes det, og hvilke har du har jobbet med?

Skiller denne saken seg fra hvordan du strategisk ville gått frem i andre av de typer voldtektsaker du har beskrevet – hvis ja, hvorfor og hvordan?

Straffeprosessloven gir jo visse begrensninger for hvor langt man kan gå når det gjelder å belyse ting ved fornærmedes troverdighet og vandel. Kan du si litt om hvordan du fortolker §134 og hvilke spørsmål du føler er innafor og utafor å stille i voldtektsaker?

Pålegger du deg selv etiske begrensninger når du utspør fornærmede i voldtektsaker? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvis vi ser på dette med å legge opp en strategi for forsvar av din klient, hvilke erfaringer har du med hvilken type bevis eller argumenter som styrker din klient sin sak best i voldtektsaker?

Er det noen typer saker du liker bedre å jobbe med enn andre? (oppmuntre til å fortelle om hva/hvorfor noe er givende eller utfordrende mht forskjellige sakstyper – det kan også være andre typer kriminalsaker)

Har du noen gang sagt nei til å forsvere en klient? Hvis ja, fortell gjerne litt om omstendighetene (på en måte som ivaretar din taushetsplikt).

Appendiks 3 Medfattererklæring

Co-author declaration and confirmation

Required enclosure when requesting that a thesis be evaluated for a doctoral degree at the Department of Sociology and Human Geography (the Faculty of Social Sciences at the University of Oslo).

Describing the independent research contributions of the candidate and each co-author

This declaration should describe the independent research contributions of both the candidate and each of the co-authors for each paper constituting the thesis. The descriptions follow the recommendation from The International Committee of Medical Journal Editors (the “Vancouver Declaration”) See the three criteria for authorship below. All three criteria must be fulfilled in order to be named co-author:

- 1.) My contribution to conception and design, or development and analysis of a theoretical model, or acquisition of data, or analysis and interpretation of data**
- 2.) My contribution to drafting the article or revising it critically for important intellectual content**
- 3.) I have approved the version to be published:**

For each article, the declaration should be completed (capital letters if handwritten) and (electronic) signed by the candidate and the co-author(s). Use additional form(s) if necessary. The last page should include all authors’ signatures to ensure that you have looked through the declarations, and find the descriptions in accordance with your view of the co-operation that has taken place.

Paper no.: 3

Title: The Legal Grading of Sexual Citizenship: A Study of Sentencing Practices in Norwegian Rape Cases

Candidate: Anne Bitsch

Authors: Anne Bitsch and Marit Elisabeth Klemetsen

The contribution of the candidate:

- 1.) Main responsible for initiating the study, developing the idea and collecting and coding the data. Based on a reading of existing feminist, geographical and criminological scholarship on legal processing of rape cases and sentencing practice, the candidate contributed to developing hypotheses and variables that were to be tested in the econometric model. Based on reading of legal rules in the Norwegian penal code, the candidate also contributed to the development of control variables. The candidate and the co-author contributed equally to the discussion of results, but the candidate had the main responsibility for contextualizing them within the chosen theoretical framework.
- 2.) The candidate drafted the majority of the article, in particular introduction, theory, discussion of findings and conclusion.
- 3.) I have approved the version to be published.

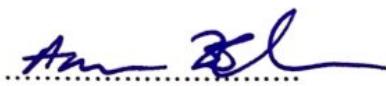
Candidate (capital letters): ANNE BITSCH

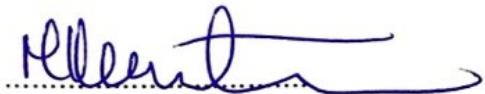
Co-author's contribution:

- 1.) Main responsibility for contribution to conception and design of econometric model and a significant contribution to analysis and interpretation of data. The co-author carried out the practical analysis of data in STATA.
- 2.) The co-author drafted the majority of the article’s presentation of data, description of variables, procedure and analysis strategy in the methods section, as well as the presentations of data and results. The co-author also revised the article critically for important intellectual content, in particular with regards to strength and robustness of results, how far conclusions could be made, and making explicit the limitations of the study.
- 3.) I have approved the version to be published.

I have looked through the declaration from the other co-authors, and find the descriptions of their contribution in accordance with my view of the cooperation that has taken place

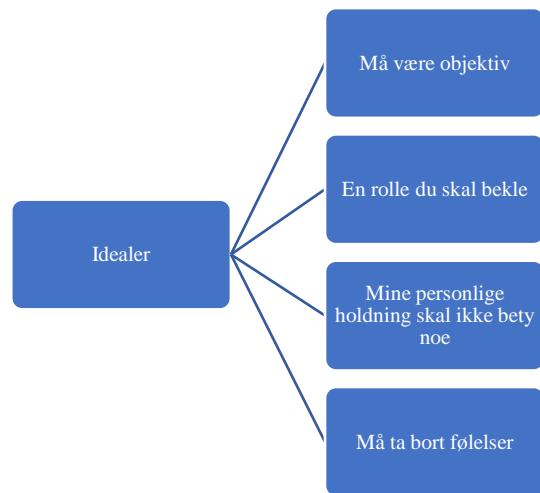

Signature of candidate

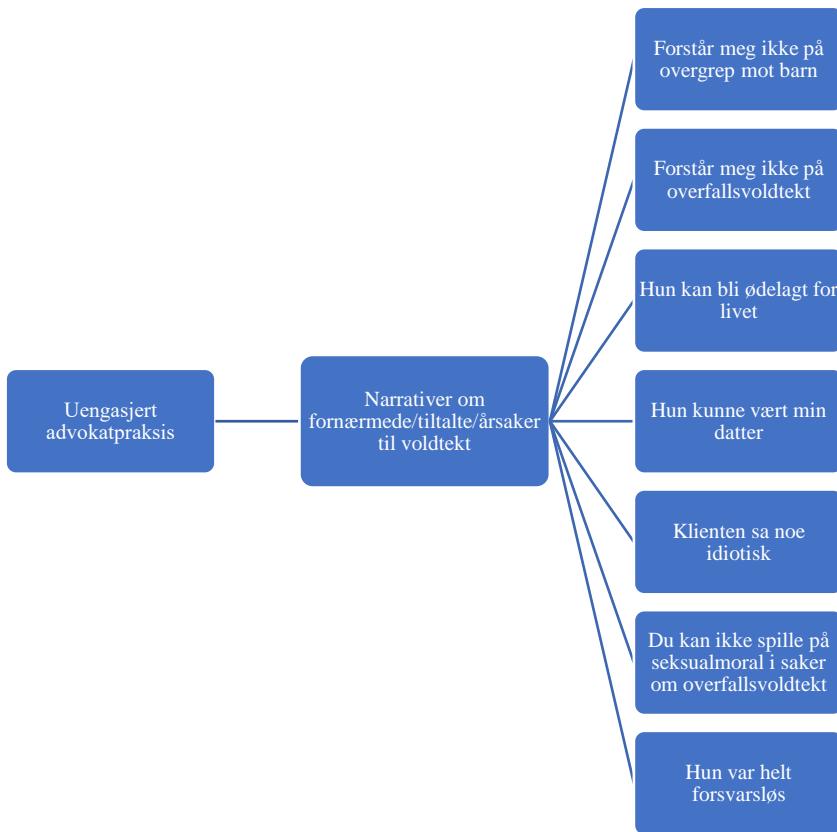

Signature of co-author

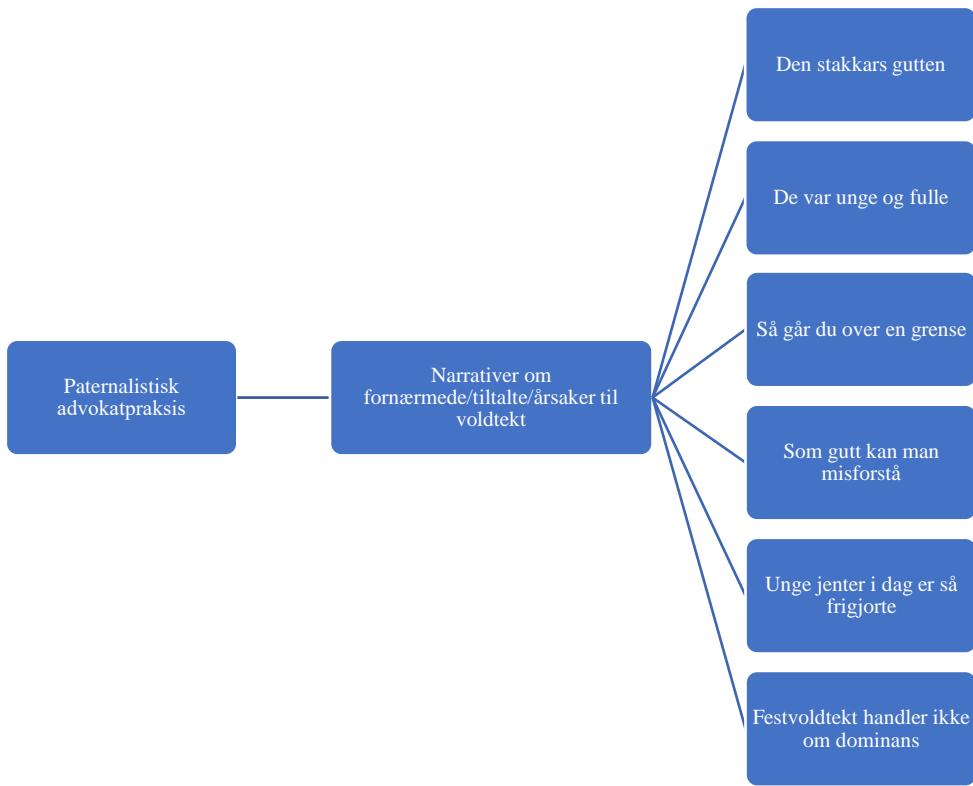
Appendiks 4 Kodingsprosess og konseptutvikling

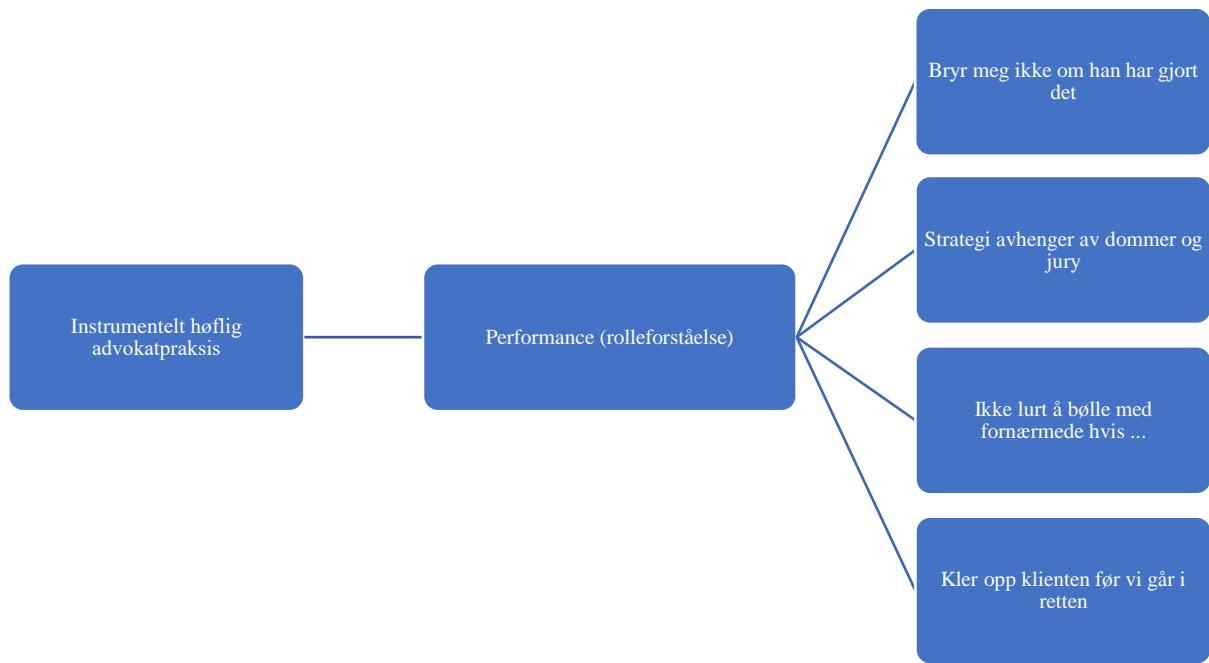
Figur 1. Organisering av koder og tema (artikkkel 2). Idealer for utøving av forsvarsadvokatyrket.

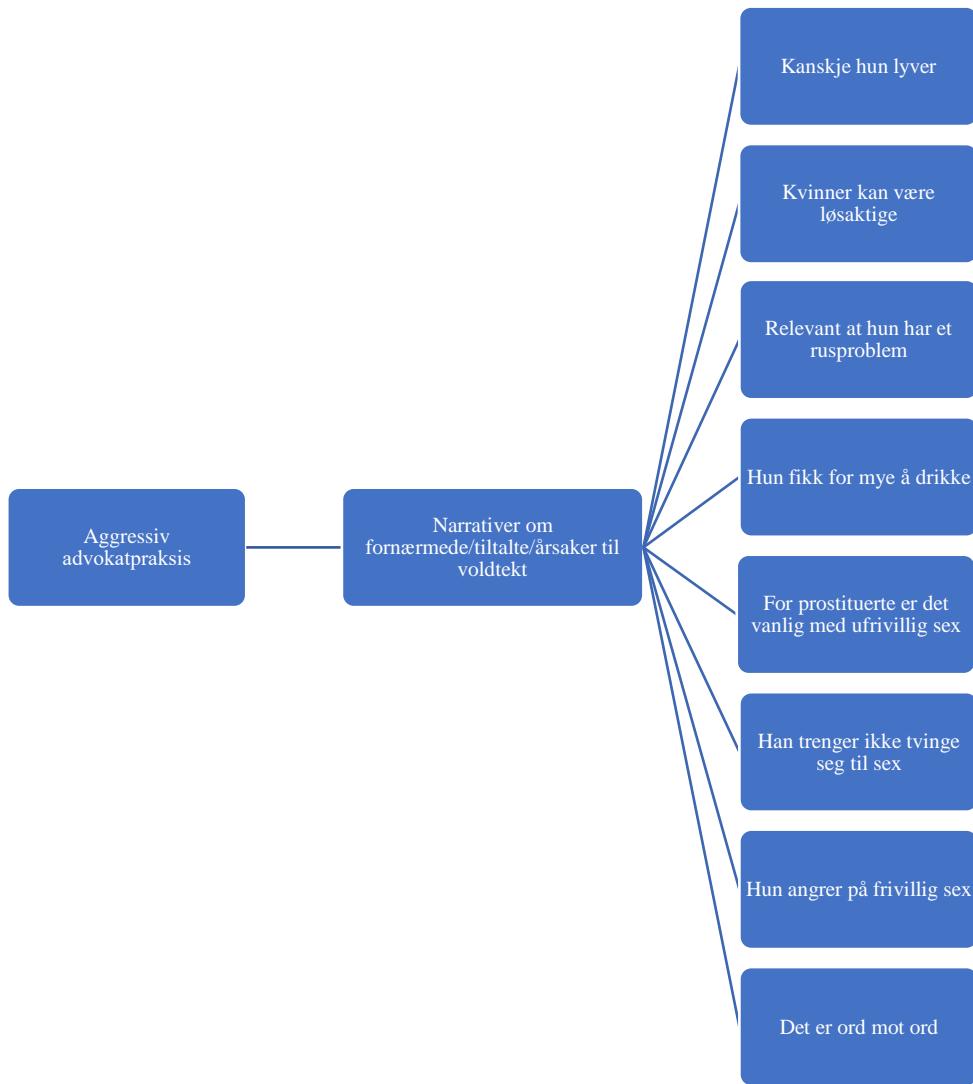
Figur 2. Organisering av koder, tema og typologi (artikkel 2). Praksis. Narrativt arbeid/advokatenes følelser. Uengasjert advokatpraksis.

Figur 3. Organisering av koder, tema og typologi (artikkkel 2). Narrativt arbeid/advokatenes følelser. Paternalistisk advokatpraksis.

Figur 4. Organisering av koder, tema og typologi (artikkel 2). Narrativt arbeid/advokatenes følelser. Instrumentelt høflig advokatpraksis.

Figur 5. Organisering av koder, tema og typologi (artikkel 2). Narrativt arbeid/advokatenes følelser. Aggressiv advokatpraksis.

